

AARBOG 1969

ÅRBOG 1969

Udgivet af

FORENINGEN AF
DANSKSINDEDE SØNDERJYDSKE KRIGSDELTAGERE 1914-18

Ved

Anton Nissen og Hans Petersen

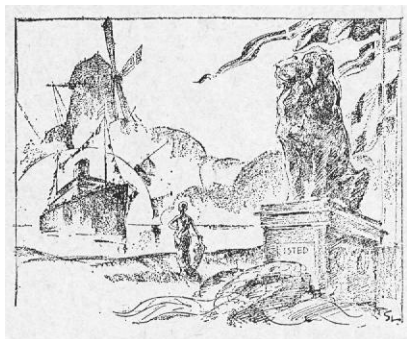

(Eftertryk kun med kildeangivelse)

AABENRAA
HEJMDALS BOGTRYKKERI

INDHOLD:

Ved en 50-års dag	4
Et mindeord (Af biskop H. Fuglsang-Damgaard)	5
50-års dagen for våbenstilstanden den 11. november 1918 (Ved Hans Petersen, Sønderborg)	8
Ved årsmødet i Løgumkloster 1968 (Ved Laust A. Fogtmann, Gesing)	9
En landmand fortæller videre om sin tid til søs (Af H. P. Jørgensen, tidl. »Olmersvold«)	10
Tanker på en ensom vagt (Af Iver Bendix, Vejen)	14
Da Vestfronten vaklede (Af Christian Andresen, Notmark)	16
En alsinger fortæller (Af Hans Andersen, Almsted)	21
Oplevelser hjemme og ved fronten (Af Chresten Christensen, Holm)	35
Fra min dagbog (fortsat fra 1968) (Af Poul Hedegaard, Haderslev)	45
Minder fra min aktive tjenestetid 1908-1910 i Graudenz (Af Christian Thomsen, Løgumkloster)	57
Udtog af min dagbog 1914-1915 (Af Fr. Nissen, Sønderborg)	60
Oplevelser i Rusland (Af Hans Lorentzen, Sønderborg)	67
Flere minder fra 1914-18 (Af Jens Rudebeck, Ravsted)	69
- med »flyvende division« i kreaturvogne til Galizien 1917 (Af Carl Rode, Sønderborg)	71
En sønderjyde, der længtes efter hjemmet hver dag – (Af t Claus Steffensen, Hammelev)	73
Julemåneden 1916 og fremover - et udpluk af krigsoplevelser (Af Anton Nissen, Døstrup)	80
Kammerat fortæl:	
Da jeg blev såret i 1918 (Af Arthur Thomas)	87
Da vi genoplevede tiden 1916-18 (Af Peter Petersen)	89
Halvandet år som arbejdssoldat i etappen (Af Christian Christensen)	90
På svinehandel (Af Frederik Bjørnsen)	92
Ære være deres minde	93

Ved en 50 års dag

(3)I det nu hensygnede "Nationaltidende" fra 15. marts 1919 findes på forsiden en artikel om den tilstundende afstemning og genforeningen og i tilknytning hertil hosstående smukke digt og illustration.

Velkommen hjem til Danmark

Fjernt fra fangelejrens øde,
hvor hver glæde frøs til døde,
træt af dødsenstunge livtag
i den store verdensstorm,
er i dag I vendt tilbage
efter bitre, tunge dage
til det fædreland, I elsker -
i en fremmed uniform.

Trods en sort-hvid-rød kokarde,
var I Danmarks kække garde.
Tit i skyttegravens slam
I nynnede' sange om vor ret,
og det skete, at jer tanke
gik på flugt mod Dybbøl Banke,
der, hvor møllen står mod himlen
som en dybsort silhouet.

I Masuriens mudderpøle,
i Argonnerskovens søle,
ved det øde Ostroleka,
der har Danmarks sønner stridt, -
og de vilde vinde trave
over tusind' glemte grave,
der fortæller om, hvad danske mænd
har ofret og har lidt.

Under fjendens slidte banner
har I kæmpet for tyranner,
I fordømte eders skæbne,
når I dødtræt stormede' frem. - -
Vær velkommen mellem venner,
tavs vi trykker eders hænder,
mens vi byder Danmarks bedste sønner
vort » Vel k o m m e n h j e m ! «

Jørgen Vibe.

Et mindeord

I anledning af fru gymnastikdirektør N. H. Rasmussens død, har biskop, dr. theol. H. Fuglsang-Damgaard skrevet følgende i pressen:

(4) Budskabet om dette dødsfald vil fylde mange sønderjyske hjerter med vemod. Det er de sønderjyske krigsfanger og deres koner og børn.

Uendeligt meget har de hjemmet på Vodroffsvej at takke for. Fra dette hjem udgik der en strøm af kærlighed og hjælpsomhed, som var helt enestående og bragte glæde og opmuntring til de hundreder af sønderjyske krigsfanger, der var samlede i særlige lejre i Frankrig, England og Rusland.

Dette, at de i det hele taget blev samlet, var N. H. Rasmussens værk. Han var den, der med hjerte og tanke stod bag oprettelsen af disse lejre i Aurillac, Feltham og Jurjeft-Polskii. Han fulgte arbejdet. Han fulgte livet i lejrene. Han fulgte hver enkelt fange.

Fru Marie Rasmussen stod ved hans side. Hun var med i alt. Vi så det. Det var de to, der har hoved æren for, at den danske hjælp til de sønderjyske krigsfanger blev en stadig kilde til lys og glæde fangenskabsårene igennem. De var bindeleddet mellem Danmark og os. Gennem dem blev vi sat i forbindelse med de mange hundreder af gode, franske hjem, hvis deltagende hjælp har været os en uvurderlig støtte.

Nu, da hjemmet på Vodroffsvej er lukket, skal der lyde en tak, stærkere end ord kan udtrykke det, til de to mennesker, som var centrum i dette hjem, og som lærte os i ord og gerning, at:

*Det er skønt at blive ved
på jord at øve kærlighed.*

Fra kransenedlægningen i Sønderborg den 11. november 1968 i anledning af 50 års dagen for våbenstilstandsdagen 1918. Foran mindesmærket ved Sct. Marie Kirke for de faldne 1914-18 står tronfølgerparret, prinsesse Margrethe og prins Henrik, mens formanden for D.S.K. i Sønderborg amt, fhv. førstelærer Hans Petersen, taler.

Fra mindefesten i Sønderborg den 11. november 1968.

er gøres klar til fanemarchen ved årsmødet i Nordborg den 3. august 1969.

50 - års dagen for våbenstilstanden den 11. november 1918

Ved mindefesten i Sønderborg den 11. november 1968, hvori bl.a. deltog Danmarks tronfølgerpar, holdt amtsformanden, fhv. første-lærer Hans Petersen, følgende tale:

(5) På amtsbestyrelsens vegne for Dansksindede sønderjydske Krigsdeltagere 1914-18 har jeg den ære og glæde at byde velkommen til vor mindehøjtid på 50-årsdagen for våbenstilstanden den 11. november 1918.

Det første hjertelige velkommen skal lyde til vort tronfølgerpar. Alle D.S.K.-medlemmer i Sønderborg by og amt byder Deres kongelige Højheder prinsesse Margrethe og prins Henrik hjertelig velkommen til vor mindefest. Vi vil aldrig glemme, at vort tronfølgerpar har vist os og vore faldne brødre og landsmænd fra første verdenskrig den ære at være til stede her i dag.

Dernæst byder jeg velkommen til alle D.S.K.-kammerater fra Sønderborg og fra amtet. - Tænk, i dette øjeblik er det 50 år siden, at kanonerne tav over det hele. Det var en oplevelse så stor, at tårerne kom frem. Det er en mindefest, men det skulle også være en takkefest. Vore brødre blev derude - unge mænd og fædre i deres bedste alder - og vi fik lov at komme hjem til virke og lykke. Vi fik 50 år lagt til, det er nok en tak værd til Gud.

Det tredje velkommen skal gælde vore venner og bekendte, der er kommet for at være med ved en god fest. Vore venner (6) har hjulpet os så mange gange ved vore sammenkomster, så de blev helt gode. - Nu spørger jeg: Hvorfor stiftede vi vor forening i trediveerne?

Jo, uvejrsskyer trak op sydfra. Vi så faren, og D.S.K.-medlemmerne ville også gøre en indsats for Danmark, som forpost mod syd. Dog, vi stillede betingelser til vore medlemmer. En rigtig D.S.K.er skal være trofast mod Danmarks konge og det danske kongehus under alle forhold. Vi skal elske og ære vort flag, Dannebrog, det skønneste i hele verden. Vi vil altid være tro mod Danmark og det danske folk. Desuden er vi gode kammerater og vil ikke glemme dem, der ikke kom hjem. - De gav livet for en sag, der ikke var deres, de gik pligtens tunge gang.

Ingen har større kærlighed end den, der sætter livet til for sine venner. De døde for os og for Danmark. Derfor har vi hvert år lagt kranse ved mindestenene ud over Sønderjylland. Vi har bøjet os i ærbødighed for dem. Gennem deres død var de med til at forberede genforeningen med Danmark - den skønneste oplevelse, vi har haft. - Derfor kommer vi på 50 års mindedagen og ærer dem og lægger vore kranse ved mindestenene for dem.

Hans Petersen,
Redstedsgade, Sønderborg.

Ved årsmødet i Løgumkloster 1968

Løgumkloster kirke

Du stensatte hus,
som på bakken blev lagt
og lå der i tusinde år,
du står der så støt,
og du holder din vagt
for slægter, der kommer og går.

Du stod der i snefog,
i forår og høst,
mens tider og sekler forsvandt.
Århundreders folk
har i dig hentet trøst,
og en grav bag dit dige de fandt.

Fra stalddøren ofte
et blik gik der op,
mens køerne gumled' et for,
dit tårn lyser langt
over hyldenes top,
og tankerne følger et spor.

Hvordan så de ud,
og hvad var det for mænd,
der byggede skibet og kor,
hvem lagde de kvadre
i korbuens spænd
og virked' med vandmål og snor?

Engang var hér hede
og sandede spor,
et vandhul, en å med en spang,
en ræv eller grævling
i gravhøjens jord,
kun vinden og lærker der sang.

Din klokke har ringet
i glæde og nød,
i krigstid, når mennesker led.
Den ringed' og varsled',
når kongen var død,
men smukkeste den ringed' for fred.

At bygge ved kirken
det forhen var skik -
tit usle og fattige vrå -,
nu bygger man rundt om
en vældig fabrik
med velstand for store og små.

Og folk bli'r så kloge -
så spækket med vid -
kan alting beregne, forstå;
jeg tror dog, at kirken til evig tid
urokket på bakken vil stå.

(7) Skrevet af amtsformanden for Tønder amt,
Laust A. Fogtmann, Gesing pr. Skærbæk, til ho-
vedsendemandsmødet i Løgumkloster som vel-
komst fra D. S. K. i Tønder amt.

En landmand fortæller videre om sin tid til søs...

Indkaldt til marinen i 1905.

(8) Mit bidrag her kommer i tilslutning til en tidligere artikel i D.S.K.-årbogen, hvor jeg fortalte om min tjeneste på søen, og hvor jeg omtalte min indkaldelse som februar-ersats den 2. februar 1905. På general-sessionen i Aabenraa var jeg nemlig blevet udtaget til 1. matros-division i Kiel med indkaldelsesordre til den før nævnte dato. Jeg satte mig så i bevægelse med mit pik og pak, men var nu ikke så begejstret for ordren, thi om galt skulle være, var jeg hellere gået til garderhusarerne. Jeg vidste jo, at jeg som platfodet ville være aldeles uegnet til nogen form for »fodtjeneste« - og så mariner(!), hvor jeg som landkrabbe intet kendskab kunne have til søvæsenet.

Vi var flere, som mødte bemeldte dag, og på banegården i Kiel blev vi modtaget af matroser fra kasernen i Karlsstrasse. De så ikke særlig militæriske ud i deres blå antræk med store søstøvler, et kvarterbredt opslag på bukserne, dertil den store »møts« med de flagrendende bånd ned ad ryggen. Selvfølgelig ankom de »umgeschnallt« med infanteri-sidegeværer som tegn på, at de var i tjeneste.

Jeg kom til 5. kompagni i 1. afdelingskaserne, hvor vi straks førtes til belægningsstuen - 15-16 mand med en bådsmandsmat som stueældste. Til vore underofficerer hørte en tyk overmat i 50-års alderen, der for resten var den bedste ved kompagniet. Vi var otte korporalskaber i første »Zug«, og til at uddanne os var der tilført gammelt mandskab fra infanteriet, for resten nogle rigtige »svinegler« til at strabadsere os stakkels rekrutter.

En del af os blev dog efter kort tids forløb hjemsendt som uduelige, efter at en brysthindesygdom havde grasseret iblandt (9) os, og jeg selv fik lungebetændelse, hvorfor jeg blev indlagt på lazarettet, så jeg nåede ikke at komme med på første rekruthold og måtte derfor i maj måned begynde forfra sammen med et nyt hold, hvorved jeg skiltes fra mine tidligere kammerater og blandt dem Knud Eriksen fra Brorsbøl ved Haderslev og Christen Lei fra Avnbølgård.

Efter den reglementerede lægeundersøgelse blev vi ikklædte fra top til tå, og vi fik udleveret dobbelt garniture af samtlige beklædningsgenstande, dertil en tjæret klædesæk med rygseler. Der var: To sæt blå tøj og to sæt drejlstøj, et blå, strikket halstørklæde, to par handsker og to par strømper, to sæt undertøj og to sæt hvidt paradetøj, to »møts« i både blå og hvid, en stortrøje og en blå jakke, et par søstøvler og et par dito snørestøvler, endelig et par sejldugssko og en sypose med både synål og tråd samt uldgarn til strømpestopning. Det hele blev os udleveret for 360 mark i beklædningsskyld, der hver måned blev nedbragt med 30 mark, som blev fratrullet vor løn. Vi begyndte altså med en gæld på 360 mark og kunne få udleveret nyt til supplering til en meget lille pris, der så påførtes vor konto. Dog kunne enhver ved hjemsendelse efter den tre-årige periode let nå at få udbetalt en ret anseelig sum som »Kleidungsguthaben«, hvis han da ellers havde forstået at omgås sit tøj med fornuft. Men der var mange, der aldrig nåede at få deres klæder betalt, fordi de straks efter den månedlige tøj udlevering stak ned til havnen og solgte klædningsstykkerne til værftarbejderne til en betydelig overpris. Således fik de for et par uldne bukser 20 mark, mens de til dem kun var noteret til 8 mark, o. s. v., o. s. v. Den trafik med at sælge var der mange, der benyttede for således at erhverve sig lidt lomme penge uden at tænke på en kommende

dag - men ve dem, om der ved tøjparaden manglede noget, eller om det ikke var i god stand. - Jeg plejede gerne at have et sæt blåt tøj eller hvidt undertøj, som pigerne kunne få pæne kjoler syet af, med hjem, når jeg tog på orlov. Og ved min hjemsendelse efter 15 måneders forløb, da jeg nemlig på grund af mine fodskavanker blev kasseret efter halvandet år, havde jeg en stopfyldt rygsæk med hjem.

Omend jeg altså blev hjemsendt i utide, blev jeg dog ikke sparet for en halv snes år senere, under verdenskrigen 1914-18, (10) at komme på session og denne gang i Tønder, og soldat blev jeg, så de kunne altså bruge mig igen, men derom i det følgende afsnit.

Matros under verdenskrigen (1916-18).

Den 8. april 1916 havde jeg således atter ordre til at stille og denne gang på Junker Hulevej-kasernen i Flensborg. Atter gik det til Kiel, til mit gamle kompagni, dog med en lukket konvolut, som jeg skulle aflevere på skrivestuen. Bagefter kunne jeg se, at jeg havde haft den bedste chance for at ødelægge brevet og stikke af hjem, for da jeg arriverede på skrivestuen, blev jeg modtaget der med ordene, hvad jeg ville, og man havde ikke haft bud efter mig. Men jeg fandt, at det bedste alligevel var at blive, for at tage hjem ville jeg nu ikke få meget ud af, da den tyske kommuneformand dog ikke ville lade mig i fred, thi allerede gentagne gange havde han gjort forsøg på at få mig indkaldt. Således første gang i 1914, i oktober, men dengang narrede jeg ham, idet jeg havde en reklamation hjemme, som jeg tog med, og på hvilken jeg blev hjemsendt. På den stod, at jeg var uduelig til krigstjeneste. Næste gang, i september 1915, tvang han mig på session i Tønder. Da havde man brug for folk, så hvis ikke man - bogstaveligt talt - kom med »hovedet under armen«, så blev man taget. Og dog, da vi kom til lægen, skrev han mig for »kriegsuntauglich«, men derefter var det også slut med kommuneformandens chikaneri.

Jeg holdt mig altså hjemme, til der kaldtes, og det skete i april 1916, hvor jeg, som før meddelt, mødte ved mit gamle kompagni i Kiel. I ca. tre uger lå jeg i en skole sammen med et ældre mandskab fra flåden, men i maj gik jeg med en transport på 300 mand til Cuxhaven, hvor vi var blevet tildelt marineafdelingen. - »Himmelfahrtskommando« kaldte man os, idet det var vor opgave at holde farvandene fri for miner. U-bådene sejlede ud, men kunne ofte ikke vende tilbage for fjendtlige minefelter, som i mellemtiden var blevet lagt ud. Så blev det Vor opgave at holde farvandene åbne for dem, hvorved mange af os gik »hops«.

I dagene før Jyllandsslaget var jeg heldigvis ombord på det nye marinefartøj M. 31, der blev stillet i tjeneste i Wilhelmshafen, (11) og jeg blev øjenvidne til de hjemvendende skibe. »Noch einen solehen Sieg, und wir haben keine Flotte mehr«, sagde de deltagende marinere. De af skibene, der undslap, var alle mere eller mindre behængt med sejldugslapper for at dække over granathullerne på skibssiderne. Der var ikke et eneste sejldygtigt fartøj det første halve år. -

Mandskabet på de skibe, der kom tilbage, fortalte: » Vi så intet, vi blev spærrede inde på stationen fra fredag morgen og til mandag morgen, vi vidste ikke, om vi lå på havets bund eller hvordan«. - Dagen efter opdagede man, at der sad sytten mand og en løjtnant inde i »S. M. S. Seydlitz«, som var gået til bunds i indsejlingen til havnen, og de blev først befriet den påfølgende lørdag, da man skulle have skibet pumpet læns for vand. De indestængte mellem de lukkede skodder, der befandt sig i bunden af skibet, hvor også ammuni-

tionsrummet var, fik flydende mad hældt ned gennem talerøret fra om tirsdagen og til lørdag.

En anden gang oplevede jeg, at der kom et »Funkspruch« til mig ombord, at jeg skulle afløses og det straks, hvorfor jeg fik ordre til at pakke min klædesæk og gøre mig klar til at gå fra borde. Vi var netop for udgående, men det andet skib gjorde sig ikke umagen at lægge til, og jeg fik besked om at springe, mens vi var i fart. Jeg kom også godt fra hoppet, men skibet, jeg sådan kom ombord i, sejlede ud, løb dog siden på en mine og vendte altså ikke tilbage; de fleste af os blev reddet, kun en 4-5 mand gik ned sammen med skibet. - Et andet fartøj, jeg var ombord i, gik ned ved Øsel, hvor det ligeledes løb på en mine. En god kammerat, min afløser på vagten, fik hovedet kløvet, idet han, der var rorgænger, slog hovedet imod en bjælke, som befandt sig netop lige over roret. Ja, ja, det gælder om at stå fast, så man kun risikerer en flyvetur ud i baljen.

I august 1918 kom jeg til Kiel ombord på et torpedo-forsøgsskib, »Pelikan«, hvor jeg havde det meget godt, thi et par pund smør anvendt på de rigtige steder viste sig at kunne gøre underværker. - Her oplevede jeg revolutionen, og jeg så Østersø-flåden gå gennem Kanalen for at forene sig med Nordsø-flåden, så de kunne levere England et sidste slag under devisen: »Hellere gå under med ære end frivilligt udlevere flåden«. Men (12) det blev anledningen til oprøret, idet det samlede maskinpersonale nægtede at tage kul ind ved Helgoland, hvorved flåden blev tvunget til at vende næsen hjem, hvilket vil sige til Kiel. Ankommen hertil blev 200 af maskinpersonalet sat under arrest, hvilket medførte, at man foranstaltede et stort møde på den store eksercerplads til søndag eftermiddag klokken fire. På samtlige restauranter i byen foretoges razziaer, og til enhver menig matros blev der udleveret våben, hvorefter han blev tilsagt at møde klokken fire på det berammede demonstrationsmøde. Her blev der nu dannet soldaterråd, og alle mødedeltagerne gik i samlet flok til garnisonsarresten i Feldstrasse, hvor det var deres agt at befri de arresterede. I nærheden af fængslet blev de modtaget af et kommando knælende »Schwalbenjungs« (kadetter), der blev kommanderet holdt, og hvis ikke, så ville der følge »fyr«. Men knap var ordren »fyr« givet, før officeren blev revet af hesten, og hele skaren, over 3000 marinere, trampede hen over ham, så han blev flad som en pandekage. Derpå gik det videre til fængselskommandoen, hvor der blev sluttet en overenskomst gående ud på, at samtlige arrestanter ville blive løsladt inden næste middag klokken tolv. Imidlertid havde man fået et stort linjeskib slæbt ind i inderhavnen og fået kanonerne rettet mod kasernen og byen, og om ikke man makkede ret, så ville der blive åbnet ild.

Mandag morgen klokken otte vajede den røde fane overalt på kasernerne og tirsdag fra alle krigsskib ene i havnen. Kun på en lille krydser blev der ikke flaget med »rødt« til trods for gentagne opfordringer - kommandanten ville ikke, men bag hans ryg skete det, at en matros gik i aktion, og resolut fyrede kommandanten på ham. Næppe var dette sket, før et reb bagfra blev slynget om hans hals, og han endte i råen. Det var det sidste fartøj, der overgav sig. På alle de andre skibe aftvang man officererne en loyalitetserklæring, og ville de ikke, så blev de skudt, men mange officerer boede i land. Hvor der blev skudt på militærpatruljerne, som gennemkrydsede gaderne, blev der gjort razziaer, og en del blev arresteret, nogle skudt. Men i øvrigt forløb revolutionen forholdsvis rolig og ublodig. Hvor mange ofre, oprøret kostede, ved jeg ikke, nogle mente et par tusinde menneskeliv. - Men da jeg kom tilbage fra en orlov omkring (13) ved den 20. november, gik der endnu forstærkede patruljer i gaderne. -

Fra nabogarnisonerne blev der sendt hjælpetropper for at standse oprørerne. Således fra Flensborg, idet et kompagni infanteri steg ud af et tog ved Levensau: Den smule oprør skulle de snart få bugt med. På vejen ind til Kiel blev de standset af et kommando på 25 mand, umgeschnallt og med gevær på nakken, og underofficererne forklarede stillingen for løjtnanten. Men da denne hørte, hvordan situationen lå, udbrød han: »Für diese Sache gebe ich gerne meinen Degen hin«, og han gav ordre til at standse aktionen; samtlige geværer blev kastet i en dyngede ved vejen. Så gik det med sang til kasernen, hvor alle blev forsynede » mit einem kraftigen Schlag Erbsen und Speck«, og med et kommisbrød trykket under armen sendtes de med aftentoget tilbage til Flensborg. - Fra Rendsborg ankom der ligeledes nogle tropper til banegården i Kiel, men nedslag af et par 8,8 cm granater blandt dem tog omgående modet fra dem. Og fra Wandsbeck kom der en eskadron husarer, der hurtigt vendte næsen den modsatte vej, da en marineflyver lod et par »æg« falde i deres flok.

Forholdsvist hurtigt dannedes der soldaterråd rundt omkring i garnisonerne, efter at de havde haft besøg af udsendinge fra Kiel. Cuxhafen var en stærk garnison, og her varede det tre dage, inden den røde fane hejstes. Det blev min gode ven Mads Rantzau, dæksofficer fra Aabenraa, der blev kommandant der. Han var godt lidt af mandskabet og respekteret af overkommandoen. Efter genforeningen blev han antaget ved toldvæsenet i Sønderborg - senere (som rentier) førte han en toldkutter. Som pensioneret overtoldvagtimester boede han i Struer, hvor en søn var sagfører »Mads Rantzau, Struer, medlem fra Uge, † 1964« fortæller dødslisten i årbogen 1965. Han var til sin død medlem af D.S.K., Uge afd., hvor hans navn med dødsdato er blevet graveret i en faneplade.

På generalforsamlingen i år blev der desuden fæstnet en sølvplade til fanen for samtlige nulevende medlemmer, og det blev vedtaget, at når den sidste D.S.K.'er er borte, skal fanestangen opbevares i forsamlingshuset her.

*H. P. Jørgensen, tidl. »Olmersvold«,
nu » Mølvang«, Uge.*

Tanker på en ensom vagt...

I Orienten, langt fra hjemmets arne,
 på Gebabjergets høje, stejle top,
 hvor ingen træer breder sine arme,
 stod en soldat på ensom nattevagt.

Han står der, støttet til sin karabin,
 hans øjne spejder ufravendt mod syd,
 men blikket søger også op mod himlen,
 han venter på det første morgengry.

Hans tanker flyver hjemad til de kære,
 som han så længe ej har måttet se;
 måske får han på jord ret aldrig mere
 den glæde, at de mødes kan, hvem ved?

Ved bjergets fod der rinder Vardarfloden
 af sted imod det skønne Grækenland,
 som nu så længe her på Balkankloden
 et brændpunkt været har da i vor stand.

Hinsides grænsen, hvor Olympens tinde
 sig klart aftegner mod det blå,
 hvor solens glans i horisonten svinder,
 den lumske fjende lurar på sit rov.

En sagte raslen høres der i gruset,
 måske en slange, som i nattens skjul
 nu på sin bug sig baner vej i støvet,
 vil søge føde i den sorte muld.

Dog nej, snart her og der nu græsset bølger
 til jorden for den lumske fjendes fod. -
 Et skarpt: »Wer da!« igennem natten skingrer.
 Kun ekkoet gi'r svar derpå.

Det fjenden er, nu tvivl ej mere findes;
 så følger der fra os tre varselsskud..
 »Alarm« er det for dem, som sover.
 Fra skyttegravnen alt nu stormer ud.

I næste øjeblik geværer knalder,
 dog snart en knitren bliver det,
 og bøsseugler piber - og granater -,
 dertil shrapnels som hagl og klasker ned.

Men fjenden kniber ud i hast og flygter
bort derfra. - I morgensolens gyldne glans
forsvinder også rask den sidste skygge.
For dengang er forbi den dødedans.

Dog hver soldat til alt sig nu har vænnet;
den leg så blodig kender han jo godt:
Først i Østprøjsen. som, vi ved, er hjemmet
for hver masurers første regiment.

I Polens skove, Warschaus hvide sletter,
et trækors står på hver en massegrav;
dem man til minde om de venner sætter,
der tro mod dig har delt hver sorg, hvert savn.

Ved Brest-Litovsk, hvor Bugens flinke vande
sig ilsomt hen mod Østersøen snor. -
Hvor russen myldred' frem som havets sande,
og mangel yngling kaldte på sin mor!

Og så Karpaterne, hvor vi på fire
har måttet kravle frem i hast til storm.
Galicien, hvor vi krøb frem som myrer
midt i Duerte-floden som en orm.

Engang må denne blodig' leg få ende:
Da alle rykker hjemad i geled,
og højt og klart trompeten gi'r til kende:
Gevær ved fod, kam'ratcr, der er fred!

Iver Bendix, Vejen.

Da Vestfronten vaklede

Erindringer fra 1916-19

(16) Efter at vi, årgang 1898, havde været på session den 14. oktober 1916 på hotel »Alssund« i Sønderborg, blev vi indkaldt den 15. og 16. november samme år. De, der mødte den første dag, sendtes til Polen og kom til infanteriet i Schneidemühl og Gnesen, og jeg var med første flok. - I Flensborg overnattede vi inden afrejsen i en sportshal i Jørgensby, og dagen efter gik det med toget over Oldesloe, hvor vi fik middagsmad bestående af hvidkålssuppe, som vi spiste med god appetit. -

Det tog et par dagsrejser at komme til Schneidemühl, hvor vi blev fordelt i barakker, der lå på øvelsespladsen »Plötke« øst for byen og ved landevejen til Bromberg. - Nogle barakker var belagt med russiske og franske fanger, og de stakkels mennesker havde det ikke godt, udhungrede og dårlig klædt, nogle i store træsko og andre med kun sækkeklude om fødderne, sådan led de nød. En stor kirkegård på øvelsespladsen med grave af kun omtalte fanger vidnede om tilstandene. Det var trøstesløst at komme fra vor skønne hjemstavn og møde sådanne forhold. - Men vi vænnede os til det. -

For vort vedkommende gik det vist, som det skulle. Uddannelsen var prøjsisk hård, men vi var jo unge og tog det hele, som det nu kom. Vore befalingsmænd var der jo da heldigvis forskel på, og de fleste opførte sig dog menneskeligt, hvad der var det vigtigste for os rekrutter - bare de var flinke, så var vi tilfredse. Men den, der blev udsat for nag fra de fore-sattes side, var ilde stillet. -

Den første aften på stuen blev vi modtaget af en gefrejder Westphal, en ældre mand med fuldskæg, og han var meget flink, husker jeg, men »kurz und bündig«. Da det led mod (17) tappenstreg, henstillede han i en høflig tone og i god tid, at vi ville forholde os rolige og jævnt fordelt på vore etagesenge og afvente »Offizieren vom Dienst«, hvad vi også gjorde, og det gik såmænd meget fredeligt af, så vi led ingen overlast den første aften. - Af sidekammerater havde jeg fra Als: Jes Kolmos, Pøl, Peter Størmann, Nordborg, og Heinrich Kruse, Sønderborg. Vi var sammen med mange plattysktalende. da vi alle var fra »Bezirk Schleswig«, og blandt dem fik vi også mange gode venner, vi var jo i samme båd.

Vinteren over blev vi i garnisonen, men den 2. juni 1917 blev en transport sendt til Stettin, og der var vi med. Sammen med andre transporter andetsteds fra blev vi nu sammenstillet til afgang mod fronten og kom til Frankrig til 45. Reservedivision. Vi sidekammerater, der holdt sammen, det bedste vi kunne, kom til 6. kompagni i Regiment 211, og egnen for vor placering blev Præsteskov syd for Verdun, hvor vi kom i stilling på højdedraget »Combres« ved landsbyerne Hatonvill og Thilot, der var et forholdsvis roligt sted med kun lidt skyderi. - Det uhyggeligste var undermineringsarbejdet, hvor vi på vor post i skyttegraven kunne høre minørerne grave og virke under os. Vi anede jo ikke, hvornår de var rede til at sprænge. - I løbet af sommeren blev der foretaget tre sprængninger, to af tyskerne og en gang af franskmændene under os, men den gik, heldigvis for os, agter ud. Franskmændene slap vi dog ikke for alligevel.

En anden gang var det tyskerne, der var klar til sprængning. Jeg var nysgerrig og ville se på historien, hvorfor jeg anbragte mig lige for nedgangen til vor understand. Og præcis på det angivne klokkeslæt gik det løs: En del af den franske stilling røg i luften, et syn, man ikke så let glemmer. Men så var det også om at komme ned. Bjerget gyngede under os, så

man skulle tro det værste. Og så gav det fest, både artilleri og minekastere, ja, maskingeværer med, spyede ud alt det, de kunne, og det blev ved et godt stykke tid. -

Omkring september blev vi afløst og kom tilbage, nærmere den tyske grænse, til st. Marcel, der ligger tæt ved slagmarkerne fra 1871. Her lavede vi feltøvelser i en fjorten dages tid, hvorefter det gik til Flandern sidst på måneden - som (18) støddivision ud fra byen Moorslede. - Her tror jeg at have præsteret min hårdeste marchtur i hele min soldatertid, thi på grund af det langtrækkende engelske skyts kørte toget langtfra helt frem, så vi måtte gå fra klokken 2-3 om eftermiddagen til næste dags morgen ved 8-tiden. Da havde vi nået det svære artilleris stilling, og vi fik her hvil nogle timer. - Ih, hvor vi sov! -

Som sagt, vi blev benyttet som støddivision, og det gav ikke megen ro, thi englænderne pressede på i dette afsnit. Målet for deres offensiv var nok ubådshavnene Ostende og Zeebrygge. - Især husker jeg den 4. oktober, da vi blev jaget gennem en spærreild af alle kalibre og maskingeværild, og det hele lå i en kvalm pulverrøg. - Ja, Flandern bliver ved at stå for en som noget af det uhyggeligste, man har været med til, og som man ikke ønsker at beskrive nærmere. - Vi led de største tab ved Zonebeeke vest for Moorslede. Men den tårn gav »Kreuze«: Pour le merite til bataljonsføreren, Hauptmann Schauer, og mange E. K. anden klasse til en masse andre. -

Den 9. oktober blev vi indsat længere mod nord ved Paschendale og Poelkapelle. Der var spredt artilleriild, og vi gravede os ned med et par skridts afstand ved en grøn vej. Pludselig røg en granat ned mellem mig og vor sergent, så vi blev klemte inde og sad som i en fælde. Men Jes Kolmos og et par andre kammerater hjalp os fri. - Næste dag hed det igen: Alle fremad igen. Men jeg havde rygsmerter fra hændelsen dagen før og meldte mig syg. Jeg kom tilbage til Iseghem nær Roulers. Her blev jeg indlagt i en kirke sammen med andre let skadede, og vi blev tilset af lægen to gange om ugen. Han var forstående over for mig og skrev mig først ud, da divisionen blev afløst, et smukt træk, som jeg var ham meget taknemmelig for. Fra kirken der husker jeg korbuen, som var malet i et bredt, blå bånd, hvorpå vi læste følgende sarkastiske tese: »O, Flandernland, o Erde rot, du Mörder meiner Jugend«. For resten meget træffende.

Så kom vi et nyt sted hen, til venstre for Combres, i en rig skovegn, der var hårdt medtaget af krigens begivenheder. Der var vi til henimod jul. Så flyttedes vi til egnen omkring St. Quentin, hvor vi havde en rolig stilling indtil den 21. marts 1918, da (19) forårsoffensiven indledtes med store troppestyrker. En trommeild, der varede flere timer, gik forud og knuste til at begynde med al modstand, og det gik fremad, foreløbig da, men det varede kun nogle dage, indtil modstanderen havde fået sine reserver bragt frem, så var det slut.

Vi nåede landsbyen Donnpierre ved Montdidier, hvor vi afløste et garderegiment, der havde haft svære tab ved at storme en jernbanedæmning. Selv blev vi afløst natten mellem den 14. og 15. april af Regiment 394, og ved denne lejlighed var min skolekammerat Claus Moldt, der nu er skoleinspektør i København, med i »afløsningen«. Men det her fortalte skete i nattens mulm og mørke, så det var først, da vi i juli var hjemme på orlov og traf hinanden, at det gik op for os. - Ja, tænk, at det nu er over 50 år siden.

Maj-offensiven gjorde vi med fra Laon over Chemin des Dames til Soissons, men i begyndelsen var vi i reserve, senere med i stormløbet, bl.a. i skoven ved Villers-Korterefs, hvor vi om formiddagen lå under svær beskydning og kun med granathullerne som dækning. De slog ikke til, så mange var vi indsat. Da vi efter slaget blev samlede, så det ikke godt ud, thi af hvert kompagni var det kun gennemsnitlig 23 mand og en underofficer tilbage, hvor vi inden stormen havde været 100. Dog kom der en del til syne i løbet af dagen; de

havde bragt sig i sikkerhed i god tid. - Senere inde i skoven bølgede kampen frem og tilbage med stadige tab. Afløst blev vi den 14., i stilling igen den 16. efter det første amerikanske angreb, så i ro i Champagne, hvorfra jeg var på den før omtalte orlov, der varede alt for kort, og så tilbage til Laon igen, hvor vort regiment netop kom ud af ildlinjen.

Så fløj vi til egnen omkring Muhlhausen, hvor vi var i ro i et par uger, så tilbage til Champagne igen, til byer som Ardoil og Nantes med flere. Men Vestfronten vaklede, og hjemme skrev aviserne: »Intet nyt fra Vestfronten«. Den 29. september angreb franskmændene efter heftig trommeild og med store styrker. Et gennembrud til højre og venstre beseglede vor skæbne; vi var afskåret, og til stor tilfredsstillelse for mit vedkommende viste det sig snart, at vi var taget til fange.

Vi kom godt over bag den franske linje, da der ingen tysk (20) spærreild lå på denne strækning, hvilket vi kun kunne forklare derhen, at tyskerne var gået langt tilbage. Et kuriosum: Vi var taget til fange af samme regimentsnummer som vort eget, nemlig 211. – Nå, vi blev korrekt behandlet, men uden overvældende forplejning. Flokken blev større og større, og tilsidst var vi henved 800 mand. En skønne dag lød ordren til os fra en fransk sergent: »Nordslesvigere, elsasser og polakker tre skridt frem!« – Så, tænkte jeg, nu er der lys forude, men vi måtte først opholde os tre uger i en samlelejr i Vitry, og der var vi vel nok 14.000 mand. Her led vi af sult, og lusene var slemme.

Men endelig den 23. oktober gik det videre til Aurillac, hvor vi kom under bedre forhold. Et koldt brusebad, klipning over det hele m. m., kunne dog ikke befri os endeligt for de grå. – Her traf vi nu sammen med bekendte og skolekammerater hjemmefra, som jeg i forvejen vidste havde ophold her. Her havde vi det roligt og godt i vinteren 1918-19, men det var sløjt med arbejdet på landet, det ville jeg gerne have haft noget mere af.

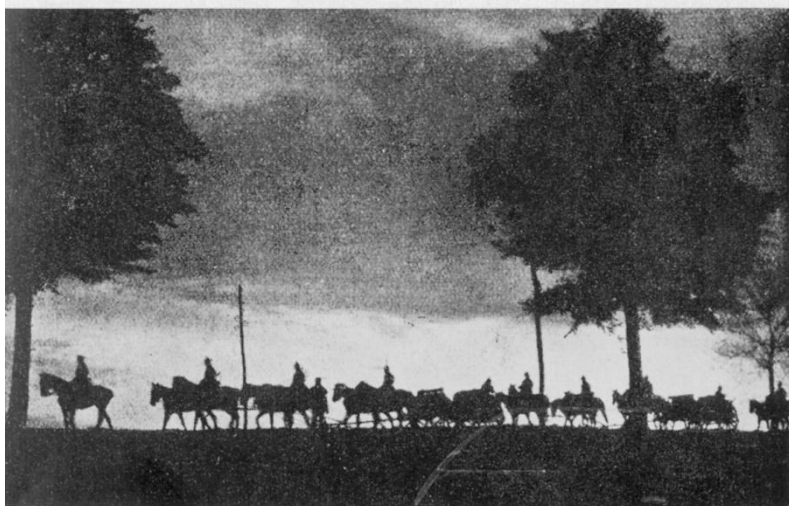
I marts gik det så over Dunkerque med første transport til København. Otte dage havde vi fest der, og vi skylder københavnernes megen tak herfor. Over Faaborg gik det med damper til Sønderborg, og den 9. april var jeg hjemme igen.

Kredsløbet var sluttet, ja, gudskelov, endt!

*Christian Andresen,
Notmark.*

Artilleri i kampstilling.

Stormkolonne.

Bouconville.

Observationspost i forreste linje.

En alsinger fortæller

Under uddannelse.

(21) Da vi en varm sommeraften den 2. august 1914 lå på græsplænen, kom en bonde-
mand fra Asserballe forbi og fortalte, at der var erklæret krig mellem Tyskland og Rusland;
men vi kunne næppe tro det.

Den første uge i august rejste så de mange, der havde aftjent deres værnepligt, til deres
respektive garnisoner, og kort tid derefter hørte vi om de første faldne. – Jeg selv, som ikke
havde været soldat, var ved sessionen i 1899 blevet overført til landstormen, og jeg følte
mig derfor i alt fald foreløbig tryk. – Og så blev det jul, uden at der skete nogen forandring.

Indkaldelsesordrer kom ~og snart til den ene, så til den anden, og også jeg måtte give
møde, endda tre gange på Junkerhulvej-kasernen i Flensborg. De to første gange blev jeg
sendt tilbage, da jeg var landmand, men den tredje gang beholdt de mig, og det var den 7.
december 1915. Jeg blev udtaget til kavalleriet og sammen med elleve dansktalende nord-
slesvigere sendt til Parchim i Mecklenburg, hvor vi tildeltes 18. dragonregiment. Selve
rejsedagen til Parchim, den 8. december, var i dobbelt forstand en trist og mørk dag, og
regnen silede ned. Hen over himlen jog mørke og tunge regnskyer, som om de søgte ro og
hvile. Også vort sind var mørkt. Vi vidste, at der ikke ventede os noget godt. Dagen i forve-
jen havde vi taget afsked med hjem og familie, og ingen vidste, om vi nogensinde skulle ses
igen. Vi kom til Parchim midt om natten, og i bælgmørke og piskende regn traskede vi til
den store kaserne, som var bygget efter nyeste tysk mønster. – På kasernen fik Peter Fed-
dersen og jeg anvist samme stue, og dermed var så begyndelsen gjort. –

Nu kunne uddannelsen tage fat, og den følgende dag blev vi inddelt i »Beritt«, d. v. s.
små hold. Derefter fulgte daglig to (22) timers ridning om formiddagen og to timers fod-
eksercits om eftermiddagen. Den øvrige tid gik med pudsning af heste og ridetøj. Hvis
hestene kom våde hjem, skulle vi altid gnide dem tørre med halm, inden vi selv fik noget at
leve af. Og inden vi om morgenen kunne få vores morgenkaffe, skulle hestene strigles så
længe, at det var muligt at trække » fem streger af striglestøv« på cementgulvet, hvad der
var næsten umuligt. Vi klarede skærene med lidt kridt i strigle tøjet, men opdagede føreren
af holdene vore kneb, gav det tordenvejr.

Den fjerde dag blev vi alle jaget gennem »springgården« på den glatte sadel og uden
stigbøjle. I begyndelsen faldt mange af. Det forløb dog for det meste uden uheld takket
være det tykke lag sand, der nåede hestene op om hoven. For dem, der faldt af, gjaldt det
om atter at indfange hestene, hvilket de første dage blev til »den vilde jagt«. – Springgården
var en smal og lang indhegning med forhindringer: 1) et rækværk af træ, 2) en smal grav
fyldt med vand, 3) en stenmur, 4) en bred grav fyldt med vand, 5) en bom og endelig 6)
»billarden«, en forhøjning omgivet af en stenmur, som hesten skulle springe op på, blive
stående, og så atter springe ned på den anden side. Mange heste ville ikke ind i springgår-
den eller over forhindringerne, men der stod altid et par mænd med en lang pisk på hvert
sted, og de var parate til at bruge den. Det kunne godt ske, at pirken forfejlede målet og
ramte manden på hesten, med vilje eller tilfældigt, det kunne ikke så let afgøres. Pardon var
der ikke noget, der hed, og alle skulle igennem. – Min sorte hest var et prægtigt dyr og en
dygtig springer. En dag tog den »billarden« i et spring, hvilket indbragte mig en repriman-
de. Hjemme i min dagligstue hænger en hesteko til minde om min sorte hest.

Efter tre måneders forløb gjaldt det felttjeneste, der var lettere og mere interessant. Langt ude ved en skovsø lærte vi at gå i bivuak. Til tider blev der gjort attakker på den store eksercerplads. Når der så blæstes »Schenkel an, Schenkel an, lasst sie laufen, was sie kann«, så vidste hestene besked - de var ikke til at holde mere, men løb i fuldt firspring, og snart var hele eskadronen indhyllet i en støvsky. Da var det om at lukke øjne og mund og holde sig fast, til der blev afblæst. – To gange om (23) ugen havde vi skarpskydning. På vej derud kom vi forbi en fangelejr, en hel by for sig i en stor indhegning af pigtråd. – En dag kom general Ludendorff for at »besichtige« os. – Men den 28. juli, det er nu 1916, blev seks af os tolv danskere tillige med en del andre overskrevet til artilleriet, og den 29. gik det til Neu Breisach, hvor vi forblev til den 27. august.

Søndag den 29., en varm sommerdag, gik turen så gennem Thüringen og langs Rhinen. –

Neu Breisach.

Neu Breisach var en fuldtud moderne fæstning, der var omgivet af mægtige voldgrave og høje mure. Vi blev indkvarterede under jorden i kasematterne. Her i omegnen skulle vi lære at køre med de store 15 centimeter haubitser, der hver for sig fik et forspand på seks heste. Ofte gik turen over Rhinen til Alt Breisach, der var en gammel by med snævre gader, og det gjaldt at køre det lange forspand med kanonen bagefter rundt her. – Solen skinnede daglig, og fodtjenesten om eftermiddagen var næsten uudholdelig, men i de lune sommeraftener (høstaftener) lå vi oppe på voldene og gassede os; bulderet lød dog op til os fra kanonerne s torden i Vogeserne. – En månedstid, som allerede antydet, tilbragte vi her, så gik rejsen videre, og nu med Køln som foreløbigt mål.

At farte fra Breisach til Køln gennem humlemarker og vinbjerger ved sensommertide var en oplevelse. Hele turen gik med banen langs Rhinen. Næppe taber vi det flotte Freiburger Münster af syne, før katedralen fra Strassburg dukker frem. Og milevidt ser vi både i øst og vest de blå bjergtoppe, der bliver lavere og lavere, jo længere vi kommer mod nord for til sidst at forsvinde helt. – Vi opholdt os kun tolv dage i Køln og gjorde ingen tjeneste udover at modtage heste og gøre alt klar til afgang til fronten. Vi seks nordslesvigere blev tildelt samme batteri, men ved en foretaget lægeundersøgelse inden vor afgang, hvor det konstateredes, at jeg ingen tænder havde i overmunden, tildeltes jeg en ammunitionskolonne, der skulle afgå senere, så jeg kunne få mine tænder ordnet. – Nu fik jeg flere eftermiddage fri for at gå på tandstationen, der lå lige ved Kølns berømte domkirke, og selvfølgelig benyttede jeg lejligheden til (24) at bese den grundigt. – På vor rejse blev der indladet tolv ammunitionsvogne, en køkken vogn, en kammervogn, en smedevogn og et feltkøkken med fire heste til hver, men køkkenvognen måtte nøjes med en. Og hver vogn fik fire mand: to kuske og to kanonerer; alt i alt var vi 70 mand, når vi var fuldtallige. Et sådant batteri kan også bruge et stort antal granater, og en sådan fyr vejer sine 90-100 pund.

På vej til fronten.

Den 8. september gik så rejsen med tog til Frankrig til fronten. Det blev sent denne sidste aften, inden vi fik de sidste heste og vogne læsset på jernbanevognene. Pludselig blev mit navn råbt op, og jeg studsede, jeg kunne ikke begribe hvorfor. Det viste sig at være et postbud med 20 mark fra min kone, der var bange for, at jeg manglede penge. – Ved selve indladningen kom der fire heste i hver vogn og altid de heste, der hørte sammen. Pladsen i midten af vognen var til os to, som hestene tilhørte. Der kunne vi så indrette os efter behag.

– Så sætter toget sig langsomt i bevægelse mod Frankrig. Det er nat, og turen går igen langs Rhinen. Da dagen bryder frem, kører vi langs Moselfloden. – Den 9. september om aftenen klokken 11 ankom vi til vort nye bestemmelsessted, den lille landsby Friaucourt mellem Metz og Verdun, kun seks kilometer fra den tyske grænse. Vi blev indkvarteret i en gammel bygning og skulle sove på det bare loft indrullet i et hestedækken med kappen som hovedpude. – I de 14 dage, vi opholdt os her, gjorde jeg ikke tjeneste - jeg havde »Schonung«, da jeg døjede med hæmoroïder. Vi måtte her afgive noget mandskab, og jeg var også ved at glide, men jeg tiggede vagtmesteren om at blive ved mine heste og kammerater og vogn nummer syv; det fik jeg lov til helt til sommeren 1918. -

Søndag den 22. oktober henimod aften var vi på banegården i Conflans for at læse vore køretøjer. Vi skulle flytte, og vi kørte hele natten, til vi tidligt næste morgen nåede Bernes tæt ved Peronne. Vi var straks klar over, at vi var nær ved fronten, det fortalte kanontordenen os tydeligt. Lidt uden for Bernes bivouakerede vi i et par dage. Da det blev aften, og vi skulle til at sove under åben himmel, sagde min kammerat, Maske: »Vi (25) vil sandelig under tag«. Han fik mig med ind i byen, hvor vi hos flere familier forgæves søgte natlogi. Langt om længe kom vi under tag i en skole, rullede os ind i vore hestedækkener og prøvede på at falde i søvn på det hårde stengulv. – Der hørtes uafbrudt trommeild, og her måtte vi ikke tage seletøjet af hestene, fordi der frygtedes et gennembrud. Den næste nat sov vi i en gammel lade. Midt om natten vågnede vi ved nogle frygtelige brag, der fik jorden til at ryste, men vi vendte os blot om på den anden side og sov videre. Det var et par flyverbomber, der var faldet i nærheden. – I udkanten af byen lå en prægtig gård med park og æblegård. Her var bygget en lejr af barakker, og vi fik lov at tage tre af dem i besiddelse. At det var en idyllisk plet, forstod vi, idet en af kejserens sønner, prins Eitel Friedrich, havde slået sig ned her, ikke i en af barakkerne, men i de herskabelige bygninger.

Nu er vort batteri gået i stilling, og vi skal køre ammunition ud til dem, hvilket altid foregår om natten. Der læsses 30-40 hundrede punds granater og ti pulverkasser på hver vogn. Jeg tænker med gru på disse natlige ture på de ofte ufrerommelige veje i de mørke nætter, tænker på de stædige heste og den mere eller mindre hårde granatild. Vort batteri skiftede stilling og kom til at stå inde i selve byen Peronne, og vore natlige ture gik derhen. – Byen var helt skudt i grus. Gaderne flød med alt muligt, og overalt vadede hestene i mudder til helt op på benene. Det gjaldt om at komme frem og atter ud af ildlinjen hurtigst muligt. Men ammunitionen skulle frem, ofte kørte vi i vand et langt stykke ad vejen helt op til vognakslerne. På tilbagevejen fik vogn nummer fem en nat en fuldræffer. De sårede af mandskabet blev hentet af en ambulance, de dræbte senere af vore egne vogne, den splintrede vogn ligeledes. – Når vi kommer hjem fra disse natlige ture, kan vi knap kende hestene og heller ikke os selv. Vi er tilsølet af ler og kalk og kan gå i gang med at rense vort tøj og pleje vore heste - et par timers søvn, det må vi nøjes med.

Hen i november bliver det mere roligt, ingen trommeild mere - Sommeslaget er endt, og vi har ikke så travlt nu. – Men vinteren er hård, og vejene er glatte. Tre feltkakkellovne bliver sat op i barakkerne. Når vi kører hjem fra Peronne, (26) kastes i hast nogle lægter og spær i de tomme vogne, så vi har noget at brænde af. En nat stod vi syv mand ved nedgangen. Vi fik ikke lugen åbnet, før det lød: »Sik, sik, sik«, og den ene bombe faldt efter den anden kun få meter fra os. Vi blev kastet til jorden af lufttrykket, men som ved et under slap vi uden men. Den anden bombe revet stykke ud af vores barak, der var hestestald, og sårede begge mine heste, to rødskimlede belgiere, som jeg holdt meget af. Den værst medtagne blev sendt tilbage til et heste-lazaret. Og det var ikke den eneste gang, der faldt bomber.

Kejserprinsen, der jo bor her i nærheden, lader nu stable sandsække op omkring sin bolig helt op til tagskægget. For resten, da vi nu har ham til nabo, skal vi også lære at gøre front, når han viser sig. Vi skal stå ret og følge ham med øjnene, I ved, de seks skridt før og tre skridt bagefter. Men en skønne dag i februar er fuglen fløjet, og det er vi ikke kede af. Luftten blev ham nok for »tyk« herude. – For øvrigt, i al den tid, min sårede hest var under behandling, var jeg fri for de berygtede natlige ture, og det var da et gode ved den historie.

Derude i kampafsnittet.

Fronten slår en stor bue her i egnen mellem Soissons og Arras, og derfor har hærledelsen besluttet at foretage en tilbagetrækning i »Hindenburgstillingen«, som ligger 20 km tilbage. I det bælte, der skal rømmes, bliver alt jævnet med jorden, hver understand sprængt i luften, de få brønde fyldt med hestegødning, bygninger sprængt eller antændt og alle træer savet over. Af civilbefolkningen bliver de gamle overladt til franskmændene, men de arbejdsdygtige tager tyskerne med tilbage. – Ødelæggelsen er fuldstændig og en skamplet uden lige på tyskerne. – Klokken 12 den sidste nat skulle alt være borte, men vi skal først ud i stillingerne efter den tiloversblevne ammunition. Vejene er næsten ufremkommelige, og det myldrer med infanteri, som allerede har forladt deres stillinger. Det er en frygtelig nat, men endelig når vi frem til en enlig beliggende bondegård, som er forladt af franskmændene. – Vi er her hver dag vidne til luftkampe. En dag blev en engelsk maskine skudt ned og faldt lige ved gården. Jeg kaprede mig et par småting til minde om begivenheden, bl.a. et lille manometer. Også (27) lænkeballonerne, som hænger i række på hver side af fronten, bliver ofte angrebet af flyverne, og tit må besætningen bjærge sig ved hjælp af en faldskærm. -

Efter flere dages standsning af skydningen er freden forbi, og fjenden tager atter fat. Vi kører længere mod øst og drager gennem det prægtige St. Quentin, der nu er forladt, men hvis skønne katedral kan ses viden om. Befolkningen har kun taget det allernødvendigste med sig; jeg kiggede ind i flere hjem, da alle døre stod åbne. Alle skuffer er trukket ud, skabe lukket op og indholdet spredt på gulvet, så man vader i klædningsstykker, køkkensager og nipsgenstande; den, der har lyst, kan bare samle op. – Så kører vi forbi de nye skyttegrave vest for byen; endnu ser de helt pæne ud, og de er mennesketomme - godt at vi ikke skal slå os ned der.

Omtrent en halv snes kilometer øst for St. Quentin indkvarteres vi på en større gård. Hele mandskabet med heste kan komme under tag, men ejeren med kone og tre voksne døtre er endnu på gården. – Fjenden sætter hårdt ind nu, og vi må igen til at køre næsten hver nat. Henved 12-tiden, når vi ligger i vor bedste søvn og er kommet lidt til varme i vore klamme klæder, bliver der som -regel råbt: »Alles fahren!«, og vi skal ud og kommer for det meste ikke hjem før ved middagstid næste dag. I dette forår er stillingen her helt ufremkommelig: Vi kører i mudder, og de sidste kilometer må der seks heste for. Granaterne slår ned og kaster hele kaskader af ler og mudder i vejret. Kommer vi af hestene, har vi svært ved at komme i gang, så stive er vi. På hjemvejen gør vi ofte holdt ved et feltkøkken fra en anden formation og får lidt varm kaffe, somme tider også lidt mad.

En dag slår orlovstimen for mig, jeg må rejse og komme ud af skidtet i hele 16 dage, fra 9.-25. april. Ruten går fra Guise og over Diedenhofen, Saar-området, og så de kendte tyske storbyer til de hjemlige strande. Vi kørte et langt stykke vej i en vogn uden glas for vinduerne, men det hjalp, da vi fik lov til at skifte ved en større station. Men ak, alt for hurtigt gik

de dage, og den 27. april meldte jeg mig igen på skrivestuen: »Vom Urlaub zurück«. Vor kolonne var netop ved at bryde op fra Bernot, men mine kammerater havde haft en svær tid. – Det (28) gik til en byen halv mils vej nordøst for Bernot, til Fonsomme, og vi fik kvarter på en gård, der lå smukt ved Somme-flodens udspring. Somme-floden, der her er en lille bæk, bryder ud af et lag kalksten. Om byen har fået navn efter bækken eller måske omvendt, ved jeg ikke, men her begynder den i fred og ro og løber igennem den lille idylliske landsby. Fonsommes beskedne kirke har frem for de fleste andre bevaret sin kirkeklokke, og det lyder så hjemligt, når den om aftenen ringer solen ned, hvilket jeg ikke har hørt før eller senere herude, det lyser som et kært minde for mig. -

Men efter syv dages ophold her flytter vi til nabobyen Etaves for at gå i ro i 14 dage. Foråret har nu for alvor holdt sit indtog, og vi skal gøre markarbejde enkelte dage om ugen. Men det bliver altid pålagt os at skåne hestene mest muligt, så der udrettes ikke så meget på marken, og det går, som man siger, med »ret ryg og stejle øren«. En nat, da jeg stod vagt i vognparken, blev løjtnantens høns, der var »opstaldet« i nærheden, stjålet. Det var mig helt ubegribeligt og også ukært, da han kunne tro, at jeg havde haft en finger med i spillet. Men den gamle tog det hele med et bredt smil, da, som han sagde, hønsene jo dog ikke var hans egne, og jeg ikke havde fået pålæg om at gøre vagttjeneste for dem. – Men snart er det gode forbi for denne gang, og vi flytter atter og denne gang med tog nordpå, men ingen ved hvorhen. Men dagen efter er vi landet i Douai, hvor vi bliver natten over for dagen efter at starte med Bellonen, sydvest for Douai, som mål, hvor vi nu ligger i bivouak en halv snes dage.

Men førstepinsedags-aften den 27. maj skal der foretages stillingsveksel med to kanoner, og jeg kører de forreste heste på den anden kanon, som står i en hulvej. Endelig har kanonerne fået dem gravet fri, og de kan »protzes« på lavetten. Efter en del bryderier kommer vi ud af hulvejen og fortsætter på landevejen Arras-Cambrai, der altid er farlig at passere. Som vi kører frem, falder granaterne tættere og tættere, og da vi når landsbyen Vis en Artois, regner de formeligt ned over byen, så der lyder brag på brag, og ind imellem er luften en eneste hyl og piben. Midt i byen bliver de to kanoner bragt i stilling, men efter at have affyret et par skud bliver den ene ramt af en (29) fuldræffer. På det tidspunkt var vi da heldigvis på tilbagevejen, og nu går det, alt hvad hestene kan trække, for at slippe ud af dette helvede. Men artilleristerne havde meget større tab end vi, og dog vil de fleste ikke bytte, ikke »låne« sig til hestene. Som ved et under slap vi også denne gang uskadt gennem denne nat. – Den 29. maj, tredjepinsedags-aften, spærredes vejen til batteriet for os. Da vi skulle køre ud på den før omtalte landevej Arras-Cambrai, blev korsvejen pludselig beskudt med svær granatild, så vi måtte i største hast gøre omkring og vente en times tid, før vi turde vove os frem, mens granatsplinterne piskede os om ørerne i de mørke natteimer. – Det var vor pinse, pinsedage, som jeg aldrig glemmer - ingen forskel på søgn- og helligdag.

-

Den 3. juni kører vi til Le Cluse, hvor vi bliver til den 30. august, men vi må køre enkeltvis, da luften er fuld af fjendtlige flyvere. Byen ligger 15 kilometer øst for Arras, og der er ca. 11 kilometer til frontlinjen. Det var et frygteligt frontafsnit. De fjendtlige granater når dog ikke ind over byen den sommer, så vi har kun med flyverne at gøre på vore natlige »udflugter«. – Le Cluse er en temmelig stor landsby med en sukkerfabrik, som dog forlængst er gået i stå, thi tyskerne har her som overalt bortført alt krigsdueligt materiel. Nu er der indrettet en aflusnings-anstalt i bygningen. Hver lørdag bliver byens gader fejlet af en flok unge piger, og man må beundre den ordenssans, her hersker, og ikke mindst, da over

halvdelen af indbyggerne er flygtet. Om eftermiddagen fører vi hestene på græs, og vi har den bedste lejlighed til at iagttage de talrige luftkampe, der her finder sted. Ude ved batteriet er deres heste syge, så vi må også påtage os arbejde der. Det er værre at køre med kanoner end med ammunitionsvogne, da de skal køres med seks heste spændt for, og det lange forspand er vanskeligt at manøvrere, særlig i de mørke nætter, og da der ofte skal flyttes hen i en ny stilling. Det er ukendte veje, og ofte bliver en vogn siddende i et granathul, så der må læsses af for at få den fri. En nat sidder vi fast, vognen synker i til akslerne. Underofficeren skælder ud, granaterne hyler, men vor vogn standser på den smalle vej og de fem efterfølgende vogne også. De pisker på hestene, og det lykkes alligevel for dem at komme forbi, men en af vognene (30) river i forbifarten seletøjet på en af mine heste itu, og kun med nød og næppe slipper jeg selv for at blive kørt ned. Det ser betænkeligt ud for os: Seletøjet itu, vognen i mudder til akslerne, granatild og dertil mørk nat! Langt om længe lykkes det for os at få bakset tøjet sammen, vognen halet op og så af sted ... Der sidder en hest i mudderet, en jernkæde bliver lagt om halsen, og to andre haler - det lykkes, men løkken skal lægges rigtig om halsen på hesten, ringen i kæden under hagen og ikke i nakken, og så hale langsomt. - Men tilbage til vor natlige tur. Vi var ikke de sidste, der nåede hjem til Le Cluse den morgen. Det er sket flere gange, at vi har forvildet os og kommet frem i stedet for tilbage og først opdaget det, når vi var ved infanteriet i forreste skyttegrav. Men svært var det for hestene - de stakkels dyr! En af mine gode kammerater, Zendarski, en polak, faldt og blev begravet her på en højderyg, og hans sidste hvilested blev en yndig plet omkranset af gamle egetrær. - Den 9. juni skal vi bringe en kanon i stilling og må krydse det farlige sted på vejen Arras-Cambrai. Pludselig er helvede løs, og det regner med granater over os og mange andre, og døden gør et rigt bytte, men vi forsvinder i vild flugt.

Jeg fik her et pusterum: Høstori fra 26. juli til 15. august. - Dagen efter min tilbagekomst er jeg på hestetransport og træffer Peter Bladt, Frederiksgård, på banegården i Cambrai. Han rejser på orlov, så jeg kan få en hilsen med hjem. - Herefter fik jeg et tre ugers lazaret-ophold, da lægen var bange for difteritis, men det viste sig at være mandelkatar, og jeg kunne udskrives den 19. september. Men hvor var nu min troppedel? På »kommandanturen« fik en kammerat og jeg udleveret en dagsration mad og det nydeligste »rottekarver« i en gammel fransk kaserne - uha, jeg væmmes ved at tænke derpå. Det var første gang, jeg fik lejlighed til at stifte bekendtskab med disse »søde« dyr, men det var også tilstrækkeligt. Jeg fik ikke megen søvn den nat, men man var vel også forvænt fra hospitalet. Så lykkedes det for mig at få oplyst, at min kolonne var rejst til Ostrecourt ved Lens, og efter et par dages omstrejfen fandt jeg den. - Da jeg kommer fra lazarettet, bliver jeg fri for at køre og må i stedet for gøre tjeneste ved et tærskværk. Et par dage er jeg sammen med nogle andre afkommanderet til løjtnanten, da vi skal på (31) harejagt, og vi skal fungere som klappere. - Her er megen minedrift i disse egne, og overalt ses de høje pyramideformede slaggebjerge.

Det giver atter orlov, denne gang fra den 6. til den 20. oktober. Dog må vi forinden gennemgå en større aflusningsproces. Så til skrivestuen efter orlovspapirerne, derefter til nærmeste station, der som oftest ligger langt bagude. Men vi skynder os, da det gælder om at udnytte hvert af de kostbare minutter, når det gælder orlov til hjemmet. Rejsen går gennem Belgien, og folk strømmer til for at tigge, hver gang toget standser. Vi kører gennem Løven, og vi vil gerne se lidt af denne by, der efter sigende har lidt så meget i 1914. Vi trænger alle til søvn, og da natten kom, blev to anbragt på bænken, to på gulvet og to i bagage-nettet. Om morgenen standser toget, og en stemme råber: »Alle aussteigen« - det giver

morgenmad. Men 14 dage går i en fart, og der må tages afsked med kone og børn, mens et pinefuldt spørgsmål lurer mellem os: Er det måske sidste gang, vi mødes? Vi må trænge disse tanker tilbage og nyde øjeblikkene og glæde os ved nuet.

Fortsat derude.

Otte dage efter min tilbagekomst skal vi igen på farten, og i bælgmørk nat kører vi med toget til Ostende og derfra til landsbyen Erneghem, hvor vi standser ved en rampe for at læsse af. Der bliver gjort holdt ved en mindre landejendom, og mandskabet søger ind i udhusene. En times tid efter sover vi alle som sten til hen imod middag. Man kan tænke sig, med hvilke øjne husets beboere ser på de natlige gæster: 70 heste og dito soldater. Familien består af mand og kone samt to voksne døtre. Set med vore øjne bor de helt fredeligt her, ca. 20 kilometer bag fronten. Men nu er freden forbi: Dagligstuen tager vi til skrivestue, køkkenet forstørres vi med et telt, og stuerne, få og små, skal huse så mange. Befolkningen her er imødekommende over for os, og vi tager også hensyn til dem i mangt og meget. De taler flamsk, og vi kan gøre os forståelige overfor hverandre. Jeg kan forklare dem, at jeg er dansk og også kun har grund til at se ilde til tyskerne. En kammerat fortæller mig, at han kan sove i en seng, men vi sover bag vore heste, det er vi så vant til. Vi finder kartofler i halmen, men rører dem ikke, for man er så flinke imod os og indbyder os til mælk og grød om aftenen. – De er også strengt katolske, og en dag hører jeg, at der er tale om at opstalde heste i deres kirke, hvad de øjensynligt bliver meget oprørt over, hvilket jeg også godt kan forstå, da det ikke skulle være nødvendigt at anvende deres Guds-hus på den måde.

Vort batteri er gået i stilling i Dixmuiden, og vi skal nu fragte ammunition på lange veje, alle vore tolv vogne på en gang, og der er tradition for, at så skal vor gamle løjtnant med ud, hvad der må være en hård og drøj tur for ham, der ikke i den grad er vant til granatild. Så går det fremad på den smalle vej ud til batteriet, men vi er da heldige og kommer lykkeligt tilbage. – Her er ingen skyttegrave, da hele terrænet er oversvømmet af Yser-floden, nej, her udkæmpes kun artilleri-dueller. – Vi møder ofte flygtninge. Alt, hvad de stakler har bjærget, har de stablet på en trækvogn forspændt med hunde, og det er en ynke at se på. Min kammerat, slagteren fra Østprøjsen, har altid »svinkeærinder« undervejs. Snart kommer han med nogle kartofler, så med noget andet spiseligt. – Selv døre og ladeporte kan han finde anvendelse for, de anbringes under vore heste, så båsene kan holdes rene. -

Tidligt om morgenen den 15. december bryder vi atter op, og denne gang gælder det et ophold i byen Gent, der kommer til at vare til 20. februar. Vi kører kun fem kilometer daglig, og om natten indkvarteres vi hos landboerne, som just ikke ser med blide øjne på os. – Vi har det herligste vejr, og humøret står højt, fordi vi skal til Gent i ro. To underofficerer kravler op i en vogn og sidder og spiller harmonika. Der lyder heller ingen kommando, thi vor gamle løjtnant under os gerne lidt frihed. Vi kører langt ind i etappen og kan til sidst slet ikke høre kanonerne mere. Den sidste nat er vi indkvarteret på et prægtigt slot i udkanten af Gent, der er forladt af ejeren. Dagen efter går det så gennem byen, som ikke ser ud til at have lidt så meget under krigen.

Vi blev nu indkvarteret i udkanten af byen, og vi tre kammerater fra vogn nummer syv tog et kammer på første sal i en bygning i besiddelse, hvor vi indrettede os for vinteren, der til (33) tider kunne være streng nok. Ituslåede ruders erstattes med papir, en feltkakkellovn bliver sat op, og vi tilsluttes det elektriske lysnet - en stor gevinst. Her lever vi så sorgløst i godt et par måneder. Ingen tjeneste ud over at passe og pleje vore heste og os selv. En lør-

dag aften har vi teaterbilletter - vi kører med sporvogn ind til byens mest befærdede strøg, hvor den store og flotte teaterbygning ligger. Forestillingen var mest akrobatik og varede til henvend 12-tiden, bagefter aflægges der besøg i en »Puff«, hvor der selvfølgelig er helt fuld af soldater. På en stol skærer en komiker ansigter, og betjeningen besørger af halvnøgne fruentimmere, men efter at have nydt en flaske øl forsvinder vi - ak ja, det er livet i en storby. -

Den 19. december fik jeg Jernkorset af anden klasse. Nytårsdag 1918 skal jeg hente foder og strøelse til hestene i den modsatte ende af byen, og det er streng frost med isslag. Jeg må to gange derud, og det blevet par slemme ture. En af mine heste er blevet syg; det er der mange, der er, af den hudsygdom, som tyskerne benævner som »Reute«. Dyrene afmagres langsomt, og til sidst er der kun skind og ben tilbage. Min hest må føres til hestelazarettet.

På kejserens fødselsdag bliver vor gamle kolonnefører efter længe at have været officerstedfortræder forfremmet til løjtnant, og han gør et gilde for os. Vi er enige om, at det er de bedste timer, vi har haft herude. Han lejer et passende lokale, der er smykket med palmer, laurbærtræer og blomster. Vi får oksesteg og risengrød, så vi bliver for en gangs skyld rigtig mætte. Og så var der musik, sørget for piger og rigeligt med drikke; der kunne danses og ædes og drikkes, så bølgerne gik højt den aften. - Men snart er de gode dage forbi, og den 20. februar bryder vi op og forlader Gent. -

Atter bevæger vi os ud over Flanderns sletter. Langs veje og hegn står høje piletræer; det er nok det høje grundvand, der forkæler dem. Og det smukke græs breder sig op til indgangsdøren til de beskedne beboelser. Her står ejeren og betragter os, når vi om morgenen drager bort, efter at vi for en nat har taget hans lo og lade i besiddelse, og han ånder nok lettet op, når han ser os forsvinde. Jeg for mit vedkommende lader nu hellere hestene sulte en lille smule, end at jeg stjæler fra en fattig (34) husmand. - Vi kommer kun langsomt fremad; det lader til, at vi har tid nok. Der gøres holdt, hestene får et foder, vi en bid brød og en passiar, kanontordenen fra fronten høres ikke, flyverne viser sig ikke. Men hvor føres vi egentlig hen? - ingen ved noget. Forårssolen brænder os i ryggen. Det går mod nord, og der ligger jo Holland. Mon hærledelsen vil forunde os en hvilepause? Nu kører vi ind i en landsby, der ligger ved grænsen, som er stærkt spærret med elektriske hegn. Vi er i landsbyen Staekene, og befolkningen strømmer til for at se os, næsten som i Parchim. Her blev vi indkvarteret hos et ældre ægtepar, der har tre voksne døtre hjemme, mens to sønner er gået over grænsen til Holland, og en svigersøn har de ikke hørt fra, siden krigen begyndte. De har endnu fem malkekøer på den lille ejendom, et bevis på, at der fares med lempe mod befolkningen. De er også meget imødekommende, og vi køber æg af dem, og konen laver til rette for os til aftensmand. De vasker tøj for os for et par Groschen, og vi får anvist deres bedste senge - det er den eneste gang, jeg har sovet i en seng herude.

Om dagen gør vi små march ture for at få lidt motion i det dejlige forårsvejr. Det går endda med sang og højt humør. Om aftenen er der dans i den lille beværtning, der findes i byen. Vor mand passer godt på sine døtre, hvad også gøres nødig, thi livet er endnu mere løssluppet end i Gent. Jeg har fået en ny kammerat til at køre det forreste spand heste, et pænt ungt menneske fra Pommern, da Kaas fra Østprøjsen er i »brummen«, fordi han havde pådraget sig en kønssygdom og brugt hjemmeråd, hvilket er strafbart. - Men otte dage efter vor ankomst er det gode forbi, og vi må på farten igen. Ved vor afrejse forærede vi vore gode kvarterværtter et sovetæppe, som de blev meget glade for og taknemmelige over - også en staldlygte overlod jeg dem.

Det går med banen sydpå, og snart overskrider vi den belgiske grænse. Nu farvel Belgien og tak for dine gode kvarterer. I Lille har vi nogle timers ophold. Byen er endnu mere berømt for sine løsaftige piger end Gent. Vi fortsætter pr. vogn og kommer igennem en større landsby, vistnok Brebers, hvor Peter Erichsen ligger begravet. Byen er forladt, dødsdømt, et trist skue, og månen kaster sit blege lys over gader og huse. Vort (35) humør er langt nede; vi ved, hvad der forestår. – Jeg har læst et vers et eller andet sted, som passer her:

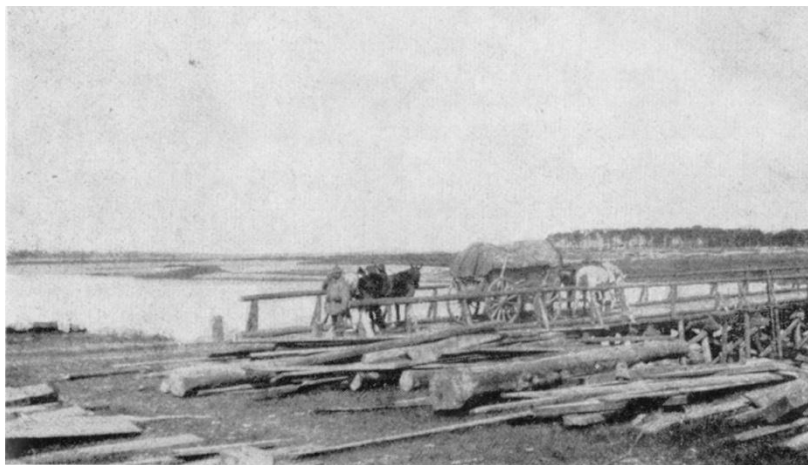
*»I trende år stod krigen nu
opfyldt af jammer og af gru,
og enden er ej kommen.
Måske endnu et år kan gå,
før vi på krigen ende få,
før vi ser fælde dommen«.*

Vi er nu for anden gang indkvarteret i vor gamle by fra sidste sommer, Le Cluse, og vi er i begyndelsen af marts 1918. Da vor kolonne ikke er fuldtallig, får vi en del udfyldningsmandskab og 18 nye heste, der er opstaldet i kirken i nabobyen Tortequenne; jeg får to af dem, og vi skal jo sove hos hestene, så vi anbringer os derfor i sakristiet. Vi føler os ikke helt trygge her, og der fortælles os, at i nabobyen Ecoures gik et par granater ned og begravede 70 mand af infanteriet, men hos os skete der heldigvis ikke noget.

Der begynder en streng tid for os, da vor bataljon er en såkaldt »flyvende«, der altid sættes ind, hvor det gøres nødvendigt. Tyskerne forbereder en stor offensiv, så der køres ammunition i massevis. Foran Arras gør fronten en bue, der gør stillingen mere farlig, da vi så kan beskydes fra mere end en side. En aften går en granat ned lige foran vore heste og oversprøjter os, men det er en blindgænger. I samme øjeblik kommer underofficeren i galop og råber: »Abspannen und zurück!« Vi samles uden for byen og betragter det forfærdelige fyrværkeri. Efter nogen tid bliver det lidt roligere, og vi må ind igen, men man ved ikke, når bombardementet atter sætter ind, dog ved et under slipper vi alle godt fra det. – En aften går det til Vis en Artois, der ligger ved chausseen Arras-Cambrai. Vi er næppe kørt ind i en sidegade for at læsse af, før kanonaden begynder - vognene tømmes i en fart, og det går tilbage. – En nat går det gennem samme by, hvor vi tømmer vor last på åben mark, og de forreste heste trækker en af mine ned i et dybt hul. Det var en ubehagelig situation: En hest siddende i et hul, hjælpeløs, mens granaterne falder tæt. Så pisker man løs på den kraftige belgier, til den virkelig kommer fri ved egen hjælp, og hjemturen går (36) i vild flugt, til vi er ude af ildlinjen. – En nat går det i fuldt firspring langs en skærvælt vej. Og hvad sker? Vi taber et forhjul og har svært ved i nattens mulm og mørke at finde det, men kapslen til at holde det fast med finder vi ikke. Vi kunne godt have ladet skidtet ligge, til det blev dag, men det anså vi for farligere, og efter at have kludret en tid med det kørte vi langsomt hjem med den havarerende vogn. - - - Ja, dette var nogle spredte træk fra forberedelserne til den kommende store forårsoffensiv. –

Den store offensiv.

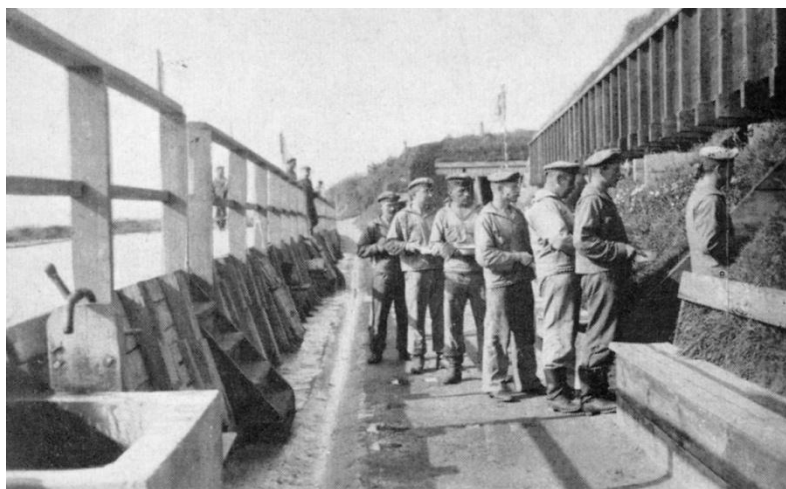
Og så kom den ventede store forårsoffensiv. Men at skildre den i enkeltheder ville kun føre til gentagelser af mangt og meget, som jeg allerede har berettet om, så det bliver bare

Træbro over Narew.

Parti fra Laon.

Marinebibliotek i Ostende.

Lazaret indrettet i en kirke.

de store træk isprængt enkelte, som det forekommer mig, interessante og personlige oplevelser og episoder. -

Vi oplever »storoffensiven« i firkanten Arras-Douai-Cambrai-Bapaume og flytter fra sted til sted i denne egn, henter ammunition, fragter det til vore kanoner, ligger i dækning i granathuller, pisker på hestene for at komme ind og ud af stillingerne og så hjem, hvor vi har vort ståsted - sover og hviler og jages ud igen, o. s. v., o. s. v. Ufremkommelige veje, byer skudt i grus, granathuller, mudder og overskudte træer - dertil besvær med heste og køretøjer, og vi skældes ud af underofficerer, men alt dette rører os ikke, det er vi så vant til. Kun vor gamle kolonnefører, Gødike, gør sit for at skåne os. Vi ligger i vej grøften og betragter i nogle timer den endeløse strøm af mennesker og materiel, der passerer forbi. Henimod aften hedder det: Ammunition frem, og vi må af sted. På tilbagevejen slår vi lejr, hestene bindes til hjulene, og vi prøver på at sove. I Cherisy søger vi ly i en grusgrav, hvad der ellers siges at være farligt, men nu får vi regn, og det tåler hestene ikke så godt, særlig ikke de 18 nye. - Vi er nu i Dury, og det er den 5. april.

I selve byen er der et frygteligt svineri: Henkastede klædningsstykker, håndgranater, ekskrementer og meget andet. Vi kaprer os en feltseng, som stilles op bag ved hestene. - En polak river tændingen ud af en håndgranat, der begynder at hvæse, hvorefter han kaster den langt bort, men uheldigvis hen (37) bagved en af mine heste, der bliver så ilde medtaget, at vi er nødsaget til at skyde den. -

Foråret har nu for alvor holdt sit indtog. Jeg vander dagligt mine heste i byens gadekær. Her sidder næsten altid en stær og fløjter af fuld hals. Jeg kan slet ikke forstå, hvad den lille fugl vil herude i dette øde, og hvordan den kan være så glad midt i al denne elendighed. Blot jeg havde vinger og kunne flyve hjem til mit kære Als. - Jeg blev nu beordret til bagagen og skal så ikke mere køre de natlige ture, som vi frygtede så meget; jeg var jo også den, der havde kørt længst. - Vi forlader nu Dury og går 10 kilometer tilbage for at komme i ro i Arleux. Nu har jeg kun en hest, og min bestilling er at køre med feltkøkkenet, så jeg er i alt fald i nærheden af »gullaschkanonen«. Her er godt, vi kommer af tøjlet og bliver rensede for lus. Men kun til 5. juni er vi her, så kører vi i sydlig retning, jeg af sted med en høstvogn med foder og strøelse. Jeg får havari med min vogn, som just ikke er af nyeste model og ikke Som min gamle nummer syv. - Vi er langt tilbage i etappen, og kanonerne høres ikke. Efter at have repareret den havarerede vogn kan jeg igen, og jeg ser, at vi kører ind i området, hvor vi var i 1917. Men byerne er kun ruinhobe, et resultat af ødelæggelserne i marts 1917. Efter to dages march er vi nået til Bapaume, der frembyder et meget trist skue, ødelagt som den er. Vi slår os ned på en mark to kilometer vest for byen, hvor vi indkvarteres i nogle små rum, der er nedgravede og med bølgeblik over; også hestene er »nedgravede« og vognene tildækkede med grene. Vi ruller os ind i vore hestedækkener fra top til tå, og rotterne løber hen over os. Vor forplejning bliver stadig dårligere: Surkål, dørrgemyse og blå vælling - og det daglig. Granater af stor kaliber stryger hen over os, og flyverne kommer i formationer på 10-20 stykker. Men hvor er vore? Ikke en lader sig se. - De eneste bygnin-
ger i vid omkreds er et engelsk feltlazaret, der dog beskydes.

Der kommer ordre til, at en del engelsk ammunition, der ligger forude, skal hentes, men det er et farligt arbejde ved højlys dag med summen og brummen af fjendtlige flyvere. »Dette er dog for galt«, mener vor vagtmester, Zimmermann, »for at få nogle lumpne engelske granater tilbage«. Og vi lader være. - (38) Om eftermiddagen henter jeg ofte vand til køkkenet i en nærliggende landsby. Her ligger faldne kammerater kun indsvøbt i en teltdug, der bliver deres ligkiste. Jeg må tit tænke på min fætter, Peter Møller fra Notmark, der faldt

i Bapaume og som ligger begravet der et eller andet sted. – Vi skal nu hente græs et par kilometer forude. I et krat tæt ved står en stor kanon, sikkert med kaliber i 30'erne, og det naboskab er vi ikke glade for. –

Så er det min tur til igen at få orlov, og jeg marcherer de tolv kilometer til nærmeste jernbanestation, Velu, men vi er ikke glade, før vi har Cambrai bag os. Orloven er fra 16.-29. juni, og de få dage svinder som dug for solen. Min kone, min søn og vor russiske krigsfange, »Jemetri«, slider i det for at holde bedriften i gang. Ja, krigen har nu varet i fire år, men endnu er der ingen forandring, og jeg skal atter bort, aner dog ikke, at jeg snart skal forlade fronten for stedse. Fra Cambrai til Velu går det frygteligt til. Det er nat, toget holder med slukkede lanterner, ikke en tændstik må stryges, thi flyverne er stadig over os. Da vi endelig holder i Velu, gælder det om at komme væk, og det sker i en fart. Vi får et træskur anvist som natkvarter og sover her på det bare gulv til henvend klokken ti. Henimod aften når jeg ud til min kolonne og snakker med Andresen, der har dårlige nyheder: I går blev Jakobsen såret, og Paulsens heste løb løbsk. – Jeg ligger for tiden i »revier«, lider af »Ruhr«. Han spekulerer åbenbart på at blive sendt tilbage. Jeg tror ikke så meget på hans sygdom, han er specialist i at finde på numre, men det er slet ikke så let at binde den »gamle« en på ærmet. Andresen er ellers et prægtigt menneske. Altid er han i godt humør, altid finder han på en udvej i en prekær situation, og dansk med liv og sjæl. Men hvordan det gik ham, ved jeg ikke, jeg så ham ikke siden derude. – To gange ugentlig kører jeg til proviantdepotet efter proviant til køkkenet og en gang til feltbageriet, mens jeg to gange henter foder til hestene. En dag skal jeg ind på pionerparken med et læs blikdåser, for tyskerne kan bruge alt. Endelig bryder vi op fra denne egn tidligt om morgenen den 4. august, og med et lettelsens suk ser vi Bapaume forsvinde bag os. – Ti dage senere får jeg lov til at rejse til Sønderborg, men det aner jeg ikke. – Vi kører 15 kilometer (39) tilbage til le Mesnil, og vi sover til næste dag, til solen står højt på himlen. I fulde drag nyder vi den hårdt tiltrængte hvile i to døgn, inden vi begiver os på den forestående lange tur til Rost nord for Douai. – Efterhånden bliver egnen mere og mere civiliseret. Nu kommer vi igen af klæderne om natten. Det er det herligste høstvejr, og høsten er i fuld gang. Tyske soldater høster, for jordenes ejermænd er langt borte.

Hjemrejse fra Frankrig - og slutning.

Den 14. august slog befrielsens time for mig – overraskende - om end jeg i nogen tid havde haft en anelse; jeg var nemlig den ældste i vor kolonne. Afskeden var ikke streng, men jeg misundtes af mine kammerater.

Med lette skridt går jeg gennem Douais gader for sidste gang, hvor der flere steder er huller i husene, og gaderne er oversået med murbrokker og tagsten. En gammel mand fejrer fortovet foran sit hus, idet en granat eller bombe er gået ned i huset ved siden af. – På banegården hører jeg fjendtlige flyvere, der er let kendelige og på deres brummen skiller sig fra tyskernes. Skal vi have en hilsen med på banegården, inden vi glider? -; Der går mange tanker gennem mit sind, mens vi kører gennem Nordfrankrig og Belgien. Snart kan jeg sige farvel til Frankrigs blodvædede jord. Nu er jeg fri for at køre med kanoner og ammunition i de mørke nætter, fri for at slæbe på de tunge granater og fri for at vade i mudder til langt op på støvlerne, fri for at rense mig selv og hestene efter en natlig tur - færdig med at blive overdænget af et tykt lag slam, som vejene derude altid har at byde på, færdig med at køre i de lummerhede sommeraftener og -nægter, når store støvskyer hvirvles op af de utallige

hovslag, og fri for om vinteren at sidde og stivfryse på hest eller vogn, så det næsten er umuligt at komme i gang igen - og endelig, frem for alt, fri for bomber og granater, der spreder død og lemlæstelse og rædsel omkring sig.

Mit rejseselskab er en underofficer fra Hamborg. I Køln på banegården får vi mad, men mens vi spiser, bliver min kappe stjålet; jeg går på ortskommandanturet og får tyveriet skriftligt anmeldt. Vi to kører nu videre med hurtigtog, selvom man ikke må. Det går godt til Neumünster, hvor jeg bliver hældt ud (40) og må vente på et persontog, der bringer mig til Sønderborg, hvor jeg bliver afhentet af en underofficer, hvad der slet ikke var efter min »køgebog«, da jeg havde regnet med at tage til mit hjem, inden jeg ville melde mig. Men nu bliver jeg installeret på vort gamle slot i Sønderborg, hvor jeg altså ankommer den 16. august og forbliver til min endelige hjemsendelse den 7. december.

Så er jeg da her igen på Als, og dagen efter er jeg i gang som vinduespudser. Det er ikke i helt godt humør, jeg betragter mit job, da der ville være god brug for mig hjemme, men den første søndag får jeg da lov at tage hjem. Det næste er, at jeg får arbejdstjeneste ved at presse halm og hø omme bag ved slotsmøllen. Efteråret går med hjemlov og arbejdstjeneste 14 dage på skift, og tilsidst lykkes det for mig at blive indkvarteret hos min familie på hotel »Stadt Hamburg«.

Den 9. november klokken 4 om morgenen slås der alarm, og alt militær skal møde på kasernen. Min svoger, Peter Petersen, som bor sammen med mig, er på orlov. Jeg står op og trækker i klunset. På gaden er der roligt, thi folk ligger i deres sødeste søvn. Jeg møder en enkelt soldat, men ingen ved noget. På kasernepladsen er der virvar. Så råbes der, at vi skal op på »kammeret« og have tøj udleveret. Jeg storker op ad de mange trapper for at få fat i en kappe, men kapper udleveres ikke, og jeg arbejder mig ned igen. – Vi får lov at drikke kaffe, men skal møde »feldmarchmässig« om en halv time, som det hedder. Vi får skarpe patroner. Sent på aftenen får vi lov at træde af, men det hele gentager sig den næste dag. Vi hører, at der skal være udbrudt revolution blandt marinen i Kiel. På banegården holder et tog parat, og majoren venter på ordre. Dagen efter, den 11. november, trædes der igen af, thi alt militær er på de revolutionerendes side. Samme dag kaster et tysk panserskib anker ude i fjorden, og fra dette går der bud til garnisonskommandanten at stille sig på oprørets side, for ellers vil kasernen blive beskudt. Lidt efter går det røde flag til tops på det nordvestlige hjørne af det gamle slot. Fra den dag sker der en mærkbar forandring over det hele. En menig soldat ved navn Topff, skrædder af profession, overtager ledelsen. På Nørrebro entrer han en tønne og taler til (41) mængden. Vi morer os over ham og over, at han udråber vort Als til republik og sig selv til præsident. Det forbydes nu at hilse på de tidligere befalingsmænd, at gå med den sort-hvide kokarde i felthuen - det skal være en rød, ellers risikerer man at få huen revet af hovedet. Men det bedste er, at vi kan gå hjem, for det var jo det, de fleste af os havde længtes efter. En afdeling, hvor jeg er iblandt, får ordre til at blive; byen kan ikke helt blottes for militær, og i den kommende uge patruljerer vi gennem byens gader i små hold på fire ad gangen. Sammenstimlen er ikke tilladt, og vinduerne må ikke åbnes ud til gaden. Når »præsidenten« passerer, bevogtes han af marinesoldater. Alt forløber dog roligt her i Sønderborg. -

Efter en uges forløb kom den længe ventede og længe ønskede frihed. Jeg blev permitteret for stedse, kun skulle jeg til Flensborg for at få alle formaliteter i orden. Dette foregik den 7. december, netop den dato, hvor jeg tre år før havde givet møde, men nu skete det med andre følelser end dengang. Da havde jeg taget afsked med familien og gik en utryg fremtid i møde - nu var det anderledes, nu var jeg hjemme, og krigen var endt; vi kunne

overtage vor fredelige syssel igen. Denne beretning her bygger på de 637 breve, som jeg har sendt hjem, og som alle er opbevaret af min kone i de tre år, jeg har været borte. – Men jeg vil slutte med en tak til Herren, som førte mig uskadt gennem de tre slemme år.

»Lykkeligt det menneske, der kan glemme de tunge stunder og kun mindes de glade, når han ser tilbage i sin erindring« -

Hans Andersen, Almsted.

Oplevelser hjemme og ved fronten

(42) Det, jeg nu fortæller om, er ikke fra krigsskuepladsen, men fra hjemmefronten, og det skal bringes her, da det har en vis lighed med, hvad jeg senere hen i artiklen vil berette om. Altså, i foråret 1916 fik vi her i Holm pludselig og uventet besøg af alle gendarmen fra Sønderborg amt, og de ville revidere. Revisionen skulle kun finde sted her i Holm by, og alle vi beboere i Holm harmedes over, hvad der skulle overgå os. Var vi da her værre til at hamstre end andre steder, så hvorfor kun hos os? Mit hjem var den første ejendom, hvor de uvelkomne »gæster« arriverede. Jeg kom netop hjem fra marken, for det var henimod middag. Da jeg gik ind, så jeg, at loftslugen stod åben, og da jeg kiggede op, blev jeg »pikkelluen« var, hvorefter jeg tog en rask beslutning og skyndte mig om i byen. Netop som jeg skråede over bygaden, mødte jeg en af gendarmene, der råbte til mig, hvad jeg skulle der. Meningen var jo at advare naboerne. Men jeg svarede ham, at naboens kreaturer var brudt ud og gjorde sig tilgode i vores roemark. Den forklaring tog han åbenbart for gode varer og lod mig løbe. – Jeg fik da mit ærinde udrettet og skyndte mig derefter hjem igen.

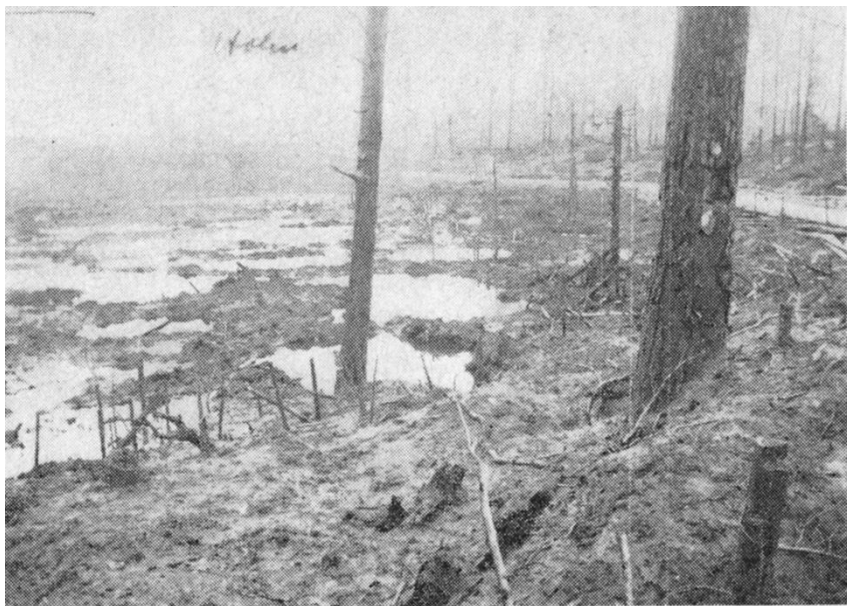
Far og mor fortalte nu, hvad der var hændet dem derhjemme. På hanebjælken hang fire toppe sukker og et par skinker, i røgskabet befandt sig flere sider flæsk, og alt var blevet opnoteret, så far og mor havde allerede taget afsked med både sukker og flæsk. Det blev dog ikke så slemt; vi slap med en bøde på 50 mark og fik lov til at beholde varerne. – Være gik det i den østlige del af vor by, hvor det først rygtedes efter nogen tid, at der var snus-haner på færde. Det var kun få af beboerne, der fik besked så betids, at de kunne tage deres (43) forholds regler og få gemt det, de havde for meget. – Lige over middag kom påny en gendarm og forlangte at få vore kaffebønner at se. Vi havde den gang et gammelt komfur uden bageovn, men med tørreovn forneden ved gulvet, og der gemte mor bønnerne, som man købte hele og senere malede. Hun lagde sig nu på knæ, åbnede lugen og tog posen med kaffebønnerne ud, og - det skal her bemærkes - aldrig har jeg set min mor så »gal i æ hoi« som i det øjeblik. Hun kylede posen med indholdet hen foran gendarmens fødder, så den revnede, og bønnerne trillede ud i massevis. »ja, meine gute Frau, ich muss ja, muss ja«, stammede han. »Muss, muss«, genmælede mor i vrede. – Så er gendarmen nok gået i sig og har erkendt, at han var gået for vidt, thi slukøret sjokkede han ud af døren og glemte at sige »Auf Wiedersehn«, men fornøjede var vi. Den slags besøg ønskede vi ikke oftere. – Vi oplevede dog alligevel en tildragelse, som vi morede os over længe efter. Gendarmen

kom også til et husmandshjem for at snuse, og husmanden gik med hr. vagtmesteren op på loftet for at se efter, men de fandt ikke noget. Gendarmen forlangte at få kigget efter over svinestalden, hvor der ikke var loft, men kun »slye«, d. v. s. løse brædder med mellemrum. Det brugte man de fleste steder dengang, da man ikke kendte noget til nutidens ventilatorer - det var sundere for svinene. - »Hr. vagtmester«, advarede husmanden, »det er for farligt for Dem at færdes der. De kan let dumpe igennem«. »Aha«, tænkte han, »der er noget skjult«, og han entrede ud på svineloftet. Flæsk fandt han i alt fald ikke - men noget andet flæsk gjorde han bekendtskab med, for inden han fik set sig om, dumpede han gennem brædderne og ned i svinestien, hvor han omgående fandt sig selv siddende overskrævs på en gammel so. - Længe efter måtte han til sin egen ærgrelse og til sine kollegers morskab døje en flom af spydigheder om sin ufrivillige »ridetur« på soen. At det skulle overgå ham, endda en velbestaltet vagtmester, det var det mest kreperlige ved den historie.

Så gik sommeren 1916. I oktober kom vi, der var fra årgang 1898, på session og blev indkaldt en måned senere, den 18. november. Der havde jeg mit første held: at komme til Ers. Reg. 86 med anbringelse på gymnasiet i Flensborg i stedet for at blive (44) sendt til Gnesen i Polen som de fleste. Tiden gik jo som for andre rekrutter med eksercits og teori og så vagter i lange baner. Øvelsespladsen var markedspladsen i Lille Ekse og så den store eksercerplads ved Hanved. Der skulle læres en hel masse mere eller mindre nødvendigt kram i den korte uddannelsestid, som for det meste kun varede 10-12 uger.

Så nærmede julen sig. Vi var kun tre nordslesvigere ved bataljonen, mens de fleste af mandskabet var frisure. Men for os tre - Otten fra Sønderborg, Johs. Jørgensen, Aabenraa, og så mig - var der orlovsspærre nordpå, så vi kunne ikke komme hjem på juleorlov, og vi måtte fejre juleaften på »Hotel Harmonien« i Flensborg. Alt blev såmænd gjort så hyggeligt for os som muligt. Vi fik først en varm ret, nemlig »Kartoffelsalat mit Bratwurst und Sauerkraut« og derefter kaffe med kager, lidt knas og også en julegave. Så var der underholdning, ind imellem gav det et glas øl, et par cigarer eller cigaretter. - En stor pakke havde jeg fået hjemmefra, men alt var alligevel ikke som ellers - hvad vi fik, var jo ikke mors julemad, og det var første gang, at jeg fejrede jul i det fremmede; den rigtige julestemning ville ikke indfinde sig. - Vor gamle Hauptmann må trods alt have haft ondt af os og have syntes, at det var synd vi ikke fik juleorlov. For min skyld satte han sig i forbindelse med herredsfoged Klinker i Nordborg, og resultatet af deres drøftelse om mig må jo være faldet godt ud. Man har ikke anset mig for »Fahnenflucht-verdächtig«, thi jeg opnåede min første orlov i nytårsdagene - fem dage -, og der var glæde i hjemmet hos far og mor.

Den 9. januar 1917 havde vi besigtigelse ved generalen fra Rendsborg, og en god uges tid senere afgik den første store transport, dog ikke straks til fronten, men til Lockstedter Lager med nyformation for øje. Jeg slap dog denne gang for at være med, 13 andre var lige så heldige. - Sidst i marts måned »avancerede« jeg til tjener hos Vizefeldwebel og senere Offizierstellvertreter Wachsmuth, som boede sammen med sin kone i Hochstrasse; hun var fra Aabenraa og dansktalende. Fri blev jeg for mange, lange marchture, natøvelser, vagter og sligt. - En gang blev der overdraget os et kommando med 20 mand, hvortil også jeg var tildelt. Det var i april måned, men mit (45) medlemskab blev annulleret, men hvorfor, skulde jeg først senere finde ud af. Da de var vendt tilbage efter en 4-5 dages forløb, gik der en prås op for mig. De havde nemlig været på en udkommando i revisionsøjemed, bl.a. til byerne Mels, Oksbøl, Broballe, Pøl og Holm, altså min hjemegn, og det kunne de ikke bruge mig til. Mine forældre fik dog en hilsen fra mig gennem feltvebel Wachsmuth.

Jakobstadt efter beskydningen den 21. september 1917.

Den 4. maj fik jeg af Wachsmuth en bemærkning om at melde mig til M. G. afd. på Junkerhulvej, da min tid her i Flensborg snart ville være udløbet, og jeg meldte mig samme dag på skrivestuen. Den 5. maj blev jeg overflyttet, men det var heller ikke en dag for tidligt, thi samme dag blev resten indklædt, og de afgik kort efter til Flandern. For mig blev der nu et par måneders uddannelsestid endnu her i Flensborg, men vi håbede jo da stadig, at krigen snart måtte være slut. Det drejede sig om at holde sig så længe som muligt i garnisonen. Alt som tiden gik, blev fødevarerne knappere og knappere, og det ene forbud afløste det andet, men kunne man dreje myndighederne en knap, så gjorde man det. Og livet var fuldt af restriktioner. Der måtte ikke skæres hakkelse til hestene, hønsefoderet skulle iblandes avner, og i køkkenregionerne måtte mor til at kærne smør, koge sirup og sæbe og lave kartoffelmel o. s. v. Det gav hende et værre arbejde, megen besvær, og alt for ofte svarede resultatet kun alt for dårligt til forventningerne. – Der kom forbud mod slagting, som nu kun måtte ske under opsyn af en »Fleischbeschauer«.

Ja, det var lidt løst og fast om forholdene derhjemme.

På Junkerhulvej gik alt sin gang: Udmarch til Morwik og til skarpskydning i Lockstedter Lager. Dog havde jeg den store fordel frem for mange, at garnisonen lå så tæt ved mit hjem, at jeg kunne rejse på orlov lørdag-søndag. Først i juli afgik den første transport til fronten, men også denne gang slap jeg. Dog var der blandt os få, som ikke kom med, enkelte, der var krigsbegeistrede og absolut insisterede på at komme med. Jeg husker et ungt menneske fra Holsten - han blev for resten siden min bedste kammerat - der tryglede feltvebelen om at komme med, men han fik det svar: »Du bist ja wohl verrückt, du glaubst (46) wohl, du kommst hin, wo lauter blind ganger fallen. Zurück-treten«. – For ti år siden besøgte jeg ham.

Den 26. juli 1917 blev det min tur, da blev vi iklædt - en Vize og 18 mand. Rejsen gik til Rusland og endda til Landstorms Regiment nr. 9 over Berlin - Königsberg - Memel - Tilsit og ind i Kurland, hvor vi ankom til Libau den 30. juli. Byen er en stor søhandelsstad med ca. 85.000 indbyggere, mest tyskere og jøder. Den blev under krigen meget benyttet som krigshavn ved Østersøen. – Der havde vi for resten en oplevelse, som er og var karakteristisk for Tyskland og andre lande med. Byen var flagsmykket i anledning af kejser Wilhelms besøg, og herhjemme fra ved vi, at der er fest, når majestæterne kommer, og kongeparret hyldes af hele befolkningen; men her var det omtrent omvendt: Vi fik udgangsforbud, så længe besøget varede, og måtte overnatte på stedet, hvor vi var.

Først den 1. august kom vi videre over Morajejevo - Mitau- Daudsevas til Zikin. Derfra marcherede vi om natten i stilling. Sammen med fem andre kammerater kom jeg til 1. M. G. K. ved første bataljon. Vor stilling kaldtes »Inselstellung«, vel nok, fordi den var placeret i en sump. Til venstre for os lå regiment 21 fra Thorn og til højre regiment 400. – Samme dag kom bataljonskommandøren og holdt en mægtig tale til os, hvori han henviste til bataljonens » glørlige traditioner« helt tilbage til 1813, og dem måtte vi ikke gøre til skamme. Troppedelen havde vundet laurbær i slaget ved »Gross Beeren« under Napoleonskrigen og derefter fået det flotte navn »Garde Grenadier Bataillon Gross Beeren«.

Med undtagelse af små artilleri-dueller var det en ret rolig stilling, vi her havde kapret, og først i september begyndte en mindre efterårsoffensiv med fremstød imod Düna-floden. Riga faldt i begyndelsen af måneden, så Düna-borg og Friedrichstadt, og den 21. september kom turen til vort afsnit med indtagelse af Jakobstadt, og i de følgende dage gjorde vi fremstød mod Kreutshburg - Kekenhusen. Den 25. september kom vi i stilling ved den lille by Spindelmühle ved Düna-floden, og over for os havde vi de russiske stillinger i byen Stokmannshof. Igen en rolig plet og en rolig tid.

Den 6. december kom våbenstilstanden med Rusland. Lille (47) juleaftensdag kom tre russere sejlene over Düna-floden til os. De medbragte franskbrød og sæbe, og af os fik de til gengæld tobak, cigarer og snaps. Der blev aftalt, at de atter skulle komme juledag. – Juleaftensdag op randt, og skønt langt fra hjemmet, og der ingen julestemning kunne være tilstede, var det os dog muligt at være tilfredse med, at der ingen skydning fandt sted, thi våbenhvilen overholdtes på begge sider. Vi fik lidt ekstraforplejning og et anker øl til deling. Der uddeltes også en slags julegaver til os, og jeg fik bl.a. en »Brustbeutel« - af papir, dertil 10 cigarer af »mærket« »Handgranate zum Wegschmeissen«. Det var dog en lille opmærksomhed, og vi vidste jo, at alle varer hjemme og ude blev mere og mere knappe for hver måned, der gik. Ellers gik juleaften som de andre aftener, men når vi tænkte på vore kammerater på de andre fronter, så vidste vi da, at vi havde det godt. – Juledag kom så russerne over til os igen og denne gang i et antal på en 10-12 stykker; vi blev fotograferede sammen, og alt var lutter idyl, hvorefter det blev aftalt mellem os, at de skulle afhente bilerne anden juledag. Men vi havde gjort regning uden (48) vært; der blev »afvinket«, da de var på vej, og vi fik straffeeksercits, thi officererne ved bataljonen havde fået nys om sagen, og samkvem med fjenden var os jo nu engang strengt forbudt. – Sådan endte den historie.

Nu kom 1918, og den 18. januar gik krigen videre med Rusland, thi Trotzki havde fået tropperne til at fortsætte. Det varede dog kun et par måneder, for den 3. marts undertegnedes fredstraktaten i Brest-Litovsk. – Ved infanterikompagnierne blev alt mandskab under 40 år nu sendt til Frankrig. Fra vor bataljon var der dog ikke mange, der var over 40. Vi blev indladet den 5. marts, og det var med bange anelser, da vi troede, at turen nu kom til os. Hvor mærkeligt det end lyder, og endskønt vi alle var i alderen fra 19-35, blev vort

De tre russere.

M. G. kompagni i Rusland, og glade og taknemmelige var vi alle. Nord for Riga blev vi udladet, og fra byen Hinzenborg i Livland marcherede vi ca. 180 kilometer gennem byerne Segeveld - Ramotzki - Goda - Wenden - Wolmar - Stacheln til Walk, hvor vi blev (49) udkommanderet som vagthold til de store byttesamlepladser, der stammede fra fremryknin-gen i Livland. Efter en månedstids forløb kom vi til byen Ermes, der er en lille stationsby på grænsen mellem Livland og Storrusland. Vor tjeneste bestod i banegårdsvagt og afpa-truljering af grænsen, der dog kun varede i en kort periode, da endemålet for vor rejse var Pleskov eller også Pskov, der er hovedstaden i guvernementet af samme navn. Pskov er beliggende i umiddelbar nærhed af Pej pussøen, en af Ruslands største søer, men byen selv af ældgammel oprindelse. Berømt er den - også i dag - for sine gamle bymure, de mange kirker, samt katedralen og et stort kloster. I fortiden var den en af hansebyerne, og den har altid været en driftig by. - Vor tjeneste her bestod hovedsageligt i at stille ledsagermand-skab ved de forskellige ammunitionstransporter til forskellige byer, og den enkelte transport varede som regel 3-4 dage. Det var interessante ture, hvor vi havde lejlighed til at få set os om i de byer, som vi besøgte: Dü naborg, Byalystok, Grodno, Kovno, Wilna og Warschau. Vi tjente en del penge på disse ture, og vi opkøbte fødevarer der, hvor de var billige, for at sælge dem i Pskov, hvor alle fødevarer var urimelig dyre. Det var brød - de store, der veje-de 15-20 pund - det var snaps og sukker. Sidste gang, vi var på handelsturne blev vi dog snydt. Aftagerne var omtrentlig orienterede om, at vi skulle rejse næste morgen, noget vi andre intet anede om, og så måtte vi overlade dem varerne for en slik. - Under disse ture kom jeg også til Wilna, som dengang var hovedstad i Litauen. De, der har været i Wilna,

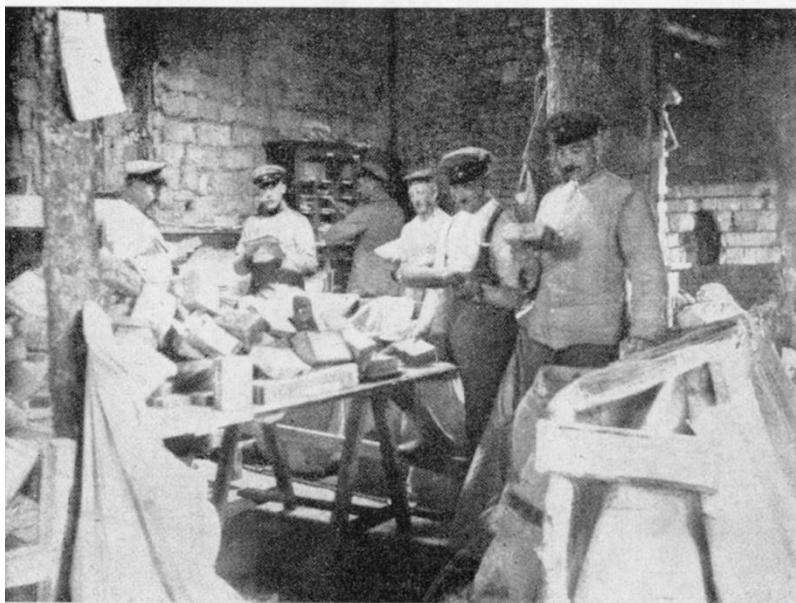
husker nok den smukke, jødiske synagoge og den smalle gade med overbygningen, hvorfra man hørte orgelmusik det meste af dagen. – Havde jeg vidst, at vi fik ophold her i fem dage, så havde jeg haft lejlighed til at besøge min onkel Hans Hellesøs grav i parken til slottet »Bonifacius« i nærheden af Soly, ca. 30-40 kilometer fra Wilna. Under mit ophold i Pskov traf jeg en landsmand, nu afdøde W. Petral, Nordborg, der en dag fulgte os til kirkegården og fortalte og viste os stedet, hvor de fleste af hans batteri lå begravet i en fællesgrav. De var blevet lokket ind i store bygninger af russerne, som derefter havde sprængt dem i luften; men han og to andre var afkommanderet, hvorved de havde bjerget livet. -

(50) To gange kom jeg med på hø-rekvirering, og da fik vi rigelig lejlighed til at iagttage deres primitive beboelses- og levevilkår. To gange overnattede vi hos dem og havde mulighed for at lære deres forhold at kende. Beboelseshus og stald var bygget ud i et. Der var kun en stor stue, der tjente som opholdsrum, køkken og sovekammer. Lige inden for døren til højre stod surmælkskarret, som var nødt til at have sin plads uden for stalden, da køer og svin gik løse mellem hverandre. Så var der den store ovn med sovepladser ovenpå til 5-6 personer. Endelig fandtes der et aflukke, som skjultes af et tøj forhæng, og inden for det stod sengen til far og mor. Ned fra loftet hang et reb, til hvis ende en stor kurv var fastgjort, hvori familiens mindste lå, og var der to, så sov de »skagfods«. Med det ene ben ude af sengen formåede man at skubbe til »vuggen« og holde den i gang så længe, til husets yngste var slumret ind. Et bord og et par stole udgjorde hele møblementet. Dog hang der i hver stue en Kristusfigur - i hver landsby fandtes en i større format - thi russerne var meget religiøse. – Langs med den venstre væg fandtes den store slagbænk, og på den sov de unge mænd, mens pigernes soveplads var oppe på ovnen. Min kammerat og jeg spekulerede på, hvor mon der blev plads til os. Men se - der kommer mor med fint hjemmegjort sengetøj, og det er til os; det bliver anbragt midt på gulvet. En bedre og blødere seng kunne vi ikke have fået hjemme. Alt i alt sov vi 12 personer den nat i deres stue. Næste morgen skulle vi have morgenmad. Vi gav husmoderen vore to portioner kaffe, thi de lavede kun te og aldrig kaffe. Temaskinen eller »samovaren«, som den jo hedder, har de stående i hvert hjem. Man kunne se, kaffen smagte dem, og de nød deres kaffetår. – Sunde og raske så de ud, og børnene struttede af velvære. Udenlandske varer kendte og brugte de ikke, og de levede udelukkende af deres egne produkter. Købmands- og manufakturforretninger så vi ingen af. En gang imellem skulle dog mor og pigebørnene have deres »stads« fornyet - det var hovedduge og bændler og lignende. Et par gange om året kom en omvandrende »bissekrammer«, og så kunne de få sligt. Kun en ting var ubehageligt, nemlig utøjet, hvormed det vrimlede; det kribler endnu, når jeg tænker derpå, men hva', vi var jo vant til de »feltgrå« fra fronten. – Og værre endnu (51) var væggelusene, »Wanzen« - heldigvis blev vi ikke alle plaget af dem. -

Da jeg kom hjem fra den sidste udtur, fik jeg besked om, at jeg sammen med en kammerat fra Hamborg kunne rejse på orlov efter 10 måneders ophold i Rusland. Vi rejste den 21. maj, og da vi kom til Riga, sagde min kammerat pludselig: »Det kan ikke passe sig bedre, her holder jo et D-tog og venter på os«. Vi for af sted for at entre perronen, men den gik ikke - en banegårdspatrolje kom og halede os udenfor igen. Alle orlovsrejsende ved jo, at orlovstogets nummer står på orlovssedlen. Vi måtte med til et brøddepot og arbejde, så vi kom først afsted næste dags formiddag. Ærgerligt var det, en hel dag var spildt af vores orlov, men vi skulle nok vide at revanchere os. De 14 dage hjemme gik alt for hurtigt, men jeg tænkte som så: Har I snydt mig for en dag, så snyder jeg jer for to og blev hjemme de dage over tiden. I Berlin steg jeg ud på Schlesischer banegård og tog undergrundsbanen til

Ny forsyning proviant ankommer.

Posten ordnes.

Russiske flygtninge.

Sanitets-kompagnis feltkøkken i en landsbygade.

Friedrichsstrasse, hvor jeg afleverede mit pikpak på banegården og gik til fods til »Allgemeines Krankenhaus«, da jeg vidste, at min ven P. Klyhn, Nordborg, lå såret her, hvorfor jeg agtede at besøge ham. Desværre var besøg der forbudt, og jeg måtte vende tilbage med uforrettet sag. På banegården var jeg nu så heldig at snuppe et D-tog, der netop stod foran afgang Berlin-Riga. Jeg steg ind, og denne gang lykkedes det bedre end sidst, da vi ville forsøge kuppet. I Tilsit kom dog en kvindelig konduktør og forlangte at se min orlovsseddel, hvortil hun naturligvis måtte reagere, og hun gjorde det med bemærkningen: »Det er jo det forkerte tog, De kører med«. Men jeg replicerede: »Det har jeg ingen anelse om, det er første gang, jeg rejser alene på denne strækning«. Nå, hun blinkede til mig og forstod en halvkvædet vise, derpå forlod hun kupeen med de ord: »Na, dann lass man sein, und reisen Sie ruhig weiter«. – Jeg nåede lykkeligt min troppedel, men slap dog ikke for at blive skældt hæderligt ud, da jeg kom med så voldsom en forsinkelse. -

Alt som krigsårene gik, blev fødevarerne endnu mere knappe og dårligere og dårligere: Dørrgemyse, roesuppe, hvidkålssuppe - vi kaldte det »Fusslappen«, og det hele hang os langt ud af halsen. Een dag om ugen fik vi en slags mælke suppe med (52) gryn eller nudler, men mælken var fortynde t med vand og derfor blå, så vi døbte maden »Blauer Heinrich«. Yderligere kom til, at så længe vi havde været i Pskov, og det var nu to og en halv måned, havde vi ikke smagt kartofler, og det er ikke sjovt. Det var årsagen til, at vi fandt på at »besørge« os nogle, som det hedder i militærsproget. På vore ture ud til bønderne havde vi lagt mærke til en kartoffelmark, der tilhørte artilleriet, og den lå et par kilometer uden for byen. Forsynet med poser og en lille feltspade begav vi os en sen aftenstund derud, og vi fandt godt nok omtalte mark - men der gik en ensom vagtpost og spankede rundt mellem rækkerne med sit gevær skudklar, og een af kammeraterne havde hørt, at uvelkomne gæster blev der skudt på. Vi ville ikke risikere liv og lemmer for nogle kartoflers skyld, hvorfor vi foretog et strategisk tilbagetog. – Men kartofler ville vi ha', nu da vi var på jagt for at få nogle, og så skulle det forsøges på en anden vis og andetsteds. Vi fandt da ind til artillerifeltkøkkenet og rigtig: ud for dette fandt vi en stor kule, åbenbart deres kartoffelgemmested. Vi begyndte straks at skrabe jorden væk, men da kom køkkenunderofficeren ud af døren, og vi dukkede os ned bag kulen uden at blive set. Efter at han var gået ind, kunne vi igen gå i gang med vort forehavende og fik hul ned til kartoflerne, men ak og ve, der var trukket trådvæv over. »j a«, siger så vor ene kammerat, »det var jeg belavet på, og derfor tog jeg en trådsaks med«, og han klippede hul i vævet, så vi kunne forsyne os. Med hver sin fyldte pose på nakken begav vi os nu hjemefter, og de andre, som var i vor understand, fik også deres portion. Sagen skulle jo helst forties. for blev det opdaget, ville det blive en slem historie. Samme nat blev den første grydefuld kogt, men vore køkkenredskaber var kun få, og vi havde kun en gryde, der blev brugt til alt muligt, bl.a. til at koge kaffe og koge vask ud i - og selvfølgelig nu også til kartoffelkogningen. Dog skal det siges her, at efter, at kartoflerne var kogt, lavet til mos med rigelig salt i, så smagte de som derhjemme.

Den 6. august gik turen til Estland, og som fortalt i årbog 1967 kom vi til godset »Pionetz«, hvor man lige var begyndt med høsten. På vor patruljetur traf vi en dag et høstelskab - far, mor og to døtre - og den ene af døtrene kunne tale tysk. (53) Så spurgte hun os, om vi kunne bruge en le, hvad vi tilfulde kunne bekræfte, da min kammerat var en tjenestekarl fra Mecklenborg og jeg jo landmand fra Als. Det var nu omvendt der som herhjemme, for der er det pigerne, der bruger leen, men karlene riven. Vi syntes, at det var synd for pigerne med det drøje arbejde, hvorfor vi smed jakken og gik i gang med liv og lyst. Det var jo et felt, på hvilket vi var hjemme, og hvor vor interesse lå, en håndtering, vi var op-

vokset ved. Under hele høsten hjalp vi til hos dem, og vi var tilfredse på begge sider, thi det var rart igen at kunne gøre lidt nytte. Forplejningen fik vi da også hos dem. Af og til var vi i aktivitet på baroniet og tjente mangel en ekstraskilling. Hos bønderne købte vi æg, smør og flæsk, og kartoffelproblemer havde vi heller ikke mere. Vi var enige om, at esterne var et venligt folkefærd. –

Til slut vil jeg fortælle en måske mere komisk end interessant tildragelse, der hændte os i Estland i september 1918. En kammerat og jeg fik af vor underofficer ordre til at stille dagen efter på et bestemt klokkeslet i en nærmere angiven by og på en anvist plads. Der var fire timers gang; vi skulle være der klokken otte, så vi begav os af sted forsynet med en god madpakke og i passende god tid. På det fastsatte klokke slet var vi på stedet. Det var en dejlig sensommermorgen. Det var i haven, hvor der var anbragt et bord, foran hvilket der sad en officer med sin skriver ved siden og en tolk på den anden side. Forestillingen kunne begynde. Vi fik snart at vide, hvorom sagen drejede sig. Det var en slags fogedforretning. Ligesom derhjemme skulle landmændene aflevere korn og andre naturalier til bl.a. ikke-landmænd og besættelsestropperne. Men der var to, som ikke var medgørlige, og dem skulle vi tage os af. Den ene skulle aflevere til en skomager og den anden til en arbejder. Jeg skulle nu hjælpe skomageren til de eftertragede naturalier og derfor age med ham til stedet, hvor han måtte hente varerne på et køretøj, han havde lånt. Køreturen var uinteressant, da han ikke kunne tale tysk og jeg ikke estisk. Endelig nåede vi gården, han bandt hesten til et træ, hvorpå vi begav os ind på gårdspladsen. Der blev vi modtaget af mand, kone, to voksne sønner og nogle mindre børn. Skomageren og manden gestikulerede, de slog ud med arme og hænder, og tonen (54) var høj, så jeg kunne forstå, at det ikke var blide ord, der faldt. Jeg blev utålmodig og gjorde tegn til at få sagen afsluttet. Alle landejendomme der har et skur, hvor de opbevarer deres fødevarer som smør, æg, flæsk og mælk. Omsider kom konen og låste døren op, så hun var nok blevet villig nu, men, at hun havde kommandoen, det var tydelig nok. I det skur var også kornet opbevaret i en egekiste uden låg (på alsisk kaldet »beeng«), De blev imidlertid ved med at skændes og forklare, at de var så og så mange, og at der ikke var noget tilovers at aflevere, men jeg tog sækken, og skomageren begyndte at skovle i. Madammen må have fortrudt sin eftergivenhed, thi efter at skomageren havde fået en 3-4 skovlfulde fyldt i, så jeg ham kigge ud af vinduet, smide skovlen, spurt ud af døren og i et elegant spring, der ville have gjort den fineste gymnast til skamme, sætte over plankeværket. Derpå op på vognen, smældede med pisen og ud af lemmen. Hvad var der da på færde? Jo, nu fik jeg også øje på »faren«, Det var konen, der kom løbende med et »slyd« i hånden, og hun så skrækindgydende nok ud. Men der stod jeg alene mellem alle disse vrede mennesker. Konen låste døren til skuret, grinede ad mig og stak så af hen i et nærliggende krat. Jeg afsikrede geværet, men konen har nok tænkt: Han skyder såmænd ikke - hvad jeg heller ikke ville have gjort. Men for mit vedkommende var der ikke andet at gøre end at trække mig tilbage, hvad jeg også gjorde. Jeg gik så ud af byen og hen til det aftalte sted, hvor jeg skulle mødes med min kammerat bagefter uanset klokkeslet. Han var der allerede, da jeg arriverede, og modtog mig med spørgsmålet: »Nå - fik I så kornet?« - »Og fik I noget?« »Nej« - var svaret. »Vi heller ikke«. Lidt slukørede begav vi os nu på den lange vandring hjemefter, spekulerende på, hvilken modtagelse vi ville få af underofficeren. Efter et par timers vandring gjorde vi holdt og lejrede os for at spise frokost, alt medens vi fortalte hinanden vore oplevelser - derefter fortsatte vi hjemturen.

Da vi nåede godsets marker - ja, jeg ved ikke hvilken djævel, der for i os - men vi fandt på en meget makaber sport. Tænk, vi udsøgte os en telefonpæl med en passende knast på et

velegnet sted og øvede os i at skyde til måls med skarpt efter den, og det gjaldt om, hvem af os, der først kunne ramme knasten; (55) skud efter skud knaldede på den ellers så fredelige egn. Pludselig standsedes vor ivrige sport af et vræl og et råb inde fra marken. Det sidste skud må være prellet af på en sten, så kuglen er piftet om ørene på en derinde. Det var en mark med ærter, og der dukkede vor kammerat Fritz Dehn frem. Det var ham, der var blevet overrasket af vort skyderi. Han havde været ivrig beskæftiget med at plukke for at sende en portion hjem til konen i Hamborg. Der skete nu ikke noget ud over, at han skældte os mægtig ud for vort letsind, hvad vi såmænd også havde fortjent. – Dehn var en lille gemytlig mand, og han fortalte os blandt andet, at han havde været i Frankrig ved Res. 86, og »der havde vi skam ikke tid til at hitte på sådanne dumme streger«. Nu havde han alligevel tabt lysten til at plukke videre, og han fulgtes med os hjem.

Men hvad med underofficeren og den forestående modtagelse, den ville sikkert ikke blive blid, og det slog til. Vi fik en gang skældud: »So'ne dumme Pappenheimere«, og spillede en hel dag og uden resultat. -

Den næste morgen tog han selv af sted, og to andre skytter tog han med, thi os kunne han ikke bruge til den forretning. Vi hørte siden, at de havde fået kornet udleveret, men de nærmere omstændigheder fortæltes der ikke noget om.

Ja, sådan endte den historie hos esterne. -

*Chresten Christensen,
Holm.*

Fra min dagbog

(fortsat fra 1968)

Sommeroffensiven 1918

(56) Præcis klokken halvt om morgenen den 15. juli startede den tyske juli-offensiv med øredøvende trommeild mod de franske stillinger ved Reims. De havde rømmet de forreste løbegrave og ladet deres artilleri indtage stillinger nogle kilometer tilbage for uskadt at kunne møde de tyske angreb. I fulde fem timer spydede kanonerne gas- og sprænggranater ud over de franske linjer og baglandet.

I mellemtiden var også vi gået længere frem. Flere og flere tyske balloner kom på himlen, for de fulgte sædvanligvis artilleriet. Men det var ikke til at se ret langt frem, da luften var fuld af krudtrøg og gasarter, som drev over mod franskmanden.

16. juli: »Franskmanden har sat sig fast«, har jeg skrevet i min lommebog. »Tyskerne har nået at få foden over på den anden side af Marnefloden, men kun for få timer senere at måtte opgive fodfæstet der«. Der blev kæmpet tappert i luften på begge sider. Franskmændene var ude efter de tyske »Fesselballons«, som var kommet alt for langt frem. De brugte

den taktik at lade et par af deres maskiner gå næsten lodret ned, hvorefter det var en smal sag at ramme en sådan ballon, der som regel brød ud i brand, hvorefter vi så som oftest så skipperen springe ud med faldskærm.

17. juli: Både i går og i dag kommer letsårede tilbage, hvide af kalk. En artilleriammunitionsvogn kommer i fuldt firspring med døde kammerater, og man ser arme og ben hænge ud over siderne, så der må være mange i vognen. Høsten er stor, og der er mange, som har fået lært at bede herude, thi man bliver (57) stille og ængstelig, når man daglig står ansigt til ansigt med døden. Hvornår er det din tur? tænker vi ofte. -

18. juli: Opbrud om natten - vi vandrer ud i den tidligere franske skyttegrav. Der lugter af krudt og gas. I vejens højre side ligger en soldat med hænderne foldet over brystet. Hans tøj er rent og pænt, en, der har været på orlov, mener vi. Skal vi misunde ham? - Ret meget ser vi ikke her i graven, for der er mørkt, og der ligger så meget af alt muligt, så vi må passe på og se os for, hvor vi sætter vore ben. I en bunker fandt vi halm på gulvet og nogle køjepladser med trådvæv. Rotter var der alle vegne, og vi måtte føre en regulær rottekrig. De stjal vort brød, selvom det hang i en snor over os. Når vi sov, så vippede de op på bagbenene og nappede, hvad de kunne nå. Når vi en enkelt gang vågnede, så mærkede vi, hvordan de løb ned ad os. Også det kan man vænne sig til. Men da de begyndte at bide os i ørerne, åbenbart fordi de savnede pålæg, var vor tålmodighed forbi: Vi endevendte »kahytten« og brugte vore pistoler - og, ja, nok om rottekrigen. - Herude midt i dette ragnarok, i løbegraven, tæt ved nogle døde kammerater fandt jeg et nyt testamente med billeder. På omslagets anden side står der:

Tabor bei Stettin, den 25. 10. 1917.

Zum Andenken an deine dich innigliebende Tante Berta Meyer.

Nimm es mit ins Feld und lese recht fleissig darin.

*»Des Herrn Wart sei deines Fusses Leuchte
und ein Licht auf deinem Wege«.*

(Psalm. 119/105.)

Da dette også var mit salmevers fra min konfirmation, tog jeg fundet som et bud fra himlen og gjorde hendes ord til mine. Jeg tilegnede mig testamentet og har båret det hos mig og på mig siden.

Vi var nu på Hochberg, og oppe fra toppen var der en enestående udsigt. så det var ikke så sært, at franskmændene heroppe fra havde kunnet beherske hele området. Intet kan ligne en slagmark mere, end hvad vi kunne se fra toppen. Overalt skyttegrave, løbegrave og bunkers, alt skudt mere eller mindre (58) sammen. Det flyder med krigsmateriel, både fransk og tysk - og så døde mennesker og dyr. Af en skov til venstre ser vi kun de nøgne stammer, og de ligner spøgelser i natten, sådan er der flået i dem af granatregnen.

19. juli: I læ af mørket må vi alle skanse, og det er heller ingen luksus. - Vi bliver om aftenen beskudt på vej til køkkenet, og »han« skyder godt, han ved, hvor »Gullaschkanonen« holder, men vi kom da godt tilbage med maden, der som regel er en tynd suppe. Hver tredje dag får vi brød, en lille klat margarine, lidt marmelade og et lille stykke ost, dertil et par cigaretter og cigarer. Ofte rækker det, vi kalder pålæg, kun til et enkelt stykke mad, og så laver vi en »himmerigsmundfuld« med det samme for dog en enkelt gang at kunne »nyde« noget, der smager. Resten af brødet spiser vi tørt og bilder os bare ind, at der er smør på, hvad jeg trøster Friis med. - Han og jeg går vagt sammen i aften. Som altid, når vi er

sammen, taler vi dansk, der jo dog er vort modersmål. Vi skriver også dansk, endskønt alle vore breve og kort bliver censureret. En dag blev jeg kaldt til løjtnanten. Han ville gerne vide, hvad det var for et mærkeligt sprog, Friis og jeg talte sammen. »Vort modersmål«, svarede jeg. »Jamen, hvad hedder det?« spurgte han så. »Dansk«, svarede jeg. »Taler I da slet ikke tysk i jeres hjem?« »Nej, kun i skolen, men ikke på legepladsen«, svarede jeg. »Det bliver dog mere og mere mærkeligt«, sagde han så, dog nærmest til sig selv - han var selv lærer i civil. »Men fra nu af skal De tale tysk«, var hans sidste replik, men den lød ikke særlig befalende, og vi fortsatte i alt fald som hidtil.

20.-30. juli: Næsten daglig må Friis og jeg hente proviant ved køkkenet. Ofte bliver vi beskudt undervejs. Den 21. får køkkenet en fuldræffer - kokken dræbt, og to mand såret. Både den 23., 26. og 28. må vi igen gøre turen, der er på over en halv time, længere vover køkkenet sig nemlig ikke frem nu efter katastrofen forleden. - Endnu skyder »pariseren«, og vi hører både afskydningen og projektilet fare gennem luften på sin 120 km lange rejse. - Til nabo har vi fået en langløbet kanon på lavet og med kikkertsigte.

31. juli: Modløshed og utilfredshed breder sig - gudløshed (59) ligeså. Fritænkere er der mange af, særlig dem, der har været i krig i mange år.

»Krigen er slut, inden I når at komme med«, sagde man til os allerede i Flensborg. Nu hviskes der videre om forhandlinger og om snarlig våbenstilstand. Vi troede derpå, men det trak ud i måneder. Overmagten vokser, både på mandskab og materiel, og vort eget bliver dårligere dag for dag.

1.-3. august: I dag, den 1. august, har krigen været i fire år. Vi så en mystisk tingest, og de krigsvante fortæller, at det er en panservogn, der skyder til alle sider. Nu har jeg altså set den med. - Maden var sjældent god i dag. Det kan den altså være. - Friis og jeg blev spurgt, om vi ville gå frivilligt med på patrulje. Jeg sagde straks nej - Friis betænke sig, han har jo eksamen og chancer for at avancere, men han sagde alligevel nej til sidst. - »Det er nok de to med det mærkelige sprog«, tænkte løjtnanten vist.

4. august: Jeg var heldig i dag. En løjtnant fra nabokompagniet var på besøg hos vores kompagnifører, og jeg skulle ledsage ham over til nabostillingen. Vi går oven for dækningen, ca. en halv times tid. Som ved et mirakel sker der ingenting; endelig springer vi ned i graven, da vi har nået det fremmede kompagni, og løjtnanten forsvinder, men en gefrejder bemærker: »Tak I Vorherre, at I slap godt fra det. Hvad er det dog for et tossehoved af et mandfolk, hvert øjeblik kan vi få en salve, der er kun 70 meter over til franskmændene. Følg nu graven hjem«, - Han var fra Hamborg, og jeg kunne høre på ham, at han var led og ked af det hele og kun ønskede at komme hjem til kone og børn. Jeg sagde til ham, at vi syntes ligeså ovre hos os. - Så kom løjtnanten igen, han ventede, til skydningen var flovet lidt af, så lød det: »Kom så«, og vi tog de første 100 meter i spring, hvorefter vi forsvandt i løbe-graven. Det gik altså. -

5.-9. august: Baglandet på begge sider bliver beskudt med langtrækkende kanoner. - Vor afdeling er flyttet over på den anden side af Hochberg til Kateka. Her er forfærdeligt varmt i kridtlandskabet. Den smule kaffe, vi får, slukker ikke tilstrækkeligt, og ingen vand i vid omkreds, så tørsten piner os hver dag. Lige i nærheden er der et stort granathul med vand (60) på bunden, dog har vi ikke turdet drikke. Men en dag er tørsten ulidelig, vi stikker munden ned - og vi drikker, drikker. - Det er lunt, og der er solskin dagen lang, ja, klimaet er pragtfuldt her i Champagne om sommeren. - Vi er to, der skal tilbage for at få vort tøj ordnet og lusene flyttet. Undervejs bliver vi forfulgt af en lavtgående flyver, men vi

bjerger os i vej grøften - det suste, men vi slap med sand og støv. »Det kunne nær være gået galt«, sagde min kammerat, en lærersøn fra Schlesien.

11. august: På skrivestuen hang man med næbbet, thi mandskabet havde fået ordre til i nødstilfælde at afløse ved fronten, og et sådant »nødstilfælde« kunne alt for let indtræffe. Der gik et par granater ned ganske tæt ved deres lager, og det var første gang, at de lugtede krudt. Den slags visiter huede ikke den etatsmæssige, så han sørgede for, at skrivestue og køkken og håndværkere m. m. skyndsomst kunne rykke teltpælene op og foretage et »strategisk tilbagetog«.

12. august: Vi renvaskede krigere tog afsked dagen efter med personalet ved »baga-gen«, og de fik vore gode ønsker i tilgift. I kantinen var der så godt som intet at få for alle vore dejlige, nye marksedler udover et glas saft, der kostede tre mark. Så måtte der også være »smalhans« hjemme, når det så sådan ud herude, tænkte jeg.

13.-23. august: Vi er nu midt i måneden. Friis er indlagt på lazaretet, og jeg hører, at han har tyfus. Jeg kom til at tænke på den dag, da vi drak af granathullet. Dagen efter fik vi øje på et menneskeben, der stak op af hullet i den modsatte side - mon det skulle være det, der var årsagen til sygdommen, som havde ramt ham. Jeg kom til at tænke på mine øvrige kammerater fra Sønderjylland. Jeg traf jeg forleden dag ved køkkenet, Dres har jeg ikke set i længere tid, men fik dog oplyst at han lever, og Laust er vist ved det maskingevær lige her i nærheden, der den anden dag blev så voldsomt overdænget med miner. Geldmacher er blevet min ven. Han er som sagt fra Hannover, instrumentmager i det civile og har været med i tre år. Han er intelligent og en god kammerat. Kun herude fornemmer man, hvem der er en rigtig ven. - Men altså, Friis mangler, da vi næste dag står opstillet (61) for divisions-afløsning og til appel, også med »uddeling af jernkors efter alder og anciennitet«.

24. august - 20. september: I disse tre uger har jeg ikke kunnet notere, dels på grund af krigshandlinger, og dels fordi jeg hele tiden har været fremme i forreste linje. Der står bare: Hver dag ude - franske angreb - gasgranater. - Og jeg kan kun give et resume over dagene efter hukommelsen.

Nu har vi atter været på march, denne gang til Chemin des Dames. Vi var 60 mand, og endelig nåede vi hen, hvor vi skulle afløse, men vi var dødtrætte, da vi kom til vejs ende, for alt skulle jo bæres af os. - Vi kom ned i en underjordisk kælder, der var støttet af cementstenspiller - en tidligere sukkerfabrik formodentlig - 60 X 60 meter stor. På den ene side var væggen slået igennem i en dørs bredde, og et par meter nedenfor gik bakken stejlt ned til fronten, hvor de berygtede Senegal-negre lå. Jeg var den første, der skulle stå vagt, og jeg havde et par håndgranater liggende foran mig for alle tilfældes skyld. - Nu ser jeg nogle franskmænd komme, otte ialt, og jeg mener, at jeg er den eneste, der har opdaget dem; de skal sikkert ud på afløsning. Jeg foretager mig intet, men pludselig kommer en løjtnant farende: »Hvorfor skyder De ikke, mand?« Han griber den nærmeste karabin og plaffer et par skud derned, og en af de otte hinker, mens de andre slæber afsted med ham i en fart. - Pludselig hører jeg et brag og en jamren inde fra kælderen. En mine. »Det var en fuldræffer«, siger min nabo. »Gud være med dem derinde«, føjer han til. Der kommer flere, og for mig at se, var det vore egne, der skød for kort. Jeg sendte to hvide lyskugler op - og der faldt ikke flere miner den dag, så måske har jeg truffet det rigtige, og det har gjort indtryk på dem - ven eller fjende. - Dagen efter, jeg er nede i bunkeren. »Han kommer«, råbes der ned til mig. »Lad ham bare komme«, svarer jeg tilbage. Korporalen, en elsasser og ikke min ven, siger først intet, men griber så efter sin pistol i bæltet og vil true. Nølende går jeg op for at gøre, hvad der er min pligt. Men flere MG'ere er allerede i virksomhed og

angrebet standset. – Så nemt var det ikke gåetovre på den anden side, hvor Jef og Laust er. Den løjtnant, som jeg forleden fulgte på sin vandring, havde fået hovedet knust af et kolbeslag, og Jef og Laust (62) var begge blevet lettere såret. For Jefs vedkommende var krigen slut - han kom tilbage til Tyskland, men Laust kom hurtig igen. – Friis er død på lazarettet.

Vi skulle have afløsning, og det blev takket være min fine ven, korporalen, mit job at hente dem. Det blev en lang tur og en lang ventetid; i over en time lå jeg i en grøft, der bestandig blev beskudt. Endelig kom de, og halvfulde var de. Det var et guds under, at jeg slap godt igennem med den sangglade flok i den kugleregn, vi var udsatte for. Hele mandskabet var oppe af bunkeren, da jeg ankom med »sangforeningen«, der nu skulle overtage vore pladser. Det tog kun et par minutter, så var vi på vej tilbage, efter at vi i tre uger havde haft uafbrudt ophold i forreste linje.

Efter en halv times hurtigmarch hørte vi nogen råbe på os. Det var artilleristerne, der bød på et hvil. Deres batteri stod lige ved vejen, hvad jeg ikke tog mig i agt for, da de pludselig afgav en salve. Jeg var så tæt på, at jeg fik skade på mine trommehinder, hvad jeg har men af den dag i dag. De opholdt sig i en kælder, bygget og støttet af granit i en meters tykkelse, måske en champagnekælder. Men vi skulle desværre hurtigt videre, da vore kammerater kom, og dem skulle vi med. – Udfor nedgangen til en anden kælder blev vi råbt an af selveste generalen, der stod og betragtede en såret hest. »I har gjort det godt«, sagde han og ville åbenbart have sagt mere, hvis ikke han var blevet afbrudt af et mægtigt brag fra nedslaget af en granat, der tog sigte mod broen foran os. En artillerivogn kom i spring tilbage fra batteriet, og generalen bad dem standse. I få sekunder var han og vi oppe, og i fuldt firspring gik det over broen. – Vor gamle feltvebel måtte bedrøve os med, at vi skulle frem igen, da franskmændene havde stormet og taget vore stillinger fra de drukne kammerater. Med feltflasken halvfylt af brændevin gik det så afsted igen, men heldigvis kom der pludselig melding om, at situationen havde bedret sig, så vi kunne vende fronten ryggen.

24.-27. august: Lidt om fire dage som jeg husker dem: Almindeligt opbrud med lastbiler til Thiers. Her var det det rene helvede, og det regner. Alle granathuller er fyldte med vand, og der er livligt skyderi lige meget, hvor vi anbringer (63) os. Vi bliver beordret til Hexenkesselwald, som den store lavning med skove på siderne og bundløse sumpe i bunden kaldes. Hertil kom vi om natten og vandrede langs skovkanten med vore' MG'ere. Vi passerede et sted dyndlaget på et smalt bræt, og der var metertykt mudder på begge sider, så »falder man i«, siges der, »så er man fortabt«. Men vi to, Geldmacher og jeg, skal op ad en stejl skråning, vi når en skyttegrav og bliver liggende og venter på dagslyset. Altså, vi venter - det bliver dag, og vi ser os omkring. Der går en vej hele dalen rundt, vi ser ovre på den anden side - det er ikke ret langt herfra - nogle beboelseshuse og der er også køkkenet placeret. Neden for os venter sårede på sanitetsvognen. Geldmacher og jeg ligger og snakker - nogle granater kommer og går ned i sumpen, der er plads til flere. Enten er det køkkenet eller vejkrydset, de er ude efter. Så, nu rammer de køkkenet, og det rygtes snart, at den står på gule ærter - nogle af os vover sig derover, og da de kommer tilbage, fortæller de, at køkkenchefen er blevet ramt, faldet i gryden og død, men maden fejlede ikke noget.

Nu begynder der at komme store miner, og jeg siger til min ven Geldmacher, at vi må højere op, for her er det for usikkert at være. Men han vil ikke: »Nej, jeg bliver her«, og det var det sidste, vi fik talt sammen. – Nu kommer sygebilen, og flere sårede dukker op nede på vejen. – Så sker det frygtelige, at en af minerne rammer vejen med de sårede, hvilket udløser et sandt helvede for mig. Og i dette hører jeg min vens dødsskrig, langsomt laller han endnu, da jeg når ned til ham Men han var død - en granatsplint fra minen dernede

havde ramt ham i halsen. – Men en lille erindring om min ven Geldmacher: Han havde tre tobakspiber - de to fra engelske og den tredje fra et fransk tornyster. Disse blankpudsede mahognipiber kunne han stoppe med en sådan omhu, at man ligefrem fik lyst til »et stop«. En af de engelske lå et stykke fra ham, da jeg kom ned til ham, han må have røget på den forinden, og jeg tog den som en erindring. – Endnu en måtte vi miste den nat, vi skulle flytte, han gled på brættet og forsvandt i mudderet. Det var mørk nat, vi blev beskudt, og han var ikke til at finde.

Min vennekreds er svundet ind: Geldmacher borte, Friis er død på lazarettet og Sejstrup såret, ja, vi er kun få tilbage. Det er det sidste, jeg beretter om storoffensiven. (64)

Tilbagetoget og hjem.

1.-6. oktober: Så begynder tilbagetoget. Overmagten stiger. Altså tilbage, ofte til gamle stillinger, vi har forladt. Franske angreb tager til. Men det går da i den rigtige retning - hjemad. Men franskmændene følger efter os, deres flyvemaskiner også, og de generer os ikke så lidt; de kommer strygende hen over Argornner-skoven i 50 meters højde, og vi ligger i udkanten af denne skov. En bombe rammer lige ved nedgangen til vores bunkers, og lufttrykket er så voldsomt, at jeg slår en kolbøtte og ryger lige over i den næste køje, men arme og ben er da intakte. – Fra den anden ende af bunkeren hører jeg nogen bede, det er katolikker, ligegyldigt, men mange beder herude, uanset trosbekendelse. En frygtelig hård skole har vi været igennem det sidste halve år, og vi er jo ikke ved vejs ende endnu, men vi ved, at det går mod afslutningen. Hernede i bunkeren kan vi intet se, før støvet har lagt sig; udgangen er lukket, min kammerat er helt chokeret, og han har fået skulderen af led. Jeg kigger op og siger, at han ikke skal være bange, der er hul og luft, og vi får gravet os ud. -

8. oktober: Fra i dag er jeg ordonnans ved bataljonen, og det er min forgænger, der har anbefalet mig til dette job, altså ingen anden end Dres. Når endelig jeg skal ha' det lidt godt, så er det ikke for tidligt. – Jeg bragte i nat en melding til kompagniet, og dette var noget helt nyt for mig. Man er så ganske overladt til sig selv på disse ture i et og alt, bare skal man kunne hitte kompagniet og finde hjem til bataljonen og i det hele taget finde sig til rette.

9. oktober: Bataljonsstaben ligger ved Orangeville i skoven. Sammenlignet med min hidtidige stilling var det velgørende at være her, hvor nerverne kan falde til ro, og man sover bedre, bliver mere menneske, selvom der er adskillige faremomenter forbundet med jobbet.

10. oktober: Ny melding til kompagniet; jeg må gå i en stor bue for at undgå granatilden. – Atter på tilbagetog, denne gang til en kanal, og nu ligger jeg på en stejl dige skråning, mens stabens bunker er tæt ved, og kompagnierne ligger spredt ud i en lang stribe. – Jeg bliver kaldt til staben og får en seddel (65) stukket i hånden til kompagniføreren, og jeg gætter på, at det er besked om yderligere tilbagetrækning. En flyver kommer og giver tegn med vingerne til artilleriet, og snart arriverer den første 15 cm granat, der rammer en transformator, som formelig synker i knæ. – Da jeg kom tilbage, fortalte en ordonnans mig, at en kammerat og hundefører var blevet ramt af splinter og næsten ikke til at få væk fra hunden.

11. oktober: Da vi atter skulle tilbage, skulle vi passere en bro, der blev beskudt, og i små grupper stormede vi over mellem skuddene. På den anden side mødte vi en bys indbyggere på flugt fra deres hjem. Og hvilket syn! – Kvinder og børn i alle aldre. Grædende

skubbende de deres barnevogne med sengetøj og husgeråd foran sig, og foran gik deres præst med bibelen i hånden, bedende for sine sognebørn. De skulle også over broen. Tyske flyvere havde kastet sedler ned til franskmændene og advaret, at han skulle holde inde med skydning på grund af deres egne civile, der var i færd med at passere broen, og virkelig, jeg lyttede, jeg tror ikke der faldt skud.

12.-21. oktober: Nu bliver der talt meget om våbenstilstandsforhandlinger. En hel vognpark af flunkende nye trainvogne blev overhældt med petroleum, og en tændstik klarede resten: Et vældigt bål. – Her har jeg fundet en ny ven, Vilhelm Højer fra Holsten, - reservepostbud i det civile. Mine kammerater herhjemmefra er næsten alle borte. – I Rethel har staben indkvarteret sig på slottet Sarbon, og det fortælles, at det er ejeren, en fransk baron, der kommanderer de franske tropper, som står foran os, og at det er blevet aftalt ikke at beskyde slottet, ej heller byen. Der falder heller ingen granater i vor egn og nærhed.

Vi ordonnanser bor oppe på loftet, officererne nedenunder, hvor jeg har set herlighederne en enkelt gang, da jeg skulle afhente en melding: Krystal-lysekroner, tykke tæpper og hvad der ellers hører til et slot, jo, her var enestående smukt. Men vi var sultne, og vi kunne lugte hønsesteg, fandt dog intet spiseligt uden nogle rødbeder, som kogte dog smagte godt. Denne for mig himmelske tilværelse skulle dog snart få ende; man manglede mandskab ved kompagniet, og jeg skulle komme. (66) tilbage, så den 20. oktober var mit paradis-ophold her ved staben slut.

22. oktober: Så går det løs igen, og vi går i stilling her ved Aisne, en rivende strøm nu i regntiden. Et bræt fører os over floden, men det beskydes af et maskingevær, så vor forbindelse bagud gøres næsten umulig. Vi, ligger her i stilling ved et jernbanespor, og i et buskads er bemeldte maskingevær installeret. Vi har kun jernbanelinjen til dækning og en halv meter jord, som vi presser os ind imod. Men andre har opfattet vor situation, og tidligt om morgenen kommer en artilleriløjtnant krybende på alle fire og spørger, hvor det M. G. er, der generer os. Det ved vi og kan fortælle ham det, hvorpå han forsvinder; en halv time senere bliver vi var, at det bliver levende derovre, vi ser nogle mænd forsvinde med deres M. G. forfulgt af en serie granater - og vi fik ro.

27. oktober: Vi flyttes og flyttes, man ved åbenbart ikke, hvor man bedst sætter os ind.

28.-31. oktober: Vi venter stadig på at høre nyt om våbenstilstanden, for nu skulle vi jo da gerne slippe helskindet fra det hele. Vi forsøger at grave os ned, også for at beskytte os mod kulden. Så kommer der melding om, at vi skal skifte stilling, og tilbage går det over floden og over det smalle bræt til stillingen, vi kom fra. Det går fortsat med granater og shrapnels.

1.-5. november: Franskmændene vil have os ud af den stilling her, han bliver mere og mere nærgående, og til sidst får han sin vilje. Vi får ordre om at marchere 24 kilometer tilbage, og der går en glædesrus igennem mig ved modtagelsen af denne melding, - Vi var blandt de sidste, der steg ud af skyttegravene i Frankrig og blandt de sidste, der forlod Vestfronten. På vejen tilbage kom vi forbi en godsbanegård i Tilly. Her var op rangeret over 100 vogne indeholdende alt muligt mellem himmel og jord, også levnedsmidler. Vi måtte tage for os af retterne, hvad vi ønskede, men i en fart, da hele butikken skulle sprænges i luften. Der blev nu rangeret ammunitionsvogne ind imellem de andre, og på minuttet skulle det hele ryge i luften. Men forinden fik vi dog lov til at forsyne os af herlighederne. En vogn var fyldt med kasser. »Vi må op og se, hvad der er i de kasser«, sagde jeg til Højer, og der var hundreder af (67) kasser på 25 kg med den herligste marmelade; vi spiste på stedet,

sålænge vi orkede. Nogle russiske krigsfanger, der løb forsultede omkring, blev henrykte, da vi viste dem fundet, og de fik smagt på sagerne.

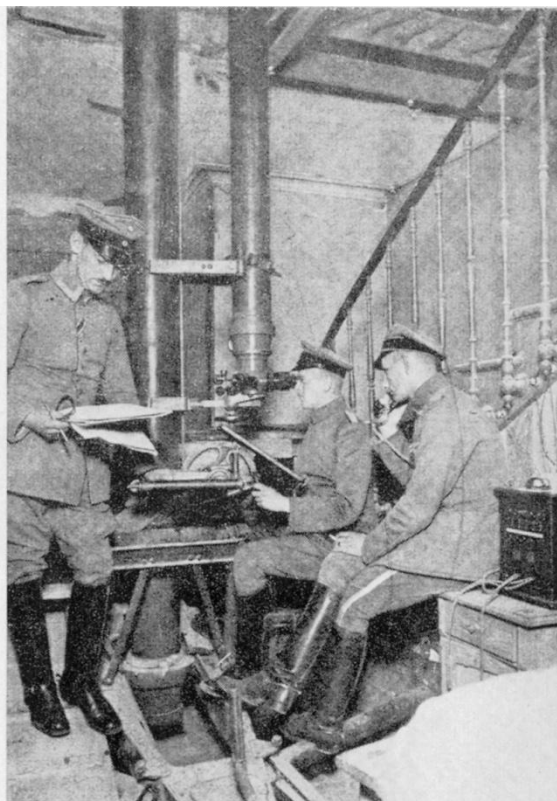
10. november: Det var i Charleville, vi oplevede våbenstilstanden. Men dagen før fik vi besked om, at vi skulle afløse det andet M. G. nede ved Maasfloden, så det lød jo ikke af fred. Her var vi indkvarterede i et pænt hjem, hvor stuen var ryddet for møbler, og der var lagt halm på gulvet. – Jeg lyttede, om de skød nede ved floden, men alt var stille; jeg kunne ikke fatte det: En frigørelse, som vi havde længtes efter i måneder, Løjtnant Hohmann trådte ind og meddelte os, at i morgen formiddag ved 10-11-tiden ville våbenstilstanden blive proklameret, og glædestårer skød frem i vore øjenkroge. Jeg måtte atter hen og lytte, men de skød ikke dernede. Min »ven«, korporalen fra Elsass, sagde ikke ret meget - nu måtte han godt ryge og rejse for min skyld - bange for ham var jeg ikke mere.

11. november: For spænding havde jeg næsten ikke kunnet sove, sådan ventede jeg på den lykkeligste dag i mit liv, Jeg måtte atter hen og se ud af døren, og der blev jeg vidne til det kærligste gensyn mellem en mor og hendes søn. Fra en sidegade kommer en mor skubende en kærre læsset med dyner og husgeråd, En ung soldat, løsladt krigsfange, skråner fra den anden side over torvet. De får øje på hinanden, og med glædestårer strømmende ned over kinderne omfavner de hinanden, mens kærren går forover spredende sengetøj og redskaber ud over brostenene.

Vi venter på vor løjtnant, der vil komme, da vi jo skal afløse det andet M. G. Og ganske rigtig: Et kvarter i elleve - den 11. november 1918 - står han hos os med uret i hånden og forkynner: »Nu er der våbenstilstand«, Det blev ikke til afløsning. Han går gennem stuen, vender sig om, ser på mig og smiler, går så, idet han lukker døren efter sig. Jeg måtte hen og se, hvad der foregik udenfor. For en halv time siden var torvepladsen mennesketom, nu derimod myldrer de frem, alle de mange, dansende og syngende og med hinanden om halss. – Samme dags eftermiddag meddelte regimentschefen, at kejseren havde abdiceret og var flygtet til Holland; (68) der gik en mumlen gennem rækkerne. Det meddeltes os endvidere, at jernbanerne måtte forbeholdes til transport af syge og sårede, så vi måtte belave os på at »spadsere« hjem, og jeg kom ud på den længste vandring, jeg nogensinde har været på.

12. november: Tidligt i morges begyndte den, men selvom vi måtte gå i al slags vejr, og selvom vi mangen gang frøs som hunde, så var det dog en dejlig tanke, at nu gik det hjemad for hvert skridt, vi tog. – I løbet af en måned havde vi ikke kunnet skrive hjem - ved første lejlighed blevet kort afsendt med den glædelige meddelelse, at jeg var på vej - sund og rask. Både Højer og jeg gik så småt og regnede ud, hvornår vi kunne være hjemme, men at det skulle være til juleaften, det var vi enige om, og la' det så koste, hvad det vil. -

13. november - 24. december: Det blev meddelt os, at kommunisterne havde taget magten i Tyskland - Rhin-broerne var blevet besat og kunne sprænges i luften når som helst. Derfor beholdt de tyske armeer, der nu fyldte alle landeveje, deres udrustning. – Jeg vil antage, at vi gik 25-30 kilometer om dagen og igennem Belgien i et stræk, 65 kilometer. Vi overnattede for det meste i stalde og lader, og da vi var de sidste, der forlod skyttegravene, er jeg næsten sikker på, at franskmændene var i hælene på os og sov på de samme »flotte hoteller« som vi. På de lange marchture tyngede oppakningen mere og mere, og da vi kom til Mosel-floden, kastede vi alt overflødig som gasmasker, stålhelme og skansereds-kaber i floden og følte os lettede. Provianten blev efterhånden rigeligere, nu vi kom til de store depoter. Vi soldater tog ikke synderlig skade af at få lidt mere under uniformen, men hestene, der fik rigeligere af havre og andre lækkerier, fik kolik, og mange måtte skydes. – For at

*Ved en
teleskopkikkert.*

Bombesikker understand af metertyk beton 10 m under jorden.

Sprængt bro ved Bouillonville.

Høstdag i 1916.

holde vejene fri måtte kanonerne ofte skubbes ud over kanten, og skete det oppe fra en bjergryg så var det ligefrem et fantastisk syn at se de tunge krabater med hele deres vægt tage både træer og buske med sig ned i dybet. Da min ven Vilhelm så et sådant syn af en kanon i stilling langt nede på bondens mark, udbrød han tørt: »Når den bonde kommer hjem engang, så kan han da begynde at lege krig for sig selv«.

Nu begyndte det at fryse om natten, og der var rim på træer og buske, når vi om morgenen døjede med at få de stive (69) lemmer i gang. Da vi kom til Luxembourg, formenten værten os adgang til sin fodersti og halmen; han havde haft »liggende gæster« nu hver nat i tre uger. Pionererne samlede da, hvad de kunne få fat på af brændbart materiale og tændte bål på åben mark, men vi frøs alligevel.

Turen langs Mosel-floden en frostklar decembernat må opleves og kan ikke skildres tilstrækkelig. Her er vidunderlig skønt, og dobbelt, fordi vi nu er i Tyskland, hvor vi bliver godt modtaget af befolkningen, der står med rundstykker til os om morgenen. Den 5. december overskred vi Rhinen på Engers jernbanebro syd for Koblenz. Trætte og udmattede nåede vi den 14. december Nauhejm og fik kvarter i en stor krosal, men vort antal var skrumpet betydeligt ind, da de kammerater, der var hernede fra, havde taget deres tøj og »var gået«, og også vor gode korporal fra Elsass var forduftet. Men vi fra Nordslesvig måtte finde andre udveje for at komme videre og den rigtige vej, det var dog absolut klogest foreløbig at følge trop, da vi var i fremmed land og langt fra hjemmet - for så, når det gunstige øjeblik og den gunstige situation indtraf, at »træde af« med hjemmet som sigte.

Altså, som så mange andre måtte jeg jo melde mig syg, for noget skulle der gøres. Og netop som jeg står foran lægen, falder jeg besvimet om af udmattelse. Det gør, at han skriver noget på en seddel, som han hænger på min jakke, og som en anden pakke med mærkeseddel på sendes jeg til det nærmeste lazaret, »Bad Nauhejm«. Jeg får en kammerat med, og med hinanden under armen vandrer vi hen ad gaden til kurhotellet, hvor vi efter en lang gåtur står ved hotellets store trappe. Vi modtages af en feltvebel, der ser på os og på min seddel, hvorpå han spørger om, hvor jeg er fra. Jeg svarer, at jeg er fra Tønder, og han vil vide, om der er et lazaret i nærheden, så jeg nævnes Flensborg, hvorpå jeg får adresseforandring, mens min syge kammerat bliver indlagt med det samme.

Nu går det til banegården, hvor der er i hundredvis af ventende kammerater. Toget er overfyldt, vi står som sild i en tønne; lokomotivføreren nægter at køre, da også en del havde erobret taget som siddeplads, og først da det var rømmet, glider vi, dog foreløbig kun til Hannover. Her mærkede jeg for første gang (70) forandringen: Marinesoldater bevogtede banegården, gav orlov og udstedte passer-sedler. Et soldaterråd havde overtaget den kommunale forvaltning af byen.

Jeg kan imidlertid blive i toget sammen med mange andre, da det fortsætter til Hamborg, hvor jeg må skifte over i et tog, der går til Kiel. Her vil en marinesoldat vide, hvor jeg kommer fra. »Lige fra skyttegravene i Frankrig«, får han til svar. Og om jeg har orlov og våben. »Jeg har orlov nok - og ingen våben. Farvel kammerat og god jul«, replicerer jeg. Det var den 23. december. Efter endnu et skift i Kiel når jeg samme aften min gamle garnisonsby Flensborg, hvor jeg overnattede på Nordiseher Hof. Næste morgen opsøgte jeg mine forældres bekendte, der fik et chock, da jeg trådte ind ad døren, men gensynsglæden var stor.

Og så endelig den 24. december klokken fire om eftermiddagen nåede jeg min fødeby, Højer. Der var kun postbud Madsen på banegården. Han mente, at jeg burde vente, da alle hjemvendende blev modtaget med musik, men jeg havde fået musik nok derude - og det

mente han såmænd også. – Jeg kom forbi mejeriet, og uden for smedien hørte jeg en råbe mit navn, det var Dres' far, og han spurgte selvfølgelig efter sin dreng; jeg kunne da berolige ham med, at han også var i live og på vej hjem.

Så bøjede jeg op ad Herbergsgade, hvor mit hjem lå. Jeg ser en gå op ad gaden efter vand ved brønden, og jeg hører dens klagende lyd, da spanden vindes op. Det var ingen anden end mor. Hun ser ned ad gaden, kender mig ikke endnu, men hun venter og håber; imens kommer jeg nærmere, og hun står med den fyldte spand midt ude på vejen - jeg kan ikke dy mig længere, men vinker - og hun genkender mig - og taber spanden: Gensynsglæden var lige stor hos os begge. Så har hun endelig sin dreng hjemme igen.

Efter denne hjertelige modtagelse kom turen til far og mine søskende. Der blev kogt vand, lavet bad tilrette til mig i vaskehuset, civilt tøj fundet frem, spist og drukket - og så kunne vi fejre juleaften sammen. Far og mor havde fået skrabt det allernødvendigste sammen, det kunne selvfølgelig ikke blive som før (71) til en juleaften, men vi kunne da nu samles raske og rørige allesammen.

25. december - 23. marts 1919: Det kneb for mig at falde til ro og at blive menneske igen. Men for første gang i det sidste halve år kunne jeg klæde mig rigtig af og lægge mig i en rigtig seng, mors seng, og under trygge forhold - uden at behøve at have angst for grana-ter. Og dog i drømme - nætter igennem var jeg derude. Jeg kunne springe op af sengen midt om natten og råbe: »De kommer, de kommer«, så der måtte skubbes en seng hen ved siden af min for at berolige mig. Også kostforandringen voldte mig en tid lang besværligheder og mavesmerter. Men det og meget andet fortog sig; jeg var jo et ungt menneske.

I januar 1919 meldte jeg mig til lazarettet, men ikke i Flensborg, derimod i Tønder, og det var indrettet på seminariet. Lægen mente, at jeg havde været længe undervejs, da han jo ikke anede, at jeg havde været hjemme i julen. – Jeg var underernæret og undervægtig og skulle langsomt vænnes til almindelig kost. Min vægt lå på 63 kilogram, og jeg målte i højde 1 meter og 79 centimeter.

I et par måneder fungerede jeg som sygehjælper og assisterede ved røntgenundersøgelser for at finde kugler og splinter, der så senere skulle fjernes ved operation.

Men den 16. marts 1919 kom der besked fra Flensborg, at jeg skulle møde på Duborg-kasernen til undersøgelse. – Den prøjsiske tone her var helt forsvundet, velgørende, og man blev nærmest spurgt, om man ville det eller det, nej, ingen kommandotoner mere, og det var helt underligt.

Og endelig den 23. marts fik jeg min afsked - med 50 mark i hjemsendelsespenge og 1,50 mark som rejsepenge.

*Poul Hedegaard,
Haderslev.*

Minder fra min aktive tjenestetid

1908-1910 i Graudenz

(72) Den 5. oktober 1908 fik jeg ordre til at stille i Flensborg sammen med mange andre fra Nordslesvig. Dagen efter - om aftenen - afgik transporten med os alle mod øst, og den 8. hen mod aften havnede vi i Graudenz, men om morgenen havde vi holdt i en skov inde i Mecklenburg og fået tildelt ærter med flæsk. Vi havde haft fint vejr med sol hele dagen, mens det om natten havde været hundekoldt og for resten også med lidt frost.

Godt trætte ankom vi på kasernepladsen til regiment 141 og blev her inddelt i korporalskaber, hvorefter vi fik anvist de stuer, hvor vi siden skulle have vort tilhold i de kommende to år. – Halvdelen af os var polakker, men to danskere blev tildelt hver stue, resten var fra alle egne i Tyskland. – Samme aften, efter at vi var ankommet, gav det igen ærter og det med et stykke meget fedt flæsk, der vel var af amerikansk oprindelse, som også så meget gullig ud. Det kunne jeg ikke døje og lod det derfor ligge. En velnæret polak spurgte mig, om jeg var jøde, siden jeg ikke spiste flæsk. Det mente jeg nu ikke, at jeg var, men han måtte godt have stykket, som han da spiste med god appetit og det med en dram eller to til, det kunne sikkert også gøres behov til den slags mad.

Vi var en 14-15 mand her oppe fra Nordslesvig ved hvert kompagni, og året efter var der lige så mange fra vore hjemlige egne anbragt her så langt mod øst og hjemmefra.

Enhver, der har været præjsisk soldat, ved jo, hvorledes de første dage af rekruttiden formede sig: Det gik med iklædning (73) og mange drøje ord; det skulle man - og kunne for resten også godt - vænne sig til. Det gjaldt om, at være heldig, når kludene skulle uddeles, især ved 6. garnitur. Løvrigt var det noget værre stads, Wilhelm havde at byde sine soldater. Jeg var heldig med frakken, jeg fik en pæn lyseblå, og den holdt til begge år. Men så bukserne, uha, for ikke at snakke om støvlerne, der var under al kritik. De skulle være sømbe-slåede hver morgen, når vi mødte til tjenesten. Ja, bukserne, de tålte skam ikke modgang, når det gjaldt benspredning og deslige, og jeg måtte såmænd »sy bukser« hver aften. – Alt materiale, der skulle bruges til pudsning m. v., måtte vi selv betale jo, Wilhelm forstod at spare, når det gjaldt hans soldater. Lønnen var ikke fristende, 22 penning om dagen, men her gik 3 penning fra til vask, barbering og klipning.

Jeg lå ved 5. kompagni, og mit korporalskab havde vel nok den bedste underofficer i kompagniet - han var en godsejer fra Polen, en meget fornuftig mand, der ikke brugte mange af de kendte sproglblomster, uden at vi selv var ude om at blive skældt ud. Vintermånederne inden jul gik med træning og instruktion: Vi skulle lære at hilse ret og forstå at gøre front for visse officerer af høj rang. Det sidste var nærmest uhyggeligt, thi i en by, hvor der lå så meget militær, som Graudenz, var det svært at skelne, hvem eller hvad, høje eller lave officerer, der skulle gøres front for eller ikke. Derfor var vi altid forberedte på at skifte gaderetning, for os »nødvendigt«, hvis vi på afstand skønnede, at der var særlige »høje kreaturer« i anmarch.

En lille episode fra dengang: Min stuekammerat og jeg (han var fra Hellevad-egnen) - og det var endnu inden jul - skulle i byen en dag, og på hjemvejen ikke langt fra kasernen møder vi en officer, der går på den anden side af gaden. Vi hilser nok så flot, han kigger over imod os, men går videre, som om alt var, som det skulle være. I det samme kommer en civilist forbi og siger henkastet til os: »I skulle dog vist have gjort front, for det var selveste excellencen for 17. armekorps, von Briesen«. Det kan nok være, at vi skyndte os hjem, og

vi gik ikke ud foreløbig. Hærledelsen er vel også kommet til erkendelse af, at der her blev begået alt for mange hilsebommerter, (74)thi hen på året i 1909 blev dette frontmageri ophævet, og vi åndede lettet op.

Vi heroppe fra nord var ikke vant til den kost, vi fik, og vi fandt derfor forplejningen under al kritik - men vi skulle jo vænne os til den - det gik også; måske var den også noget forskellig fra regiment til regiment. Kom der en pakke hjemmefra med en skilling stukket ned i smørret, gik det, så klarede vi vort madbehov, thi fødevarer var jo billige at købe dengang. Men det var såmænd også rart, om der blev lidt tilovers til andre private fornøjelser.

Inden jul havde vi skydeøvelser, og jeg blev bedste skytte første gang med 3 tolvre, men det gik knap så godt anden gang. Nummer to første gang blev en kammerat, Hansen hed han, og han var fra Toftlund-egnen. »Mon du lever endnu? Du fik 2 tolvre og 1 elver«. – Hen på vinteren havde kompagniet en prøvemobilisering, d. v. s. en øvelse, hvor det gjaldt om hurtigt at kunne møde op på kasernepladsen i fuld krigsmæssig udrustning. Fra denne husker jeg en mærkelig udtalelse - syntes vi - fra vor ellers så besindige holstener, der var vor »Stubengefrejter«. Da vi kom tilbage og op på stuen, sagde han: »Jo, det kunne være sjovt, om det virkelig gik løs!« – Jeg havde nu en anden mening om den ting, og han er vel også blevet klogere.

Foråret kom, og rekrutuddannelsen var overstået, hvorefter de længere marchture tog deres begyndelse, bl.a. til den store øvelsesplads, der benævntes »Gruppe« og lå ca. 10 km borte. Den kaldtes også undertiden »Der Morder meiner Jugend«. Vi besøgte den flere gange om ugen, men glade var vi, når vi på hjemvejen gik over Weichselbroen. »Gruppe« var sand og atter sand, sand til midt på benene. Sved og støv fra slid og march i middagstimen gjorde os næsten ukendelige, og som vi så ud, når vi endelig nåede hjem til kasernegården! – Der må jo være mange aktive soldater fra 17. armekorps, der har gjort bekendtskab med denne »Gruppe« og været med i disse »behagelige oplevelser«.

På grund af en knæskade fik jeg en god tid i mit andet år. Jeg har af samme årsag slidt mange dage i tøj depotet, og sergenten betroede mig nøglen, så jeg kunne gå og komme, som (75) jeg ville, og som det passede mig - gå i byen og besøge ærinder om eftermiddagen, alt efter eget behag. – En dag havde han brug for et par ekstrahjælpere på depotet. Han fik to af første årgang og var selv med og låste dem ind. De to begyndte straks at skifte undertøj - jeg advarede dem, men det skulle de sandelig nok selv klare. Ved middagstid kom sergenten og låste op. Så sagde han bare de kendte ord: »Nå, was geklaut?« og kiggede på de to fyre. De var afslørede, blev røde i ansigterne og måtte til at skifte - men jeg måtte gå min vej.

I »Gruppe« var der noget, der hed Zielbahnkommando, og det gav dejlige dage for dem, der fik det job. I april 1910 skulle vort kompagni stille to mand. Vor vicefeltvebel og jeg blev udtaget til den bestilling, og det var jeg ikke ked af. 17. armekorps kom skiftevis til skydeøvelse med sine kompagnier om sommeren. Der var såmænd nok at tage vare på for os, for vi skulle sørge for, at alt var i orden til de enkelte skydeøvelser, så alt fungerede, som det skulle. Det var især disse »Kopfzielscheiben«, der tit var vrøvl med. Når de blev ramt og faldt, skulle de kunne hejses i oprejst stilling igen, og vi havde ofte vort mas med at holde dem sådan i orden, at det fungerede helt efter ønske. – Iøvrigt levede vi et frit liv her, og vi boede dejligt, enten i en af de mange træbarakker. der var her, eller også i et stenhus, for dem var der også adskillige af.

Fire uger var vi her, så blev vi hjemkaldt til kompagniet. Vi skulle være fuldtallige. Anledningen var den, at vort kompagni og 9. af regiment 128 var udset som øvelseskompagni for 150 reserveofficerer, der på fire uger skulle have deres uddannelse suppleret. Det var godsejersønner fra Pommern og Mecklenborg. – Øvelsespladsen var føromtalt »Gruppe«, og eksercitsen stod under overledelse af vor kompagnifører. Han var en skrap herre, og det var ikke altid blide ord, der faldt til disse unge herrer, når de begik en kommandobommert eller gjorde sig skyldige i andre forseelser.

De fire uger gik, øvelserne endte, og vi vendte tilbage til kasernen igen. Min feltvebel og jeg kom dog ikke tilbage til vort dejlige kommando mere, da denne tjans var blevet overtaget af andre - til »Gruppe« kom vi heller ikke mere.

Vor etatsmæssige feltvebel var en god og retfærdig mand, (76) hvilket jo var en stor gevinst for os. – Kaptajnen (altså vor Hauptmann), når han om morgenen kom gennem kaserneporten, og vi så, at »hesten fik sporerne, så den hoppede fælt, så vidste vi, at »vor far« var i dårligt humør, og Gud nåde da den mand, der ikke makkede ret. Så styrede han sin hest lige i synet på den formastelige, og det var ingen behagelig situation.

I det første år var det ikke rart at gæste håndværkerstuen, især ikke for den, der var faldet i unåde hos disse »høje herrer«. Der gjaldt det om at kunne begå sig, stå ret ved døren, bede om at måtte få lov til at træde ind i det allerhelligste - og selvfølgelig skele efter vandkanden.

Orlov havde jeg den anden jul - den første jul gav det kun fem dage, og det var næsten kun til rejsen, så derfor blev jeg, hvor jeg var.

Seks uger før min hjemsendelse skulle kompagniet stille en ordonnans til fæstningens straffefdeling, og til dette job blev jeg udset. Vi var to ordonnanser, og vi var fem gefrejdere, der havde stue sammen. Desuden var der ni sergenter og tre feltvebler. Den ene af de sidste sad på skriverstuen. Det var allesammen herrer, der forstod sig på disciplin og kommando. – Det kompleks, hvor fangerne var anbragt, var omgivet af en høj mur, der var forsynet med pigtråd ovenpå. På vagtstuen sad en sergent og en gefrejder døgnet rundt, så det syntes håbløst for fangerne at kunne slippe ud og flygte. Hvor mange fanger, fæstningen husede, det har jeg ikke tal på, men jeg mener, at det var fra hele 17. armekorps, at de anbragtes her. – En soldat, der fik 43 dages straf, en gangs dom, måtte på fæstning og bagefter tjene tiden om igen. Der var nogle, der sad her i flere år. Der ymtes en del om, hvad fangerne foretog sig i nattetimerne, men ingen bekymrede sig alvorligt derom. – Tjenesten for fangerne var fra kl. 5 morgen til 9 aften. De fleste af dem arbejdede indendørs, syede huer, strikkede trøjer eller lignende. Men enkelte blev også sat til rengøringsarbejde uden for fæstningen, dog altid under behørigt opsyn af to mand med skarpladte geværer. Om eftermiddagen fik fangerne en halv times gåtur - fem skridts afstand mand og mand imellem - og under det sædvanlige opsyn.

Jeg havde gode dage i de seks uger, dette kommando varede. (77) Sergenten og vi syv mand spiste ved samme bord i vagtstuen, så forplejningen var upåklagelig. Jeg havde lidt særtjeneste om morgenen ved de to feltvebler og bragte desuden morgenkaffen til en Zahlmeister, som boede uden for fæstningen. Klokkeren 10 hentede jeg posten på posthuset, og om eftermiddagen var jeg i byen for at besøge ærinder. Så det var tit om dagen, at jeg skulle igennem vagtstuen, hvor der iøvrigt altid var aflåset.

Her har jeg til slut en lille morsom episode, som jeg oplevede med nævnte Zahlmeister, der var en gemytlig herre: Jeg kom en morgen som sædvanlig med kaffen til ham og ringede på. Jeg havde nær tabt både kaffe og kande og kopper og hele molevitten, da døren gik

op, og en »kulsort neger« stak fjæset imod mig. Forklaringen: Det var virkelig min hr. Zahlmeister, men han havde glemt at slukke petroleumlampen, da han var gået i seng, og den havde oset hele natten og givet ham dette uhyggelige udseende. Men herren tog det med godt humør, dog måtte der en større renselsesproces til, inden han lignede et normalt menneske igen.

Ja, det var lidt løst og fast fra mine soldaterår i aktiv tjeneste, og den 11. september 1910 blev vi hjemsendt. Jeg kom dog ikke med selve transporten, da jeg måtte vente på min afløser, der først kom hen på eftermiddagen. Til trods for denne forsinkelse var vi dog en lille flok, der kunne følges ad på farten mod de hjemlige egne.

*Christian Thomsen,
Løgumkloster.*

Udtog af min dagbog 1914-1915

(78) Den 2. august 1914 blev jeg, der havde aftjent min værnepligt i 1910-11, indkaldt som gefrejder af reserven ved regt. Augusta Victoria i Flensborg, Junker Hulvej-kasernen.

Efter nogle dages vagttjeneste på Duborg-kasernen blev vi indladet på godsbanegården i nogle svinevogne med påskrift: 30 Schweine = 40 Mann. Nogle af mine lidelsesfæller var købmand Asmus Petersen og dr. Miang, begge fra Sønderborg, endvidere Peter Hanssen, Nygård, og Ernst Hybsch, Flensborg.

Turen gik først til Altona og dagen efter videre til Aachen, ikke langt fra den belgiske grænse. Peter Hanssen og jeg fik kvarter der i byen hos en apoteker. Meget tydeligt var kanontordenen fra egnen omkring Lüttich at høre, og vi var ret ilde tilmode. »Peter, hva' men' do om det?« var min første kommentar, og hans svar: »Æ ve'æ it, men æ troe, de' e nove skidt«, og han fik sandelig ret.

Fra Aachen gik marchen over grænsebyen Herbestal og i retning af Lüttich, men uden for byen blev jeg såret og kom tilbage til byen og på lazaret.

Dog efter et fire ugers ophold der gik det tilbage til garnisonen i Flensborg, og jeg landede i »Verwundeten Kompagni Simson«, Der i Flensborg havde vi, hvad vi kaldte »prøve-marchture«, men dem syntes vi ikke om, og så aftalte vi tre kammerater engang, at en af os skulle »schlappmachen« lige efter den sidste kro. De andre to var så klar til at springe til og tage sig af den »hjælpeløse« og bringe ham tilbage. – Det gik fint: Vi kunne lige nå kroen, få kaffe og ovenpå en skat.

I øvrigt drev vi den af, så godt vi kunne, her ved kompagniet, men den 30. oktober 1914 kom helt overraskende ordre på, at (79) 200 mand skulle udtages til en transport - men hvorhen! Jeg fik omgående telefoneret efter min kæreste, så vi kunne mødes, inden transportens afgang. Det trak lidt ud, men den tredje dag blev det dog alvor.

Igen gik det af sted i svinevogne og uden bænke eller strå til at ligge på om natten - fem dage og nætter var vi undervejs, til vi nåede målet: Myszklo i nærheden af Breslau. Der blev vi udladet og marcherede frem mod byen Zarki i Polen. Men der var ingen plads til os,

og så gik marchen frem og tilbage nogle gange, indtil vi landede i et skur, hvor 800 soldater blev anbragt, ikke godt, men vi havde da tag over hovedet. – I Zarki blev vi allerede beskudt af det russiske artilleri, og en gefrejder fra vor transport faldt. Her i byen købte vort kompagni en ko for 70 mark, og den blev straks slagtet. Desuden havde jeg held til at erhverve mig en høne. – Endelig får vi vor adresse - men vi havde også den 9. november. – For mit vedkommende lyder den: Gefrejter der Reserve F. Nissen, 12. Komp. Res. Inf. Regt. 64. 1. Garder Res. Division. – Det var vel nok en smøre.

Den 14. november falder den første sne. Vi kommer i den første fægtning, men må trække os tilbage og op på et højdedrag, og i hælene på os er der store styrker russisk infanteri, der beskyder os voldsomt. Undervejs op på højen blev min ven, Gunnersen fra Lyksborg, såret - han var forlovet med en pige fra Rise. Løjtnant Roose og jeg kravlede ned ad skrænten og hentede ham op, ellers var han nok blevet gennemhullet som en si.

Vi trak os tilbage til byen Czenstochowa, men vi blev jaget derfra midt om natten og landede igen i Zarki, uden at vi fik hvil, for vi skulle afsted om aftenen - men hvorhen? Vi går gennem en større skov, hvor træer er savet om og væltet over vejene, men det generer os ikke synderligt. Vi marcherer videre og tager efter kamp byen Niegowa, hvor vi fanger 33 kosakker med heste, mellem disse en oberst med samt hans adjutant. – Næste dag var vi omringet af russerne, men en »svadron« østrigske husarer, der også var i klemme, slog en breche i deres kæde, og gennem denne strømmede hele vor styrke i vild flugt ud og tilbage til Zarki.

Nu går det afvekslende i kamp og i skyttegrave. I byen (80) Czenstochowas kirke hænger det berømte maleri af den hellige sorte madonna, der er en betydelig helligdom for de polske katolikker. – Fra Czenstochowa farer vi videre mod nord, og den 8. december kommer vi til byen Augustinow, hvor østrigerne ligger i kamp med russerne. Vor bataljon bliver anmodet om bistand, og vi sværmer ud til den østrigske skyttekæde, der ligger på åben mark. – Jeg lader mig falde ned på en østriger, som ligger i et skyttehul, og spørger ham ud om adskilligt, men han er nok czekke, så vi forstår ikke hinanden. Da der senere bliver blæst til storm, springer vi op begge to, men min kammerat fra hullet falder straks.

Ved stormløb et måtte jeg af og til smide mig ned, og jeg må da adskillige gange have dannet skydeskive for nogle russere, idet jeg efter kampen opdagede, at jeg havde fået et skud gennem min pikkelhue, et igennem støvlehælen, et igennem frakkeærmet, og min høne, som jeg havde i mit Kochgeschirr, var omtrent »kogt« nok flere gange. – Vi havde haft betydelige tab, blandt andre Thomas Nissen fra Blans, Christian Moos fra Egen, Mathias Clemmensen, Moltrup, og Nikolaj Iversen fra Stevning, ja, og mange flere.

Theodor Schmidt fra Varnæs var stormet ind i en panjehytte, og jeg var nysgerrig efter at se, hvad han lavede der. Han stod da og gav russerne lussinger og skældte dem ud på dansk, fordi de var blevet ved med at skyde på os - han mente, at de forstod lige så godt dansk som tysk, og for ham var det nemmere.

Efter yderligere kampe kom vi til byen Drobin. Vort kompagni fik ordre til at indtage en landsby, Mlotochowo, der ikke var besat af russere. Vor kompagnifører, en løjtnant Roske, kaldte os »Zugführere« sammen og ville have, at vi skulle storme frem mod russerne, som han havde set løbe rundt ved et halmlæs. Jeg bemærkede, at det havde vi ikke ordre til, og at det var for farligt, da vi ikke havde forbindelse til siden og heller ikke bagud; jeg mente, at vi burde forsøge med patruljer, men fik det svar: »Hier habe ich zu befehlen«. Jeg var kun underofficer, så jeg måtte jo holde min mund.

Nå, vi stormede frem, men vi var næppe nået 100 meter ud på marken, så var kompagniet sammenskudt. Jeg smed mig ned bag en stak møg, og det blev min redning. Da russerne kom (80) imod os uden at løsne et skud, var jeg klar over situationen, jeg tog benene på nakken og sprang ned i en vand- og isfyldt grøft ved siden af landevejen, kravlede i grøften tilbage, rundt om en dam og over en stenmur. Herfra kunne jeg se, at omtrent 20 af vore kammerater blev taget til fange, og blandt disse Lund fra Alslev, der tog sin halvlange pibe frem og tændte den. Blandt de faldne var også Fr. Seifert fra Sønderborg, mens vor kompagnifører var blevet meget hårdt såret. Fra den brændende by slæbte jeg samme aften en såret tilbage over en pløjemark og hen til en sanitets-stand. Jeg traskede møjsommeligt over markerne og kom henad morgenstunden tilbage til Drobin, hvor jeg opsøgte en hytte, som jeg kendte fra vort indtog i byen, for (82) at få et stærkt tiltrængt hvil. – Men snart tog skyderiet atter fat; det varede ikke længe, inden hele mit lille rum stod fyldt med russere, og jeg var spændt på, hvorledes de agtede at ekspedere mig til det hinsides. Min forundring blev stor, da de alle klappede mig på skulderen, gav mig hånden og titulerede mig med »kammerat«. Måske har de syntes, at mine fine underofficers-guldsnore forpligtede dem til at give mig en ekstra fin behandling. Men jeg var fange og blev puttet ned i en kartoffelkælder,

hvor en soldat med opplantet bajonet tog plads på hønsestigen, mens en anden var placeret ved udgangsdøren.

Imidlertid blev der efter nogen tid ro oven over os, og vi kunne forberede os på »en tur til Sibirien«. Men da vi kom op fra kælderen, hørte jeg tyske stemmer og var klar over, at noget havde »forandret« sig. Tyskerne havde vundet slaget ved Drobin, og nu løb de rundt og ledte efter forsprængte russere. Så nu havde bladet vendt sig. Der var taget 2500 fanger, men den ene af mine to vagtposter, ham ved døren, havde fået et skud gennem låret. Sådan endte den episode.

Vort køkken, der havde kogt mad til måske 200, uddelte nu hele portionen til de tiloversblevne - vel kun godt og vel en snes stykker - så det blev til store rationer, ca. et pund svinekød til hver. Jeg gik nu gennem byen, glad ved friheden, og for at se, hvorledes det stod til sådan i det store og hele. Soldater og også officerer lå spredt rundt omkring i gaderne. Det var et grusomt syn.

Feltpostkort sendt fra Aachen i maj 1915. Fr. Nissen har på kortets forside tegnet skyttegraven ved Wytchack.

Tidligt om morgenen, da russerne var trængt ind i Drobin - det var, mens jeg sad i kartoffelkælderen - under deres tilsigtede rensning for tyskere, kom de til en gårdsplads, der var omgivet af et plankeværk. (Ja, morsomme oplevelser og begivenheder forekommer også). På denne gårdsplads stod vort feltkøkken med dertil hørende personale. Da de så russerne klatre over plankeværket, løftede de armene i vejret for at overgive sig. Men det må russerne have misforstået, og åbenbart har de ment, at det var dem, der skulle overgive sig, for de smed bøsserne, og så var køkkenpersonalet endda ubevæbnet.

Vi, resten af 12. kompagni, blev nu hængt ved 9. kompagni, og marchen gik til Raczionz. Omkring den 25. februar 1915 nåede vi byen og blev indkvarterede i en stor lade ved et gods. (83) Vore julepakker, der var afsendt hjemmefra før den 15. november 1914, nåede os her den 6. marts. Mange af vore kammerater kunne jo ikke mere modtage dem, men vi havde gensidig aftalt, at de overlevende måtte have eller fordele af indholdet, hvad der var brugbart.

Den 13. juli begyndte en storoffensiv, der varede i seks uger, og efter hærberetningen har tyskerne taget 250.000 russiske fanger. – Den 4. september havde vort kompagni, der imidlertid var blevet fyldt op med nyt mandskab, en hård fægtning ved byen Beginie. Vi startede angrebet ved 8-tiden om morgenen, men det mislykkedes. Russerne, der lå på et højdedrag, var meget stærke og blev støttet af artilleri, så vi måtte bedst muligt søge dækning. Jeg smed mig ned bag en stor sten, der lå i engen, og det regnede meget stærkt, så en bæk blev overfyldt, og det varede ikke længe, før engen stod under vand, så jeg kun holdt hovedet oppe, og der blev jeg liggende, til mørket faldt på; da forlod jeg mit skjulested bag stenen i vandet. – Den lange dag i engen gav mig ikke engang en forkølelse, og uniformen blev tørret ved den åbne ild natten igennem og til op på formiddagen. I en kamp den 11. september - altså otte dage (84) efter - ved Pieski faldt min gode ven underofficer Johannes Nissen fra Flensborg.

I september 1915 fik jeg dog endnu orlov fra Rusland, da lå vi foran Minsk ved floden Beresina. På regimentets kontor søgte jeg oplysning om jernbaneforbindelsen til Tyskland. Der var 184 kilometer til den nærmeste jernbanestation, som førte til togforbindelser i retning Tyskland - og den station lå ca. 35 kilometer bag Grodno. Hvordan jeg så kunne overvinde afstanden, de 184 kilometer, det måtte blive min sag at hitte ud af. Men det gik, og efter fem dage og nætter var jeg hjemme i Sønderborg.

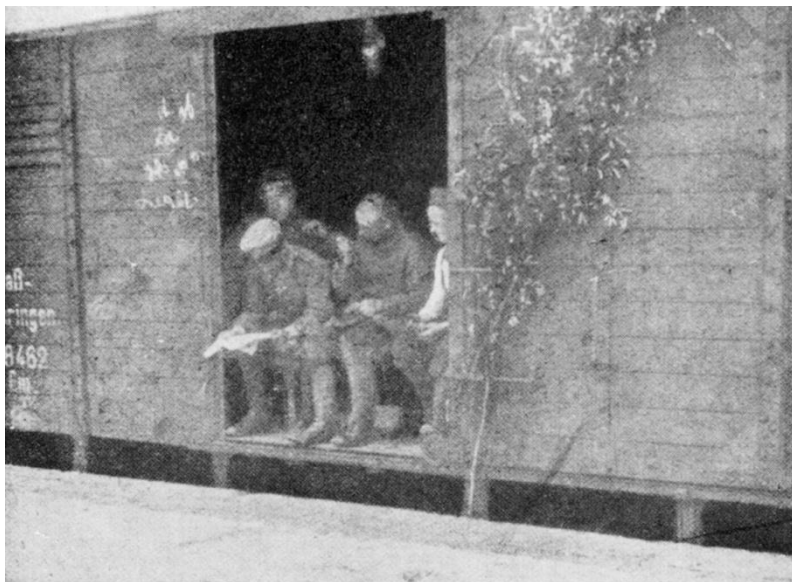
Da jeg atter skulle ud, fik jeg en transport på ca. 40 mand at føre til fronten. Det gjaldt Frankrig og nærmere sagt Cambrai i Nordfrankrig. – Resten af min tid under krigen var jeg i egnen omkring Arras og op til Ypern i Flandern.

Hermed slutter jeg beretningen om mine oplevelser under krigen, og det især om, hvad første krigsår, 1914-15, gav af tildragelser og begivenheder, som det har været mig magtpåliggende at berette om.

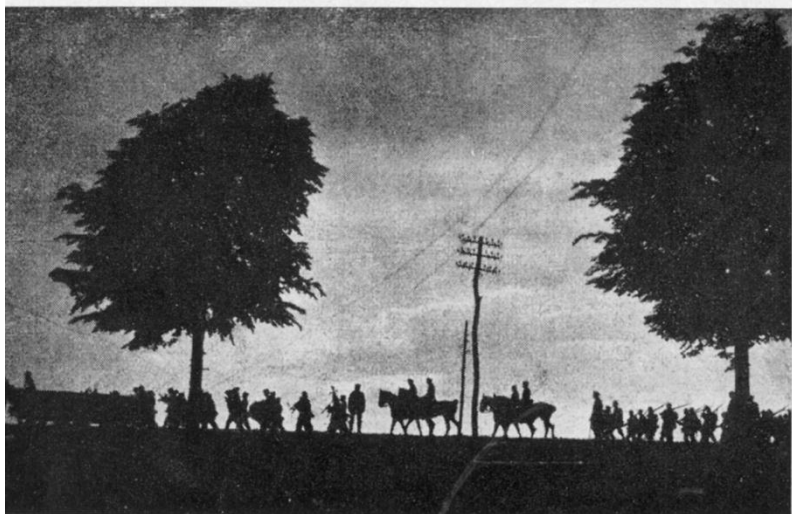
Som en tilføjelse kan jeg endnu give følgende oplysninger: Mine venner, Hans Kolmos, Pøl, Christian Nielsen, Hørup, og pastor, løjtnant Hansen, Flensborg, er faldet i Frankrig.

Endvidere var tabet ved vort regiment i 1914-15 i Rusland 1399 døde - i 1915-18 i Frankrig 1849 døde. Det er oplysninger, der stammer fra regimentsadjutant, Hauptmann Voigt, Berlin.

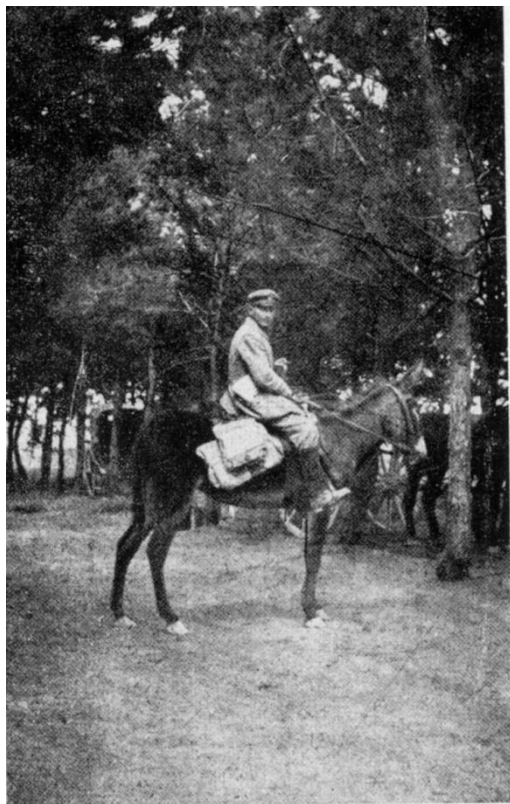
*Fr. Nissen,
Sønderborg.*

På vej til Rusland.

Infanteriammunitjonskolonne.

*Avissælger ankommer
på æsel til en lejr.*

Franske maskingeværer, faldet i tyskernes hænder, tages i brug.

Oplevelser i Rusland

(85) Efter formarchen fra Østprøjsen kom vi i stillingskrig foran fæstningen Oszowiz og havde der en forholdsvis rolig tid. I juli 1915 skulle vi lære at omgås gas og gasflasker, og de blev hentet i skoven ca. fire kilometer bag fronten. To gange gik turen hver nat tilbage for at hente dem, og de var store og tunge, næsten som iltblasker, men tykkere.

Den 8. august skulle der gøres et forsøg med at aflblæse gassen, og om natten kom der ordre, at det skulle foregå klokken 4, men senere, klokken 3,30, fik vi kontraordre, at vinden ikke var gunstig, så foretagendet skulle vente til klokken 4,45, hvorefter alle flaskerne blev åbnet. Men en times tid senere sprang vinden om, og gassen kom direkte tilbage og ramte til højre for vor stilling, hvor det gav mange angrebne og også døde, for gasmasker havde vi ikke den gang. Derimod havde vi fået udleveret et stykke gazebind, som vi skulle fugte med en saltopløsning, der var anbragt i flasker, som opbevarede i hver understand. Hvis de var tomme, kunne vi bare lade vandet derpå, da urin var lige så godt, som man sagde. Det var, så vidt jeg ved, den første prøve med gas, og den faldt jo ikke så heldig ud.

Vi lå 14 dage i stilling og 8 dage i reserve inde i skoven, men det var næsten den strenge tid, da der var bygget en forhindringsbane med pigtrådsspærring med en 4 meter høj mur, og der blev ekserceret både formiddag og eftermiddag. Vor kompagnifører blev sendt i kvarter, og en gammel oberst overtog kommandoen, da det hele foregik omkring hans regimentsområde.

Fra 20. august kom vi igen i bevægelse, der fortsatte til den 4. oktober, og da var vi nået til Beresinafloden. Men den 27. november blev jeg afkommanderet til at uddanne rekrutter; (86) de første, der kom, var dog alle ældre folk fra Nordslesvig. Jeg havde tjeneste netop den dag, de kom, og var derfor på banegården for at tage imod dem. Den første, der ankom, kom ud af toget, der hvor jeg stod, ham kendte jeg, fra jeg var dreng. Det var en af to brødre, der kørte rundt og handlede med bukser, og vi kaldte dem »æ Bylderup'er bov-sedreng«, men de hed ellers Petersen. En anden, som jeg kendte, var Hans Drejer fra Vilsbæk. Den eneste, jeg har set siden, var Petersen, men Hans Drejer skrev jeg til, da han fyldte 80 år, jeg har dog ikke hørt fra ham igen. – Efter seks ugers uddannelse kom de til fronten, og fra flere af deres kone~ har jeg fået breve, ja, også pakker, hvad jeg har været meget glad for. –

Sådan gik det med det ene hold efter det andet indtil den 28. juni, da russerne brød igennem ved Goroditsehe Baranowitsehe. Hele garnisonen - 17. reservekorps og H. K. K. 3 - rykkede ud til modangreb. Min bataljon hed »von Seeler«. Senere blev alle tre bataljoner slået sammen og blev til nr. 424. – Ved Goroditsehe blev vi beskudt af japansk artilleri, og det fortsatte helt til den 28. juli. Den første dag gik jeg som ordonnans fra staben og kom ind i en rigtig trommeild. I en understand, hvor jeg søgte tilflugt, lå jeg ved siden af købmand Handler fra Fjeldby, der faldt, da vi fik en fuldræffer - en gasgranat - der gav os mange døde.

Vi kom senere til at ligge i Rokitno-sumpene, og det blev mere til arbejde end krig. Hele skyttegraven var trækonstruktion og sandsække. Begge dele skulle hentes 10 kilometer borte, så det blev kun til en tur natten igennem. – Hvorlænge vi blev liggende i den stilling, husker jeg ikke så nøje, men den var ret ubehagelig, da vi var stærkt udsatte for malaria-myggen. Vi blev dog flyttet mange gange og sat til at tage forfølgelsen op efter russerne, efter at revolutionen var kommet, men omsider landede vi i Ukraine. - - -

Ukraine.

Her blev vi nu privat indkvarterede, og vi boede to mand hos en læge, hvor vi fik et godt værelse med to senge. Under den ene seng lå en hel sæk med fodtøj og deriblandt et par flotte laksko, som min ven og makker, der var skuespiller, (87) prøvede og pakkede væk. Vi gik så til feltkøkkenet for at spise. Da vi kom igen, var sækken borte, men så hang der en cylinderhat på en knag. Lægen har nok tænkt: Hvem der kan bruge laksko, han må også have en cylinderhat.

Her fik vi vores løn i østrigske kroner, dertil hver måned udleveret et pud = 16 kg melis til at sende hjem. En del blev også sendt hjem, men melis var en god handelsvare; thi der betaltes 1000 rubler for de 16 kg. – Der var mange civile tyskere i Ukraine, som opkøbte hamp og betalte med tusindmark-sedler, men det var os forbudt at veksle dem ind med rubler: Befolkningen gav gladelig 1000 mark for 500 rubler. -

I august 1918 blev vores feltbageri flyttet til Vestfronten, og da jeg var bager, blev jeg igen afkommanderet til at bage brød for 1. bataljon og et batteri artilleri. – Det var et stort bageri, som lå stille, og det var godt indrettet. Ejeren, der havde kornhandel og hotel, var en forhenværende russisk løjtnant, som kunne tale lidt tysk. Om jeg var den eneste fagmand i bataljonen, det ved jeg ikke, men jeg fik ialtfald fire mand til hjælp, og det gik jo meget godt. – Midt i oktober sagde ejeren til mig: »Revolutionen står for døren i Tyskland«. Vi tvivlede, men som dagene gik, fik vi mere og mere tro på, at han havde ret. Og den 7. november rejste jeg fra Rylsk, som byen hed. Først gik det med en stikbane et par hundrede kilometer til Voroshehka ved hovedbanen. Så kom der ordre til, at alle fra 11. division skulle tilbage, dog var der ingen, der reagerede. Den næste store station var Baehmatseh, og på den indfandt en patrulje sig i toget; man ledte efter soldater, men jeg gemte mig så godt, det kunne lade sig gøre, og klarede den. Det samme gentog sig i Konatop. Så nåede vi Brest - Litovsk, hvor det hed, at alle skulle ud af toget, men det var den 8. om eftermiddagen. Om der blev taget nogen, det ved jeg ikke, men jeg slap godt igennem, og den 9. nåede vi så grænsen ved Skalmirsehütze. Det var middagstid, da vi ankom der.

Allerede da var der dannet arbejder- og soldaterråd: En underofficer og 16 mand. Vi blev opfordret til at aflevere vore våben, og det gik hurtigt med at smide geværerne væk, men officererne, der var med i toget, ville ikke straks. Det blev så betydet dem, at geværerne var ladet, og at de ville blive brugt, (88) hvorefter de faldt til føje. – Her fik vi forplejning, men hvornår der gik tog videre, fik vi ingen besked om. En times tid senere ankom der dog et tog med 600 fanger fra citadellet i Warschau, der skulle til Vestfronten som arbejdssoldater. Da toget holdt, blev de modtaget med følgende replik: »Kammerater, I er alle fri og kan tage med det første det bedste tog hjem«. Det var alles ammen folk, der var dømt til 6-10 års fæstning. De faldt hinanden om halsen og lo og græd af glæde, men et kvarter efter kom reaktionen: Fæstningskommandanten var med i toget, og han og underofficererne, der var med som ledsagere, blev halet frem, slået i jorden og sparket af mange. -

Den 11. november nåede jeg Berlin, hvor der endnu var skyderi omkring slottet. Fra Schlesischer banegård kørte jeg med sporvogn til Stettiner banegård. Her stod jeg på perronen med en sæk melis under armen, og et brød havde jeg fastspændt til mit kogekar på ryggen, men det blev jeg lettet for: Remmene var skåret over, så jeg siden. – Banegårdskommandanten var en, der lige var kommet ud af Spandau, og han skaffede mig en orlovs-seddel for lidt mad. Jeg ville nødtigt blive her, da der endnu var lidt uro i Berlin.

Om aftenen den 12. november var jeg hjemme hos konen. Vi var blevet gift under krigen, engang, da jeg var hjemme på orlov, og boede i Malehin i Mecklenburg hos hendes forældre.

Hans Lorentzen.
Sønderborg.

Flere minder fra 1 914 -1 8

I garnisonen.

(89) Efter at have læst årbogen fra 1967, falder også jeg tilbage på de mange gamle minder, selvom det nu er 50 år siden. Jeg har før fortalt om mit ophold i garnisonen og om den gang, da vi blev mistænkt som »spionageverdächtlg«, fordi vi talte og skrev dansk. Det hed om os: »Der Kerl mit der Pelzjacke« og »Undank ist der Welt Lohn«.

Det glæder mig, at bogen kan fortsætte, og så må jeg jo på'en igen. – Jeg måtte som så mange andre, idet jeg havde tjent aktivt, give møde på tredje-mobiliseringsdag og stille på kasernen i Flensborg, Junkerhulvej, men jeg blev hjemsendt som »zur Zeit dienstunfähig«, da jeg mødte med morgensko på en dårlig fod - og dertil var jeg også mave syg. Indkaldt blev jeg ialt seks gange, men den 6. december 1914 beholdt de mig. Vor Ersats-bataljon lå i Døberitz, og jeg blev straks sendt til Spandau, hvor jeg lå tre måneder på lazarettet, inden jeg blev udskrevet, kom derefter til Døberitz igen og derfra sendt som »Fahnenschmied« tilbage til Spandau til et hestedepot. I to og et halvt år var jeg her, hvorefter jeg måtte til fronten. – Mange lægeundersøgelser har jeg været igennem, så mange, at jeg ikke har tal på dem, men aldrig er jeg blevet skrevet k. v., men kun g. v., og som sådan blev jeg tildelt »Garde Fussartilleri Ers. Batl. 60 - 3. Batr. Ammunitionskolonne« som Fahnenschmied.

I felten.

Vi blev indsat ved Arras den 16. april 1917 med et 15 centimeter Haubits batteri. I den korte tid, jeg var ved fronten, havde (90) jeg ti dages orlov, så der var ikke noget at klage over. Dog havde jeg regnet med at komme hjem til jul, da jeg vidste, at min far havde givet ansøgning ind for alle vi fem brødre, som var med i krigen, om at få orlov til jul. Den nåede imidlertid ikke ud til mig, og så var det slut med min tålmodighed, og jeg strejkede. Jeg skændtes med både løjtnanten og vagtmesteren, men de påstod, at der ingen ansøgning var nået dem, hvilket jeg ikke kunne tro. Jeg ville helst lade mig forflytte, men det vidste jeg godt, at hr. løjtnanten ikke ville gå med til. Så var der ikke andet for mig at gøre end at melde mig syg: Jeg havde kroniske hæmoroider, der var blevet levende og blødte af at sidde på en »frossen« sadel, og det benyttede jeg mig af. Jeg meldte mig altså syg og skulle ud til sanitetskompagniet til lægeundersøgelse. Men gå ville jeg ikke, heller ikke ride, kun køre, og så måtte man stille en let ammunitionsvogn til min rådighed. Stabslægen, der un-

dersøgte mig, mente, at en operation var det eneste rigtige, og det samme mente jeg, for derved kom jeg bort fra fronten.

Der blev flyttet meget rundt med os, og nu lå jeg på en gård i Flandern i nærheden af en større by, som jeg dog ikke husker navnet på. Vort første tab var en af mine smede, en dygtig og flink fyr. Der var en flyveplads i nærheden, og den var udsat for talrige angreb. En søndag middag - og det var et meget fint vejr - skulle en kammerat af mig ind i byen efter post. I god tid opdagede han, at der var et flyverangreb på trapperne, hvorfor han kastede sin cykel fra sig og søgte dækning i grøften. En løjtnant og en vagtmester kom ridende, men var ikke så forsigtige. De rantes af bomberne og dræbtes begge to tillige med deres heste. - Min unge mand blev en bombe-blindgænger var, hvilket han meldte til officeren for sprængkommandoet, men fik kun det ud af det, at vi måtte stille vagt ved den. Og den næste søndag, da han atter skulle hente post, lå den uafmonteret endnu, men sprængningsmandskabet kom dog og var snart i gang med det farlige arbejde. Nysgerrig var min mand, og han ville nu vente og se sagen an, afspærret var der ikke. Bomben eksploderede for tidligt, han fik et sprængstykke i brystet og var død på stedet. En løjtnant fik en arm revet af, og nogle af de andre blev såret tillige med en ung pige, der fik (91) klæderne revet af kroppen. - Vores saniteter, der havde sit tilhold ved min vogn, og så jeg stod og betragtede flyverangrebet og oplevede, at en bombe gik ned i haven lige udenfor vor gård, og et sprængstykke skar et stykke ud af hans drejlsjakke, men uden at gøre større skade.

Jeg kom på lazaret nær Maubeuge i en mindre by, hvor vi lå med 40 mand i en kirke. Der lå jeg til den 27. januar, blev så udskrevet og kom sammen med 15 mand ud til en nyopstillet Genesungs-afdeling i Cosolze. Der var i forvejen en underofficer, for resten havde han E. K. I, jeg ved såmænd ikke hvorfor, og så 10 mand. Underofficeren var polak, men kunne ikke skrive sit navn og heller ikke holde samling på sine folk. Adjudanten, en løjtnant, spurgte mig, om jeg kunne skrive, hvad jeg nok mente, jeg kunne. Så blev jeg sat til at lave en optagelsesliste, en fortegnelse, der efterhånden blev til en bog, så mange blev vi; der var tilgang og afgang. Der var en overgang 350 mand, og det måtte vi - to mand på skrivestuen - klare helt alene. Til at begynde med fik vi forplejning ved nogle bagere, men da vi blev så mange, måtte vi selv indrette vort køkken og klare det selv. Men vi fik for lille tildeling og havde ingen reserve, kun den daglige ration, og det battede ikke noget, når der kom den store tilgang. Ved den allerførste lønningsappel, hvor det altid hedder: »Wer Ansprüche an Brot, Geld oder sonstige Forderungen an die Abteilung hat, der trete vor«, da var de der alle og klagede over, at det ikke gav nok at æde, og det var også - som allerede antydte - for lidt, så vi vidste det godt.

Jeg havde en god kammerat, en vagtmester Harder, ved landbruget, og ham kom jeg meget sammen med. Han havde et par sække, ialt 400 pund, med grå ærter, men de var blandet med havre og var beregnet til at males til svinefoder. Dem fik jeg næste dag, og havren blev sigtet og pillet fra. Sådan fik vi lidt ekstra. Havren byttede jeg ved bayerne med rå sukker, så vi kunne få te med sukker i, for de ville ikke drikke teen uden sukker, og te havde jeg nok af. Sådan hjalp vi os frem et godt stykke tid.

Jeg var, skønt underofficer, feldwebeldiensttuend og fik nu endelig en feltvebelløjtnant som foresatte, men tre uger efter (92) kom der besked på, at Genesungs-afdelingen skulle opløses og mandskabet fordeles på rekrutdepoterne. »Hvad gør vi nu ved Dem?« spurgte adjudanten henvendt til mig. Jeg skulle jo som Fahnnenschmied for længst have været tilbage til min Ersaz Bataljon. - Så spurgte han, om jeg kunne tænke mig at overtage »Jagdschütz«: så fik jeg en jagtbøsse, og vi skulle på fasanjagt. - Han havde i sin tid spurgt

mig, hvad jeg bedrev i min fritid, så han vidste, at jeg gik på jagt. Men altså, vi tog af sted. Han havde en spaniolerjagthund, og den for omgående ind i krattet. Fasanerne var parret, og straks kom en hane og en høne. Herren skød, men ramte ikke, jeg fik hanen. Men næppe havde jeg fået bøssen ladt på ny, før endnu en hane og en høne viste sig. Han var ikke færdig med at lade, vist også begejstret for den ene, den jeg havde nedlagt, hvorfor jeg havde chancen og tog dem begge. Af et tredje par skød han den ene, hanen, og jeg tog hønen, - altså han en og jeg fire fasaner! Så var jeg antaget og levede herefter som en herremand.

Da våbenstilstanden kom den 11. november, befandt jeg mig på en bondegård, der lå meget smukt med udsigt ned over byen. Det var ualmindelig flinke mennesker, dem, jeg boede hos. Og for længst havde jeg fortalt dem, at jeg var Mussprøjsse lige som dem i Elsass og Lothringen. Jeg klarede mig godt med det franske sprog. Da jeg tog afsked med dem, udbragte jeg et leve for Frankrig.

Hjemturen gik over Malmedy, og den 23. november var jeg hjemme hos mine kære, min kone og mine tre små børn.

*Jens Rudebeck,
Ravsted.*

– med »flyvende division« i kreaturvogne til Galizien 1917

Et prøvelsens år.

(93) 1917 blev året med de største oplevelser og strabadser. Udskrevet som årgang 1898 til garden mødte jeg sammen med ca. 300 andre sønderjyder på Junkerhulvej-kasernen i Flensborg den 29. november 1916. Samme eftermiddag afgik vor transport til Berlin (det var den eneste gang, vi kørte på første klasse) med ankomst til Moabit den 30. november - altså næste morgen - klokken 5, og vi var ialt 1000 mand fra alle Tysklands egne. Vi måtte ikke fjerne os fra vor bagage og lærte straks rigtigheden af ordet: » Die meiste Zeit des Lebens wartet der Soldat vergebens«. -

Først om aftenen klokken 18, efter 13 timers ventetid, marcherede vi ca. 200 mand blandet godt op med rhinlændere, østprøjsere, hamborgere og berlinere til vor kaserne, »Kaiser Franz garde grenader rgt. nr. 2«, i Blücherstrasse.

Efter en skrap uddannelse og et ekstra rekylgeværkursus på tre uger kom vi til vort aktive regiment i felten, hvor jeg blev tildelt 3. rekylgeværkompagni og indsat i Argonnerskoven. Det skulle være en rolig stilling, men næppe var vi installeret, før vort andet garderefeltartilleri sørgede for det modsatte, og dagene gik med angreb fra både fransk og tysk side, dertil morgentimerne med patruljegang, som kostede 11 kammerater af vor transport livet

Vi fik ret snart at vide, at vor division var bestemt til at være »flyvende division«, for efter kort tid blev vi transporteret - og transporten tog seks dage - i kreaturvogne til Galizien. Her var østrigerne blevet slået tilbage af russerne over et bredt frontafsnit, og nu skul-

le vi rage kastanjerne ud af ilden for dem. Efter afløsning og frontindsats stormede vi den 19. juli 1917 Zwyczyn og gik på tre dage 15 kilometer frem, og det i (94) regnfuldt vejr og pløret terræn. Vi havde opfyldt vor opgave. Da vi nåede floden Sereth, udbyggede vi der en stilling, men den 29. juli blev vi afløst af østrigske tropper.

Den 9. august blev hele regimentet fra Zlocow, atter i kreaturvogne, kørt langs hele Østfronten til Litauen. Her skete indkvarteringen i små, næsten affolkede landsbyer, hvor vi opholdt os til 21. august. Da vore bevægelser kunne opserveres af russiske flyvere, marcherede vi i silende regn hver nat i otte dage fra 45-65 kilometer, så det blev en kraftprøve for mandskabet. – I morgentimerne nåede vi store godser eller skovlejlre, hvor vi kunne sove og pleje vore fødder. – Den 30. august havde vi en stor regimentsøvelse ved en større skovsø. Øvelsen gik ud på at få nogle mægtige pontoner, som lå skjult ved søbredderne, sat i vandet, bemandet med ca. 50 mand og roet eller padlet over søen. Vi var kun to i vor ponton, som kunne ro - resten padlede. Nu vidste vi, hvad der skulle ske. – Den 31. august var der hviledag med andagt og beskrivelse af de enkelte etaper ved overgangen over Düna-floden. Den aften talte jeg for første gang dansk i felten, nemlig med vicefeltvebel Chr. N. Schmidt fra Aabenraa - nu pensioneret politiassistent her i Sønderborg. Han havde en dejlig pakke med til mig fra min onkel, og dens indhold blev samme aften delt imellem kammeraterne. Efter et par timers samvær ønskede vi hinanden held og lykke for det kommende angreb. – Dette møde ved Düna-floden er ofte blevet drøftet, når vi senere er mødtes her i byen.

Efter fire timers vældig artilleriforberedelse - tildels gasgranater - løb vi klokken 9 ned ad skrænterne og ud i floden til brystet for at entre vore pontoner med rekylgeværet på skulderen. Vi kom godt over floden og nåede Uexkyll under svag modstand fra russerne. – Endnu to dage fortsatte vor fremgang, og vi var ved målet, Riga. Her havde vi en dejlig dag med god forplejning og fri til spadsereture under bevogtning for at se den skønne, gamle by, der var meget velholdt. Jeg blev afkommanderet hen på eftermiddagen for at finde og så lede vort køkken ind i Riga.

Allerede næste dag rykkede vi over den sammenskudte og af pionererne reparerede Düna-bro ud af byen for at tage turen tilbage til Frankrig på sædvanlig vis. Efter nogle dages hvil gik (95) vi i stilling ved Chemin des Dames, nærmere betegnet Laffaux-hjørnet. Det var den 23. september, og der var ingen afløsning før den 23. oktober, da franskmændene erobrede hele hjørnet. Hele divisionens mandskab havde været indsat, men det franske artilleri beskød vore stillinger ubarmhjertigt fra den 15. oktober, og alle tilførselsveje og broer var afbrudt. Vi blev fra anden linje taget tilbage til fjerde linje, hvor vi, efter at de første tre linjer var rømmet, som sidste svære rekylgevær forblev regimentets reserve. Den eneste grenader-afdeling, som var i reserve den 21. oktober, var første deling af fjerde kompagni, og de blev alle taget til fange den 23. oktober - blandt disse var Hans Brandt, Sønderborg. Senere kom han til Aurillac-lejren.

Vi gik den dag tilbage til Aisne-Oise-kanalen, og ifølge regimentshistorien kostede denne måned, altså fra 23. september til 23. oktober, regimentet 29 officerer og 1400 mand. – Vi, tredje rekylgeværkompagni, kom tilbage med 6 af 97. Her mistede jeg min bedste ven, der var fra Hamborg, og jeg havde i et helt år delt godt og ondt med ham. Jeg stod vagt om morgenen klokken 5 den 23. oktober, da han kom for endnu en gang at give mig mode-rens adresse i Hamborg - og for at sige farvel. -

Angrebet på os klukkere 8 var så voldsomt, at vi måtte dække os bag de sammenskudte træer, mens vi løb ned ad bakkerne. Da vi nåede Aisne-Oise-kanalen, måtte vi forcere demne over de fældede træer, over vogne, skyts og over interimistiske broer. Franskmændene

havde med denne sejer udjævnet frontlinjen. I Laon blev resterne af regimentet samlet til en provisorisk bataljon, der som bekendt består af fire kompagnier. – Vi marcherede derefter over Sissonne, som lå 30 kilometer bag fronten, hvor Hauptmann de la Motte - redaktør for »Sonderburger Zeitung« - var kommandant. Det var herfra, han skrev sine begejstrede beretninger fra fronten, for den 23. oktober 1917 her fra Laffaux-hjørnet stod i beretningen at læse følgende: »Vi har ubemærket af fjenden rømmet Laffaux-hjørnet for at udligne frontlinjen«.

For at samle kræfter blev resterne af regimentet indsat i en rolig stilling ved St. Michel - til venstre for Verdun - ved Maas-floden fra 15. november 1917 til 14. januar 1918.

Vi fik ny tilgang af mandskab fra regiment Franz-Berlin, fra (96) rekrutdepotet og andre korps, ialt 38 officerer og 968 mand. Afslutningen på året 1917 gav os en rolig jul med gode kammerater, mange dejlige pakker hjemmefra og gullasch og franskrød fra kompagniet. Vi var to kammerater fra vort rekylgevær, der juleaftensdag klokken 3 hentede julemaden og juleposten i selve St. Michel, som lå 3 kilometer fra vor stilling. Sneen faldt blødt, da vi forlod vor understand. Den indre stemning var tilstede, der faldt ikke et skud, og vi var alene med vore tanker og minder om gode venner, som ikke var mere. – Tankerne gik også tilbage til mor og søskende derhjemme, til minderne om tidligere juleaftener.

Denne tur på de seks kilometer for at hente julemad og juleglæde til kammeraterne og mig selv vil jeg aldrig glemme.

*Carl Rode,
Sønderborg. ,*

En sønderjyde, der længtes efter hjemmet hver dag

(97) Indkaldt til militæret den 13. januar 1915, men blevet syg og kommet på lazarettet den 28. januar, dog udskrevet derfra den 13. marts, hvorefter jeg har fået 10 dage »Scho-nung«, så jeg først er kommet til at gøre tjeneste den 23. – Den 2. april forflyttet til Ersats-bataljonen - skærtorsdag altså - haft påskeorlov første og anden påskedag.

Afsted til fronten i Belgien og tildelt Landeværnsregiment 78, der lå foran Ypern - det var den 15. maj. Derfra dagen efter til Frankrig, til stillingen ved La Basse og videre, den 22. maj, til Avelen, hvor vi kom i ro - det var 20 kilometer bag fronten.

Hjemme på arbejdsorlov efter lazaretopholdet i januar, hvorfra jeg afhentedes pr. telegram og som før nævnt kommet til Belgien, hvor vi opholdt os et døgn - i et uhyggeligt logi, lå i en kostald med kun lidt halm - vi var jo bedre vant. Igen derfra natten mellem den 16. og 17. med toget til Lille, hvorfra vi marcherede til La Basse med to kvarterer undervejs: Det første, der ikke var skadelidt, mens det andet, tæt ved La Basse, var helt ødelagt. Lå to kompagnier sammen i en kirkesal. Herfra går vi for første gang ud med ladet gevær. Det var om aftenen, og vi får en spade, for vi skal ud at grave skyttegrave. Vi hører første gang granaterne i deres fart gennem luften, og her kommer en ammunitionskolonne farende, vi må flygte til siderne, jeg ned i en grøft med vand til over knæene. Så videre forbi nogle sammenskudte bygninger, hvor vi får shrapnelild, så kuglerne klasker ned i jorden

omkring os. Her holder feltkøkkener, der (98) kommer soldater, som er blevet afløste i skyttegravene. andre henter mad, og Røde-Kors-vogne kører hid og did. -

Men vi vender om, for det er ikke til at komme derud i aften for artilleriild. Kort efter, at jeg er vendt om, slår en granat ned på vejen, og en er død på stedet, mens gefrejder Mejer og fire andre såres. Det er mit første møde med fronten. Tre aftener i træk går det nu på skansearbejde. Den første ingen tab, den anden heller ingen, men den tredje to døde og en såret, dog ikke ved vort kompagni. Pinselørdag, den 22. maj, march til Avelin, hvor vi har ro, men appel med vore sager hver dag og lidt marchture dertil.

Den 29. maj. Det hed sig i går, at vi skulle flytte, men vi ligger endnu i ro, og der er ikke noget at mærke, skønt vi er parate og venter på ordre. Er stået op før klokken seks og har gået en lille tur rundt - har nu læst »Hejmdal« som Rudolph fik første nummer af i går. En stor artilleri-ammunition s-kolonne kører lige forbi i nærheden - 23 vogne med seks heste for hver. Den kører i retning mod stillingen ved La Basse; jeg har set den før om morgenen.

Søndag middag, den 30. maj. Vi blev transporteret med bane fra Seclin til St. Andre, hvorfra vi marcherede et par timer ud i skyttegravene og i de forreste linjer foran Armen-tiers. Med det samme på vagt, men gode grave og så godt som ingen artilleriild. Jeg kigger af og til over kanten, nu det er nat. Om dagen har vi et spejl at se i, for vi kan ikke komme ovenfor med hovedet, da modstanderen skyder godt, og afstanden kun er 400 meter. - Nu er det lige over middag, og jeg skal nok snart afløse vagtposten. Af og til kommer nogle geværkugler susende. Jeg og Rudolph har lige skrevet til vore hjem. - Eftermiddag: Fra klokken 3-5 på vagt ved spejlet, og om aftenen klokken 9 afsted efter mad. Fra klokken 1-5 i nat igen på vagt, og de sidste to timer ude på forpost.

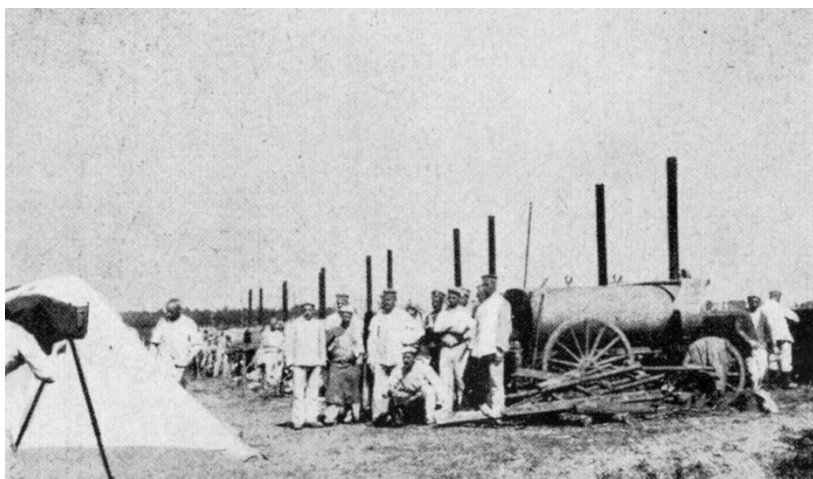
Mandag, den 31. maj. Om morgenen kogt kaffe og så gået til ro og sovet til klokken 10. Vi har ikke set noget til modstanderen endnu, men vi mærker, at han er der, thi det ryger i sandsækkene lidt hver dag, men ellers er det roligt i dag. - Eftermiddag: Klokken 3-5 igen på vagt; har udkig mod et sted, hvor man mellem to sammenskudte bygninger kan se franskmændens (99) skyttegrave, men ingen af besætningen kommer til syne. Lidt til venstre for mig ser jeg en kasse anbragt med reservepatroner, lidt længere henne en med håndgranater, og bagved igen er kompagniførerens hule. - Vore grave er kun tyndt besat, fire meter til hver. Udenfor er der reservegrave bagved os, men sikkert kun et kompagni til hver bataljon. 1. og 2. juni forløb ligeså, vi har fået lidt mere artilleriild de sidste dage. En shrapnel gik gennem en skydeskive til højre for mig. Endnu ingen tab ved kompagniet.

4. juni. Vor sidste vagt ved pigtrådsforhugningen. Alt forekom mig lidt mærkværdigt denne nat, der blev slet ikke skudt derovre fra. Fra klokken 9-11 på vagt i graven. Kompagniet har, som allerede nævnt, alt for lang en strækning at besætte, der bliver mindst fem meter til hver mand. - Brigadekommandøren er lige gået her forbi, to gange endda. Jeg står jo som »Grabenposten«. Nu er klokken snart 11, og da skal jeg afløses. Fik to breve hjemmefra og et fra Magnus.

Lørdag den 5. juni. Kommet ud af skyttegrav en og til en by, der hedder Verlingheim - en god mils vej bag fronten - byen er på 1500 indbyggere. Vi har vagttjeneste, og nogle arbejder i hø. En nat var jeg med ude tæt bag ved fronten for at grave render til nedlægning af elektriske kabler. I øvrigt kun lidt geværappel, men det hører med til »ro«, og meget varmt er det hver dag.

Den 8. juni. Et tordenvejr trækker op, men det bliver åbenbart ikke til noget videre.

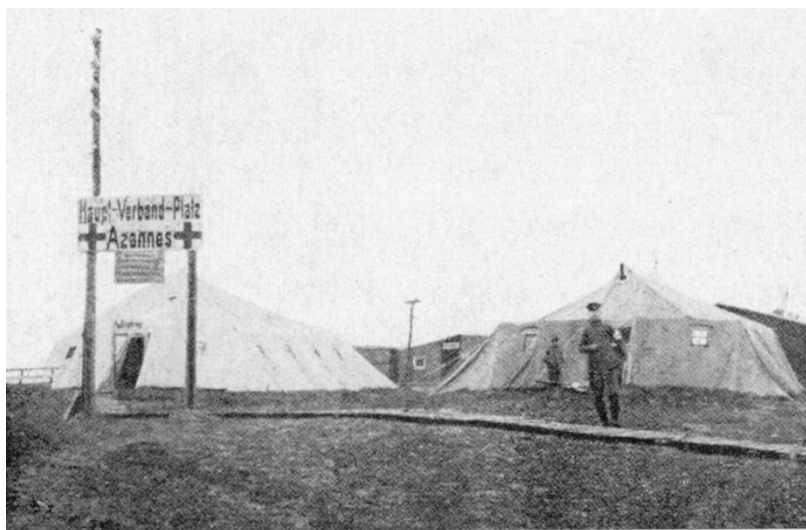
Den 9. juni. Vi kom ud i reservestillingen om aftenen. Gik til ro. Hver af os i gruppen havde en times vagttjeneste.

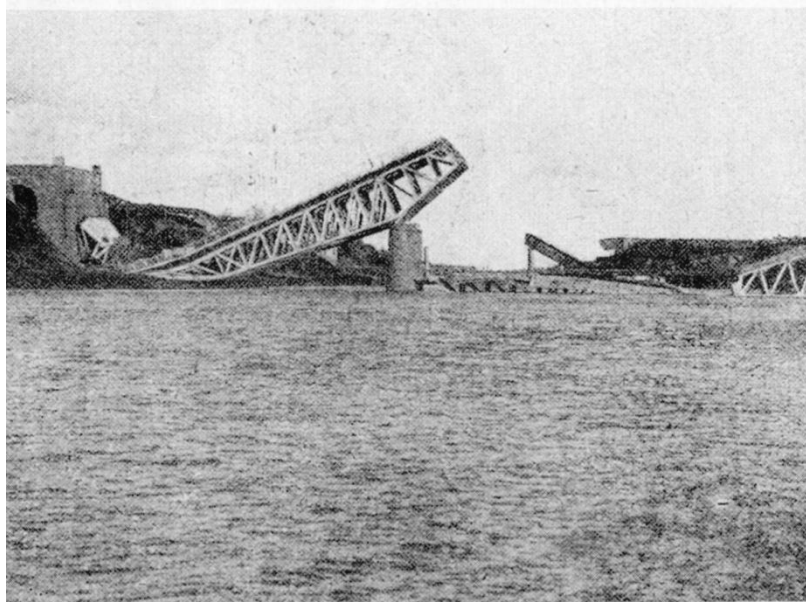
Feltbageri-kolonne i Krasnosielk.

Observationspost på et hus.

Forbindingsplads i ambulans feltlazaret i Azannes.

Sprængt vejbro over Njemen i Grodno.

Den 10. juni. I ro hele dagen. Var om aftenen med at hente patroner - om natten kom vi i forreste linje, da der frygtedes et angreb, thi man havde bemærket, at modstanderen havde fjernet pigrådsforhugningen foran stillingen, men alt forblev roligt.

11. juni. Sovet hele formiddagen - enkelte granater farer over os, men de går videre. I går havde 10. kompagni to døde og tre sårede ved et granatnedslag. Jordbærrene er modne her.

12. juni. Som sidste døgn. Pludselig, da vi sad i graven og i dybeste stilhed, trillede et par store jordklumper ned til os fra (100) dækningen, og lige som jeg så derhen, blev jeg en 8 centimeter granat var, som lå på kanten. En blindgænger, hvis ikke, så havde jeg nok været væk - kun fem meter fra mig.

13. juni. I dag holder jeg fødselsdag. Vi flytter fra reserven og ud i første linje. Der er ellers som sidst, vi var der.

14. og 15. juni. Der er megen tale om, at Rusland vil fred, men hvad skal man tro, man hører så meget. Vi får forstærkning, deraf 14 mand til vort kompagni. Den 15. er alt ved det gamle. På vagt fra klokken 7-9. Drikker kaffe og skriver to kort. Har fået mig barberet og vil i eftermiddag til »fotografen«, jeg og Rudolph sammen.

16. juni. Var i nat på underofficerspost. Det er dog lidt kritisk derude. Efter sigende ligger hundrede meter foran os de sorte, og de kan jo finde på at komme med kniven, så vi har også fået knive uddelt, som vi skal have med, når vi står »posten«; det er rigtig store slagterknive, men jeg tror ikke, at vi kommer til at bruge dem.

17. juni. Fra klokken 1-5 om morgenen på post i graven, bagefter skældt ud af overløjtnanten fordi jeg ikke havde fejlet graven godt nok, tak fordi jeg tre dage i træk har gjort tjeneste uden at have haft det nødig. Har lige spændt hørt på to, der i går er kommet her til kompagniet, hørt dem fortælle om elsasserne i garnisonen og om, hvordan det drives der med feltvebel og underofficerer og så vi; der vil nok komme andet for en dag end glimrende sejr.

21., 23. og 24. juni. Er kommet tilbage til Verlingheim, hvor jeg den 22. meldte mig syg. Jeg blev skrevet for en hjertelidelse og førtes samme dag i bil til lazaretet i Loos nær Lille. – Feld-lazaret nr. 8 på slottet. – Parken er vidunderlig. Dagen derpå er jeg ikke blevet rigtig undersøgt endnu. Allesammen er de saksere, hele betjeningen og lægerne også. Jeg ligger i sengen dagen igennem. Hen imod aften er det begyndt at regne, en dejlig regn og så forfriskende. Nu vil jeg ud i parken for at ryge en cigar. Det er smalt med kosten, og misere er den også.

25. juni. Nu får jeg bedre kost. I dag forsvinder nogle: Tre til et andet lazaret, en til en badeanstalt og en anden til et kursted. I aftes gik jeg, som allerede fortalt, for første gang rigtig rundt i parken. Der var så smukt med de mange forskellige træer, for (101) det meste ældre og mange sjældne, som jeg slet ikke kendte navnene på. – Sengestederne her på lazaret siges at stamme fra et tugthus, som skal befinde sig her i nærheden. Alt hos os er så temmelig vel indrettet. Vejret er tåget i dag. I tugthuset er der mere end 1000 fanger med franske fangevogtere, som går i en uniform, der har megen lighed med den danske. Jeg er nysgerrig, jeg får ikke ro, før jeg når derhen.

26. juni. I dag, tredjedagen efter at jeg blev indlagt her, har jeg været til undersøgelse hos stabslægen. Han regnede ikke mit tilfælde for at være så slemt. Jeg selv synes, at jeg er så sund som en fisk. – Om flyverne har jeg det indtryk, at englænderne er de mest dristige, af tyske så vi kun ganske få.

27. juni. Stået op og gået i seng igen. Regiment 134 ligger her i ro for tiden. Det har lidt svære tab. Der er kun første regiment af aktive og Reserve-Landwehr tilsammen. En af regiment 134 ligger hos mig på stuen, og han fortæller, at hans kompagni har mistet de to tredjedele; de er faldet ved La Basse. Regimentet har nu fået ordre til at holde sig parat.

28. juni. Jeg glemmer ikke let sakserne. En af dem viste jeg, hvad der stod i en dagbog, der var fundet hos en fransk officer: »Das ist Mist«. Formodentlig havde denne kapret bogen hos en tysker. Jeg glemmer ikke let ansigtet, som sakseren opvartede med.

17. august. Nu har jeg intet noteret i mange dage. I dag har jeg været på lazarettet i otte uger; jeg havde ikke ventet, at jeg skulle ligge her så længe, og de anser mig for meget svag endnu, men det gør jeg nu ikke selv. Men bedre er det jo, end hvis det havde været omvendt, at de havde kaldt mig sund, hvis jeg ikke havde været det. Her har jeg nu gået dag ud og dag ind og spekuleret. Tankerne er nu altid hos dem derhjemme, hos mine kære og hos mit kære hjem i Sønderjylland. Jeg har taget af i vægt, hvad der dog ikke er så mærkeligt, jeg længes. Kosten er jeg nu godt tilfreds med, men »jeg har ingen ro«, som Morten Esken sen sagde, da han meldte sig som frivillig i den danske hær i 1848, for han ville i krig, jeg derimod vil hjem fra krig. – Nu sidder jeg på min stol, hvor jeg er ene, og det passer mig bedst. De andres samtaler er ikke noget for mig. Det er jo et fremmed (102) folk, og jeg passer ikke iblandt dem. – Det tordner og lyner derude, og det har det gjort de sidste fire dage. Hjemme er høsten i fuld gang, og jeg sidder her og gør ingen nytte. Men vi skal vel tie og tale, hvad vi jo har lært fra barndommen af hjemme i vort kære Sønderjylland.

19. august. Jeg går med en anelse om, at det går efter Tyskland til, men jeg ved ikke noget bestemt. Hvilken stemning, når man kan vende krigsskuepladsen ryggen. Jeg sidder på min stol, men med andre følelser end sidst jeg skrev. Hjertet sidder helt oppe i halsen på mig, og når jeg i morgen går herfra, da er jeg helt rask, det ved jeg.

21. august. Afgang med lazarettog fra Lille klokken 1,30 middag. Klokken 2,30 passeret stationen Froyenner, hvor der gøres holdt ved et stort kloster, der anvendes som lazaret. Vi får syge med herfra - så videre. Klokken 3,20 passerer vi Tournai - 4,00 Digne - 6,00 Hal - og klokken 7,00 standses der i Bryssel, hvor vi beværtes med brød, smør og ost, dertil en halv liter øl pr. næse. Det går videre, og klokken 8,00 passerer vi Dønen for dagen efter, den 22. august, at lande i Dyren klokken 5,30. Det går nu langs Rhinen, en pragtfuld egn. Jeg ser vinbjerger for første gang. Og klokken er 2 eftermiddag, da vi lander i Limburg og kommer på reservelazarettet i en klosterbygning.

23. august. Stået op klokken 7 og har drukket kaffe. Har taget et bad for lusene.

24. august. Ikke noget videre nyt. Jeg er blevet barberet for første gang her i Limburg. Byen ligger i provinsen Hessen-Nassau.

25. august. I dag har jeg skrevet et par breve og læst en del; det kniber jo med at få tiden til at gå, dog går det meget bedre her end i Loos. Jeg blev vejlet den første dag, og vægten viste 131 pund i modsætning til de 120 pund på lazarettet i Hamborg og i samme kluns som her. Det er blevet forbudt mig at ryge.

Fredag, den 27. august. Det går dag for dag i samme dont, men jeg længes efter hjemmet som før, dog mindre end i Frankrig, men det er mig en daglig pine at være sammen med disse folk her, som nu ikke passer mig. – I eftermiddag vil jeg ud at spadsere lidt, for jeg har jo fået mit tøj igen, efter at det (103) er blevet kogt forsvarligt igennem for at få fjernet lusene og yngelen.

28. august. Var som sagt ude at gå tur i går eftermiddags. Det er en dejlig egn med mange smukke udsigter fra høje punktermen det er jo Tyskland. I aften fik vi en koncert i

klosterhaven. Det var ganske net, især da de havde melodien: »Gojavten, I drenge ... « på repertoiret, men det øvrige var jo tysk. – Hvad jeg lige vil notere endnu, inden jeg lukker bogen, er, at jeg har set en kone komme bærende med en kurv på hovedet, et syn, jeg ikke har set hjemme i mange år, d. v. s. en skik, der er aflagt hos os for mange år siden. – Jeg har fået det første brev her i Limburg, og der var indlagt et fotografi af mine kære børn. Jeg kunne ikke se mig mæt på billedet. -

29. august. Jeg var igen ude at gå tur, men var nær ikke nået hjem, jeg må have overanstrengt mig, tiltroet mig mere, end jeg kunne klare. Var dårlig hele aftenen, men har det dog bedre i dag. Det var mest hjertebanken og hovedpine. Det har tordnet i nat; nu har jeg skrevet et brev og to kort - og ind imellem betragtet billedet, jeg fik i går, ak ja, de kære små, de kære børn.

2. september. Jeg har nu skrevet hjem og bedt dem andrage om, at jeg kommer til Haderslev på lazaret, bare det nu må lykkes. Det går ret godt med høsten hjemme, de har snart ophøstet.

Søndag den 5. september. Jeg har ikke noget at skrive om, men sidder her og føler mig ilde tilpas. Jeg kan ikke føle mig hjemme her, og der er ingen ro.

28. september. Endnu ligger jeg her i Limburg. - - -

6. oktober. I går forlod jeg Limburg. Overnattede i Hannover. Derfra klokken 5,38. Heden, den store Luneburger hede, begynder. Fra Kassel har jeg bøgeskov - jeg mærker, at det går nordpå. En transport med sårede fra Rusland kom om natten til os i Hannover, og de lå der om morgenen, da vort tog afgik. – Einbeck - Braunschweig - Salzerlohm - Hannover - 76 kilometer læser jeg på et banegårdsskilt. – Jeg kom hjem på orlov, og denne varede fra 1. til 15. december. Vi har tjeneste som rekrutter, lidt vagttjeneste også. Været julen over her i Ulzen.

26. januar 1916. Nu da jeg står her på vagttårn et, vil jeg til tidsfordriv gøre nogle enkelte opnoteringer: Kommet fra (104) Ersats-bataljon-Regiment 78 i Ulzen til Landstorm-Ersats-Bataljon III Braunschweig den 9. januar, som ligger i Hurborg, til fangelejren ved Nieder-Ochtenhausen i kredsen Bremervörde sydvest for Stade. Her er ganske godt, og kosten bedre end i Ulzen, men bedst var den dog i lazaretterne - dog ingen steder helt god. Jeg kan ingen steder finde mig i dette soldaterliv, og længslen efter hjemmet bliver værre, jo længere det varer; endnu ser det ikke ud efter fred. I morgen vil de fejre kejserens fødselsdag - måske det giver lidt godt at æde - ellers fejrer jeg ikke med. Lad dem synge, der vil synge, jeg kan ikke og vil ikke synge deres viser. – Nu er klokken over halv ni, jeg bliver snart afløst, og så vil jeg benytte en time til at skrive til dem, som jeg længes så svært efter, venter på at komme hjem til.

1. februar. På Bremervörde-vagt. Bliver afløst klokken tre. Så går det efter Ochtenhausen til. Venter igen på orlov.

30. marts. Ak, orlov - ja, orlov - jeg sidder her endnu, men ih, hvor kedeligt, og længselsfuldt stirrer jeg ud for mig, og dog må jeg sige, det er bedre end i skyttegraven.

11. juli. Har haft tre gange orlov efter den 3. april, først fire uger, så 14 dage og atter 14 dage i juni. I år fejrede jeg påske og pinse hjemme. Jeg går nu og venter på, at der skal ske noget:

Enten orlov eller forflyttelse.

*

(Det er sidste notat i Steffensens dagbog.)

På indersiden af omslaget er noteret følgende:

»Gevær nr. 7857 og 6564.

Uddannelse 42 dage, ved fronten 38 dage = 80 dage.

Indtil den 27. august: Gjort tjeneste 86 dage, haft orlov 18 dage, på lazaret 122 dage.

Den 16. september: Gjort tjeneste 86 dage, på orlov 18 dage, på lazaret 141 dage = 245 dage«.

*

Af Claus Chr. Steffensen, Hammelev.
(afgået ved døden i 1962)

(105) Det var alt. Så er der føjet nogle spørgsmål til:

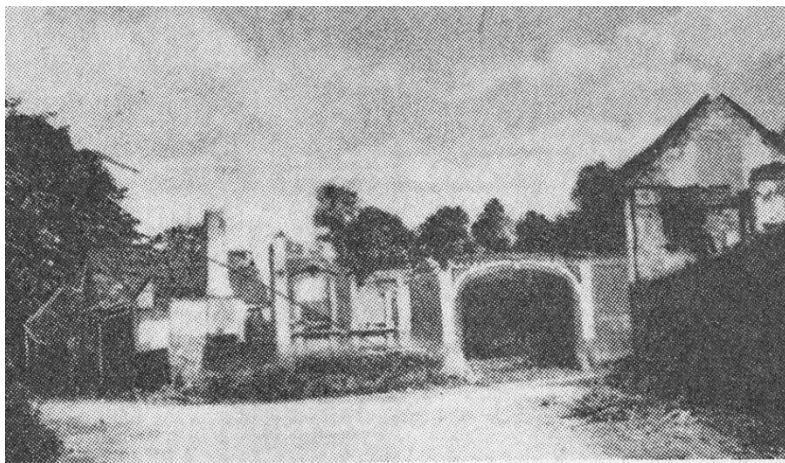
Hvis nogen ligger inde med yderligere oplysninger om bedstefars tid i Tyskland eller øvrige steder under første verdenskrig, vil vi gerne høre et par ord om det, eventuelt gerne låne breve til afskrivning. Og så følgende: Hvornår blev han hjemsendt? Hvad sker fra dagbogens ophør til hjemsendelsen? Har nogen breve fra ham fra krigen eller andre optegnelser vedrørende hans oplevelser under krigen? Kender nogen til de oplevelser fra krigen, han har fortalt om?

Bidraget formentlig indsendt af en svigersøn. Gengivet i Steffensens dagbogstil. (Redaktionen).

Julemåneden 1916 og fremover - et udpluk af krigs oplevelser

(106) Det var ved nytårstide i 1917, at de begivenheder, som jeg her vil fortælle om, udspillede sig. Vort batteri havde i november 1916 foretaget sit »strategiske tilbagetog« - det vil altså sige, vi var løbet vores vej, efterladende ikke mindre end seks drabelige kanoner, højst »moderne« og kaliber 9 cm. Vi var jo »de grote Batteri«, som vi kaldte os, men officielt Batteri 243, der i forvejen var placeret i tre stillinger med fire kanoner i Miraumont, fire på plateauet tre kilometer fra Puisieux, fire i vejskrænten overfor Beaucourtmulden og dertil endnu to på højden oven for samme, hvor jeg ulykkesfugl var havnet en månedstid efter vor ankomst til batteriet omkring 1. oktober 1916.

Men altså tilbage, eller rettere sagt frem til ved juletid 1916. Og lad mig fortælle det straks, vi fik altså lov til at begynde forfra for at genvinde vort tabte renommé, da vi jo - som allerede sagt - var løbet fra skidt den 13. november sammen med diverse underofficerer, et par vicefeltvebler og en hr. løjtnant. - Nej, vi skulle have »splinternye« kanoner, de havde jo nok af dem - det gik skam ikke uden, som vi havde forestillet os det. Vi var

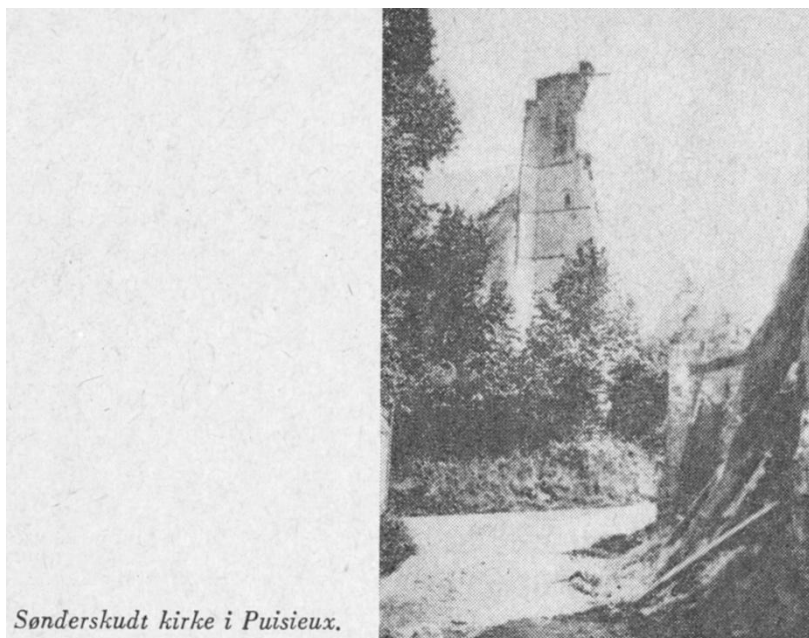

Landsbyen Puisieux i Nordfrankrig.

efter vor hastige retræte nu i Noreuil, vor »Protzensammelstelle« - eller »bi de bagage« - som vi ret hurtig lærte at benævne den minsandten med stor omhu godt udsøgte by, der lå mere end 20 kilometer bag fronten, hvor der »Spies«, nemlig batterifeltvebel Feldmann, vore håndværkere, vognkuske med deres heste og ikke mindst underofficer Selig med sin kantine havde til huse.

Altså, den gik ikke med at komme bort fra Ancre-floden, komme i ro, komme et andet og bedre sted hen - Østfronten (107) foregøgledes os attråværdig, ja, en hvilken som helst anden front måtte være at foretrække frem for skidtet derude, hvor vi kom fra. – Men det hed sig, at vor batterifører, overløjtnant Cornelius, havde hentet sig en næse hos sine foresatte i stedet for det af os så stærkt ønskede »fripas« om forflyttelse.

Kort og godt - vi blev sat til at bygge en ny stilling, 794a, vel nok en halv kilometers vej fra den tidligere, 794, som vi havde arbejdet på indtil hin berømmelige novemberdag. Den nu udpegede plet til vor nye kanons tand lå ca. en to kilometers vej fra byen Puisieux, og vi blev foreløbig stationeret inden for byens ruin dynger - først i et dels sammenstyrtet hus ved alfarvej i byens midte, hvor jeg, såvidt jeg husker, for et par dage blev afkommanderet til at være »hjemme« og passe hus, at ingen uvedkommende skulle finde på at installere sig her, hvor vi var, mens kammeraterne gik på udearbejde - og for at være på stedet, om nogen kom for at rekvirere, hvad let kunne hænde, så at man trygt kunne efterlade sine »værdigenstande« i kvarteret. Det var et job, som passede mig, som jeg gladelig påtog mig, da jeg ikke var så hidsig efter at være virksom med hakke og skovl. For slidet derude gjaldt jo at bygge nye »stoller« med opholdsrum i kridtet. Foreløbig var der endnu ikke ankommet nyt »legetøj« (altså nyt 9 centimeters skyts), så det gik an at forlade arbejdspladsen efter endt dagværk, hvilket selvfølgelig ikke ville være tilladeligt, hvis de venlige tingester var ankommet, for så skulle der sandelig ske noget: Indretning af (108) et »Sperrfeuer-område« bestemmes - indskydes derpå, ja, meget mere; der skulle foretages mange andre almennyttige og højst værdifulde forsøg og pejlinger med henhørende skydeøvelser. Det gjaldt om, sådan opfattede vi det da, at sørge for, at vi, som de uvidende og ubetydelige kreaturer vi

Sønderskudt kirke i Puisieux.

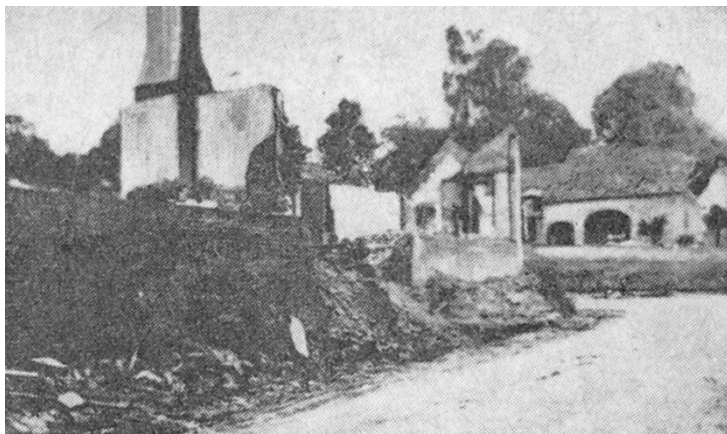
blev anset for at være, ikke skulle få alt for mange ledige timer og minutter, thi man kunne jo aldrig vide, hvad vi kunne hitte på, når vi fik lov og lejlighed til at udfolde vor intelligens.

Men så længe, vi altså var dette nyttige værktøj foruden, lod man os da for det meste i fred - »aber wie lange, wie lange?«. Den før omtalte husruin forekom os dog ikke at være det mest sikre tilflugtssted, tilmed da byen ret hyppigt blev beskudt, og det var ikke så få venligsindede granater, der fandt vej til husets trappesten eller åbenbart ofte tog sigte efter skorstenspipen, der fortsat uanfægtet ragede op over den nøgne tagryg.

Det lykkedes os også for en kortere periode at finde tilflugt i en temmelig rummelig sanitetsunderstand, der var indbygget i vejskrænten østerude og uden for byens sidste huse ved landevejen fra Puisieux mod Miraumont. Her blev vi julen 1916 over, vel nok ialt en fjorten dages tid. Ud fra dette asyl foregik nu (109) vort samfundsnyttige arbejde, hvilket vil sige fortsættelsen af udbygningen på batteristillingen - det betød, at vi gik på arbejde med afløsning hver sjette time, seks timers slid og så seks timers hvil i nævnte understand.

Endnu i dag ser jeg, vi vanke i flok og følge hen ad den udtrådte sti i østsiden af et levende hegn, først en kilometers vej sydpå, og derefter ælte videre, nu mod vest, over et opløjet og af granatnedslag uvejsomt og næsten utilgængeligt terræn, måske igen en kilometer, indtil vi nåede »stedet«, der var os tiltænkt som vor fremtidige virkeplads.

Op snart sad vi på brættet med de kortskafte skovle i hænderne for at befordre kridt og kalk og jord videre op til det næste til forehavendet indrettede trappetrin og til den ovenfor siddende kammerat - sådan befordredes masserne opad, til de nåede dagslyset. - Men i dybet arbejdede vel nok Martin Schmidt eller Peter Kuhn eller Hein Frier fra Saarlandet, de var jo i deres element som bjergværksfolk, men de havde vel nok det hårdeste job dernede 10 meter under jordoverfladen, og de svedte, mens vi andre med kvarters mellemrum eller

Parti fra Puisieux.

sådan kunne tage os et lille hvil, mens hakken var i gang. Vi sad så på vor fugtige plads, og måske blundede vi en smule, indtil et velment tilråb fra fyren nedenunder, eller en skovlfuld kalkklumper ramlede op på brættet og ikke sjældent havnede i skødet på en eller ramte steder, der var endnu mere følsomme, og på den måde vækkede den slumrende op tal dåd, så man fik sig samlet (110) sammen til at bestille noget i det næste kvarter eller halve times tid. Ja, og sådan oplevede vi tiden og timerne, hvad enten det var dag eller nat, - og I kender det jo, hvis I har været i egne, hvor der kunne skanses i kalk og kridt, kender tonen og musikken. Jeg ser dem ofte, synes jeg, siddende i række på trapperne, fem til otte kammerater, stearinlysene også i række klemte fast ind til siden i rammetræerne. Ikke sjældent fløj der en vittighed fra den ene over til den anden, som så for det meste forstod at give igen eller kvittere med en endnu skrappe - og de var minsandten ikke stuerene. - - Eller også vidste Heinrich Grube, sådan hed han vel, fra Hamborg at servere en af sine historier, der plejede at være så hårdkogte, at vi nye og unge og tidligere seminarister fra »pæne« hjem i Tønder eller der omkring næppe undgik at skamrødme; dog snart blev vi vænnet fra, hvad der hed sarthed - vi vænnede os til tonen. - - Men nede fra dybet, fra de nederste trin, lød så pludselig to-stemmigt med Paul Richters kønne tenor iblandet Hein Finbrods dybe og malmfulde bas: »Steh' ich in finstrer Mitternacht ...« eller »Schatz, ach Schatz, reise nicht so weit von hier ... « eller en anden af vore soldatersange.

At sætte to rammer, det var målet for vor arbejdsindsats i de seks timer. To rammestykker, 180 centimeter lange, i siderne og så to mere, 120 centimeter lange, et foroven og et bundstykke. Det hele gaven forlængelse i trappe eller gang på en halv meter, da træstykkerne var 25 cm brede og dette var normen. - Men nu var vi færdige for denne gang og kunne gøre os rede til hjemturen, altså den samme som henmarchen, hjem for at spise og sove og så være rede til næste omgang.

Derinde i understanden ved Puisieux tilbragte vi også juleaften. Vort hold var så heldigt at have fritimer; heller ikke juleposten havde snydt os denne gang, og pakker var ankommet til både Adolf Juhl og mig. Vi tændte begge vort lille juletræ, Adolfs var vel nok det flotteste, men virkelige, levende graner var de da begge, og julelys var der også i hvert. - Så var

der en pakke hjemmefra med »bækkenødder«, sådan kaldte jeg dem jo, og andet godt, som deltes mellem kammeraterne. Der blev endelig lidt med julesang: » Stille nat, hellige nat«, » En rose så jeg skyde«, måske en mere, vistnok »hr Kinderlein kommet« eller (111) »O, du fröhliche ...«, for de var jo alle på tysk. – Det var vor juleaften 1916. -

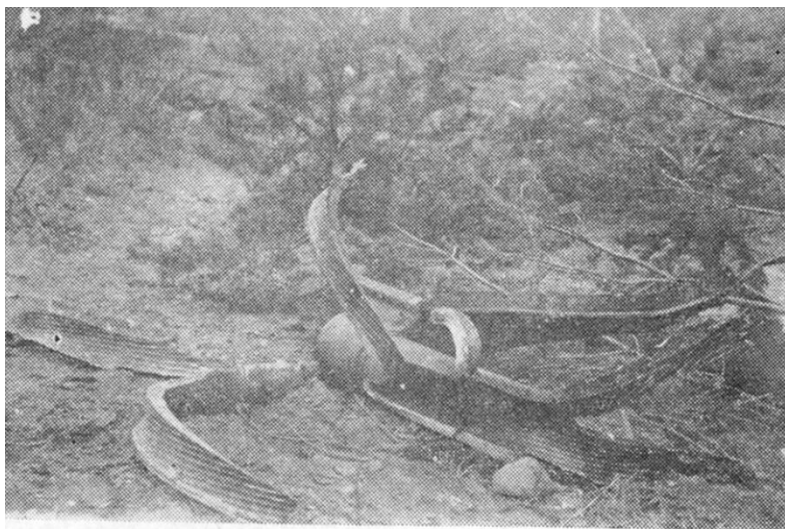
Imidlertid ankom en af dagene før nytår før omtalte »legetøj«, d. v. s. fire kanoner af kaliber 9 centimeter, altså dem vi var vant til, og så var det jo om at flytte ud i 794a, hvilket for vort vedkommende skete omkring nytårsdag 1917. Stoller-gangene med vistnok 3-4 niches var næsten færdige, så vort nye hjem var så godt som beboeligt. Der var plads til betjeningsmandskaberne, telefonisterne og en officer med samt sin vice, og så gled vi da derud.

Hvad der skete de første dage, det husker jeg ikke meget om, men der skulle indtræffe begivenheder, som snart gjorde ende på munterheden og satte vort humør ned med ikke så få grader. En aften, vi var nået hen til den femte i måneden, var det, at der røg gule lyskugler i vejret i sydvest, altså nede fra den os så bekendte Beaucourtmulde, hvad der for os betød » Sperrfeuer schiessen«. Det blev nu ikke til nogen større aktion, og snart fik vi ordre til at indstille skydningen. Min ven Juhl fra Garding blev sat til - en skulle jo - at stå lyskuglevagt den første times tid af natten. – Og på den vagt faldt han så. – Jeg skal ikke komme ind på en nærmere udredning af, hvordan vi rekonstruerede ulykken, for som en sådan var vi enige om at betegne hændelsen, da det jo ikke forlangtes, at han skulle stikke næsen udenfor trappeopgangen. Men han rantes i ansigtet af en vildfaren granats bundstykke, men levede dog. da vi fandt ham, og vi havde ikke andet at gøre end at få ham transporteret de to kilometer ned til forbindingspladsen - altså en nødforbinding - og anbragt på et bærestativ indsvøbt i et teltpan, hvorefter vi 4-5 mand i nattens mulm og mørke stolprede af sted med ham. Det var jo ingen blid tur, men da han ikke var ved bevidsthed, følte han ikke dens hårdhed. Et opkørt ælte - granathul ved granathul - og mørke, begsort nat. Men heldigvis kendte vi jo vejen, som vi var gået så mangan gang, og vi nåede velbeholdent vejs ende og så ham i gode hænder, men her gav man os ikke meget håb, så ilde han var tilredt, det havde vi jo også selv set. Det viste sig da også næste morgen ved vort opkald, at han ikke havde kunnet overleve. – Det var den 6. januar 1917, at min kammerat fra Tønder, som jeg havde været sammen med (112) både i Bahrenfeld og i Neu-Breisach og herude nu i et par måneder, måtte give sit unge liv, og det er nu mere end 50 år siden. Han førtes til Noreuil, hvorfra han blev begravet anden dagen derpå. Martin Schmidt, vor fælles »Geschützführer«, var allerede dagen før sammen med et hold af vore folk blevet inddelt til at tage med på et tre dages hvil i Noreuil, og derved fik han og de lov og lejlighed til at være med ved Adolf Juhls sidste rejse og til hans sidste hvilested i nærheden af Noreuil. Men i de dage, da de var borte, var vi kun tre mand som betjeningsmandskab ved hver kanon.

Så fulgte den eftermiddag, der også har mejslet sig ind i min bevidsthed, men det på en ganske anden måde. Vi havde spist vore middagskartofler og fået vort middagshvil; det var henad klokken tre, da vor vice kom springende op ad trappen fra officersstanden med en besked om, at der skulle skydes nogle skud, vel nok en halv snes »Størungsfeuer«, og det med en enkelt kanon, med en fem minutters mellemrum mellem skuddene. Ordren var kommet fra noget, vi kaldte »gruppen«, hvor afdelingskommandanten - det var vist en major - med sine adjutanter opholdt sig og ledede bataljen i afsnittet. – Nu var Martin jo ikke til stede, så vi måtte klare skyderiet alene med tre mand. Vi fik opgivet højdegraderne

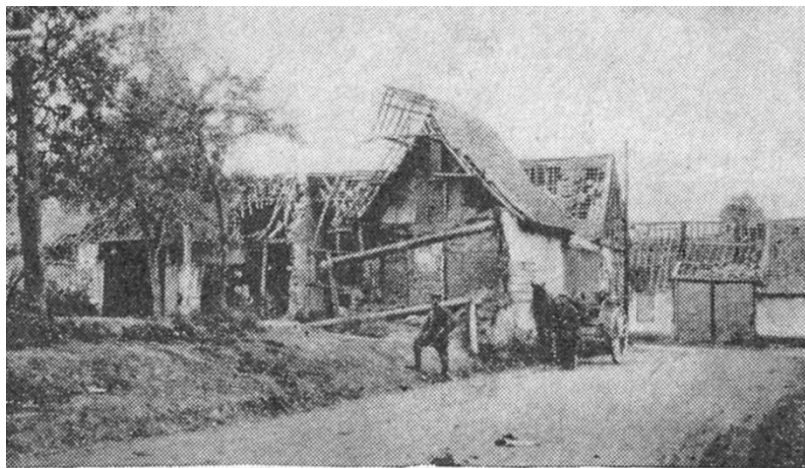
og tallet til sideretningen, der skulle indstilles på - ingen kendte jo målet, som skulle ha' katun, måske et vejkrøds eller et gadehjørne, det kunne være hvad som helst, hvad ved jeg.

Vi var som sagt kun vi tre mand ved bæstet, en til at betjene dens hale og flytte rundt med fyren til siderne, og så Pryss som tredje kanoner ved »ladningen«, altså til at proppe granat og »Kartusche« (krudtposen) ind i kanonrøret og betjene lukkemekanismen, endelig mig, der foretog indstilling af højdegraderne og indretning til siderne. Men så var vi færdige, og skuddet kunne glide. Med en snor, der hængtes i tændnålen, kunne jeg trække af; gnisten sprang da ned til krudtposen, krudtet antændtes - så det sædvanlige knald, og granaten fløj i sin flade bue de to-fire kilometer ud i rummet. Det var jo umoderne fyre, vore kanoner, og de for tilbage ved afskydningen, hvorefter de igen måtte ekspederes frem, og alt dette med håndkraft. Men skyderiet gik efter programmet, de fire første skud - så (113) skete katastrofen. Det var ved det femte. Bæstet bragtes i den ønskede stilling, Pryss kom med de to tingester, der skulle »ansættes« i røret, jeg havde indstillingen ordnet og vendte mig for at gribe efter aftræksnoren, - - et vældigt brag - først et lyshav - så bælgmørke omkring os; jeg mærker som et smæk mod højre overben. - Hvad var der sket? ~ Langsomt bliver der lyst i kanonstanden, og vi kan begynde at skelne, hvad og hvor. Jeg ser forenden af kanonrøret ligge langt fremme i standen og bagpartiet vel en halv meter fra mine fødder. Røret er altså sprængt i to dele, idet granaten er kreperet inde i det under ansættelsen. Altså en rørdetonation, og det var den tredje, som vi oplevede ved batteriet.

*Granat sprængt i røret ved affyringen,
„Ein Rohrkrepieler“ (foto: Jessen, Korup).*

Men Pryss stod med en armstump, hvor der forinden havde været arm, og blodet - blodet løber, vi skynder os at afbinde med aftræksnoren. Han havde jo armen inde ved ansættelsen, og så skete katastrofen. Desuden, hvis en af os havde stået bag ved kanonen, havde han været døden nær. Han havde fået sprængladningen og bagpartiet i maven og i hovedet. Mange var imens kommet til, dels af nysgerrighed og med ordene: »Hvad skyder I for?«

Achiet le petit i Nordfrankrig.

Det ville de se på, og ikke få blev såret ved den lejlighed, en enkelt var i den grad blevet ramt af småsplinter, så Lakkert, det var vor saniteter, havde nok at gøre i en times tid med at pille småstumper ud af ham. Men hårdest ramt var jo (114) Pryss, der havde mistet armen, heldigvis var der ingen døde, som de andre gange ved rørdetonation, hvor vi havde haft både hårdsårede og døde. Jeg selv har jo kun personlig oplevet denne ene, hvor jeg slap så godt - kun det før omtalte smæk mod låret, hvilket nok har været et lille sprængstykke, der er prellet af - en sveden plet på bukserne viste bagefter hvor - men jeg ænsede det jo ikke i kampens hede.

Dagen efter kom Martin fra sine »bagagedage«, og han blev jo dybt bevæget ved at erfare, hvad vi havde oplevet. Men nu blev det min tur til at få ferie et par dage, og jeg fik hjemlov i seks. Det har nærmest været natten mellem den 9. og 10. januar, jeg tog med batterivognen østpå over Achiet le petit og le grand, Bapaume m. m. til Noreuil, hvor jeg så kunne få lejlighed og lov til at sove ud dagen derpå og helt ind til aften. Der var også god mulighed for at bruge sammensparede skillinger, der havde »hobet« sig lidt op i mere end en månedstid - og Seligs kantine var der jo. Seligs kantine, ja, den var en oase for os, og nu også for mig. Han, Selig, var underofficer og jøde, der stammede fra Rhin-egnen, d. v. s. rhinskin-egnen, og jeg lærte godt at sætte pris på den klare og lidt sure gyldne væske i de langhalsede, som her kunne fås tiden told og forholdsvis billig. Han havde også en æggegro, der bekom os godt. Vore penge gik, men hvad skulle vi også spare efter, vi var en guldgrube for Selig, og han havde en god næse for at supplere de svindende lagre. Minder fra de dage i Noreuil og netop fra dengang husker (115) jeg nøje. Blandt de kammerater, som jeg hyggede mig med, var en skomager fra håndværkerstuen, der hed Ahrens, så var der min medkammerat Lau fra Mecklenborg, som jeg i sin tid var fulgtes med herud, og endnu en underofficer, som jeg kendte fra Aabenraa; han hed Axel Schmidt og var kromandssøn fra Jels - vi to har truffet hinanden efter krigen, han blev tandlæge i København, men nu er han død.

Jeg fejrede min fødselsdag i de dage, men fandt det var bedst at undlade at indvie alt for mange heri. Vi var et par stykker, der sammen nød dagen med mad og drikke. Hjemmefra havde jeg fået en pakke med smør og andet godt, og brød havde jeg altid rigeligt af - dengang da. Ovenpå tog vi et par velsmagende æggesnapse, og så var den dag vel fejret.

Der skulle spadseres »posten« ned ad gaden, og så blev det min tur samme aften fra klokken 10-12. Det var jeg såmænd ikke utilfreds med, thi jeg har altid yndet at gå i »mine egne tanker« og lade minder fra Tønder og Aabenraa og hjemmefra passere revy. Mens de andre gik til køjs, vandrede jeg med karabineren over skulderen op og ned ad den frostlagte vej gade, og stjernerne skinnede fra en klar nattehimmel. Jeg mindedes blandt meget og meget vist også nok visestumpen dernede fra stoller-dybet, den om »Mitternacht«, alt imens mit blik vandrede op til Nordstjernen. Det slog mig, hvad andre før mig har følt og udtalt, at hvis en af dem, man har kær, samtidig sender blikket til samme stjerne eller en anden af vore kendte - måske Wega eller Syvstjernen eller Karlsvognen - så sluttes en kontakt, og nogen siger, at de kan føle det. – Men denne vagttime forløb dog ikke, uden at jeg sendte en tanke og en hilsen til kammeraten fra seminarieklassen og vennen, der for en uges tid siden havde levet og åndet iblandt os og nu hvilede ikke langt herfra, men i fremmed jord.

Endnu et par dage varede Noreuil-opholdet: så gik det atter ud til 794a - til »heltedåd« og ud for at »gøre sig fortjent« til bagagebændlet, som vi kaldte det knaphulspynt på uniformsfrakken, som vi nu næsten alle løb rundt med. – Atter var det en stjerneklar nat, da vi avancerede vestpå, og jeg agede på vognen, der bragte fourage ud i stillingen og mig ud til mine kammerater.

*Anton Nissen,
Døstrup.*

Kammerat fortæl...

Da jeg blev såret i 1918

(116) Vi kom ikke rigtig med i marts-offensiven på Vestfronten i 1918. Vort regiment 202, 43. division, hvor jeg var i 9. kompagni, var kommet fra Rusland, hvor det havde været indsat. Derefter var vi landet i Aldensgrave ved Magdeburg og var blevet ny-sammensat til en »Gross-Kampf-Division« for nu at blive indsat i ovennævnte marts-offensiv. – Men på en eller anden måde skete der det, at »den sidste ende«, nemlig vor del af divisionen - 2. bataljon, 9. kompagni - blev opholdt undervejs på transporten - det skete i nærheden af Metz og varede halvandet døgn - så da vi nåede fronten og blev udladet af toget, erfarede vi, at gennembruddet var overstået, og vi skulle bare indsættes, hvor der var behov for os ved fronten.

Da vi kom ud til nævnte afsnit, hvor gennembruddet var blevet foretaget, blev vi også vidne til mange af de elendigheder, der følger med et sådant. Men vi fik ordre til afmarch i retning mod Bapaume og det i iltempo. Først gav det en lille rast på en times tid, og så hed det: »Antreten, Gewehr laden und sichern« - som vi var vant til. Kompagniet blev delt i tre grupper, og så gik det videre mod Albert. I det erobrede afsnit fandt vi engelske magasiner med forråd af levnedsmidler m. m. Dem gik det nu ud over, for vi var sultne, og befalingsmændene kunne slet ikke standse vore røvertogter. Det gjaldt om at forsyne sig med disse gode varer. Der var fødevarer, cigaretter, spirituoser og meget mere. Officererne var arrige, og de bandede som tyrkere, men kun lidet hjalp det, for vi var ikke til at holde styr på. Så det varede lidt, inden vi nåede frem til det nye afsnit, der lå til venstre for Albert. Der havde englænderne sat en stopper for gennembruddet. Vi afløste et regiment af 44. division, og nu blev det os, der skulle holde (117) dem stangen. Men de angreb, og det var skotlændere, store stærke karle, der ikke kendte til at vige; de ville kun frem, og de kom det, det var da os, der måtte tilbage, men hårdt gik det til, og det gav mange døde og sårede kammerater. -

Vi kom efter seks dages kamp tilbage og blev afløst af et andet regiment. Men i huj og hast blev vi derefter indladet i lastbiler og ført frem til et andet frontafsnit, nemlig oppe ved Lens - La Basse, og der måtte vi ud i svineriet igen. Der skulle gøres et modangreb ved Festubaix. Ved denne historie blev jeg såret, fik en granatsplint i højre lår og en kugle gennem agterspejlet, så jeg faldt besvimet om. Jeg kom først til mig selv hen på eftermiddagen; solen stod lavt på himmelen i vest, mens angrebet havde fundet sted om morgenen ved 6-7-tiden. Jeg kunne ikke røre mig, benet var meget medtaget og blødte stærkt. Jeg fik mig dog slæbt lidt længere tilbage og var så heldig at dumpe ned i et granathul, hvor der lå flere kammerater og blandt disse en sanitetssoldat, der kunne forbinde mig. Han gav mig så en indsprøjtning, der bevirkede, at jeg faldt hen igen og først vågnede op på en forbindingsplads. Her blev jeg tilset af en læge, fik en seddel hæftet på brystet og transporteredes så videre med feltbane i retning La Basse. Kort forinden, vi nåede byen, begyndte englænderne at belægge den og dens udkanter med granatild. Alle, der kunne, søgte dækning, og væk var de. Men jeg og andre med kunne ikke flytte sig, så vi måtte blive, hvor vi var, og vi søgte dækning, så godt det kunne lade sig gøre ved at skubbe os hen i den ene side af kærren, som vi lå på. Vi slap dog godt fra ildoverfaldet, selv om splinterne røg os om ørerne. Jeg troede så, at man ville komme og bringe os videre, men nej, der kom ingen. - Så øjnede jeg en chance og kravlede på alle fire ud til vejsporet, hvor der kom en pionerpark-kolonne kørende. Jeg råbte den an, man lagde mig på en af de bageste vogne, og i susende fart gik det igennem byen og ud i det fri, hvor der var roligere terræn. Her læssede man mig af ved vejkannten, for man måtte ikke fragte mig videre, sagde man. Der kom også lidt efter en sanitetsauto, som tog mig med. Først læssede man mig af i en muggen lade eller kirke, eller hvad det var, hvor jeg lå den nat. Her var der en sanitets-underofficer, som tog sig af os, og (118) han var meget god imod os med forbinding, gav os god forplejning m. m., og jeg fik også rødvin at drikke, der gjorde mig godt. Næste dag gik turen videre til et krigslazaret, hvor vi blev tilset af to læger. Det viste sig, at man var godt tilfreds med vor tilstand, efter hvad man da sagde. -

Jeg kom til at ligge i en barak sammen med 18 andre kammerater. Vi havde det meget godt her. Vore sår blev daglig tilset af både læger og sygeplejersker, så der var ikke noget at klage over - man var jo kommet af skidtet for denne gang.

Efter som tiden gik, blev vi kammerater også mere og mere sammenrystet. Der var en af lægerne, som havde en anden accent i sit sprog, syntes jeg, og en dag spurgte jeg sygepas-

seren, hvad landsmand han var. Denne mente, at han var fra Nordslesvig og hed Thomsen. Så tænkte jeg, at det måtte jeg da have undersøgt og opklaret. – Dagen efter var stabslægen ikke med på »barakkegang«, og den »anden« læge satte sig på min sengekant og spurgte mig, om jeg var fra Nordslesvig. Det var jeg da, og jeg fortalte ham, at jeg var fra Frifelt i Vodder sogn. »Så taler du dansk«, sagde han så til mig. Det gjorde jeg jo, og vi fik en livlig passiar med hinanden. Han var fra Skærbæk, hed Lausten Thomsen, og han kendte godt min far. Men alt det gode får en ende, og en dag blev jeg udskrevet som k. v., så rejsen ville jo gå til fronten og til mit kompagni. Men Lausten Thomsen sagde ved afskeden til mig, at jeg skulle noget tidligere have fortalt ham, hvor jeg var fra, og at vi var landsmænd, så kunne han måske have gjort noget mere for mig.

*Arthur Thomas,
Skærbæk.*

Da vi genoplevede tiden 1916 - 18

I foråret 1967 var min kone og jeg sammen med en flok andre krigsdeltagere på en to-dages tur med Lauritzens biler til de gamle slagmarker i Belgien og Frankrig. Det blev en stor oplevelse for mig, ja, jeg tror for os allesammen. Vi kom gennem Holland, Belgien, Frankrig, Luxembourg og Tyskland. Ruten fulgte frontlinjen fra den engelske kanal til Verdun. (119) Ikke så sært da, at der dukkede så mange minder fra krigen 14-18 frem for mig, ja, for os allesammen.

Jeg er fra årgang 1896 og var blevet indkaldt den 2. november 1915. Min uddannelse foregik i Husum ved 2. Ersatsbataljonregiment 84. Den 1. juni gik turen til fronten, og det blev Frankrig. Jeg husker tydeligt, at vor major på banegården holdt en mægtig afskedstale til os, og den begyndte omtrentlig sådan: »Unser Regiment steht in schweren Kämpfen vor Verdun«, og han håbede da, at vi ville gøre vor pligt.

Vi kom i stilling første gang ved »Højde 304«, nær Verdun, og som kvarter, når vi var i ro, havde vi byen Nantillon. -

Her vil jeg fortælle jer om den første oplevelse, jeg havde, efter at vi var nået her til Nantillon: Sammen med to kammerater blev jeg afkommanderet til at stå vagt ved en underofficer, der blev bundet til et træ, hvor han skulle stå to timer i træk som straf, da man beskyldte ham for fejhed den sidste gang, han var i stilling. – Det var jo en hån mod et menneske, at han skulle plages på denne måde, og det i den brændende sol med fluer og myg i hobetal omkring sig, da straffestedet var udenfor og på en plads med hæk og hegn udenom. – Vi lod ham nu gå frit omkring, til vi opdagede, at kontrollen var undervejs.

Denne underofficer blev min »Gruppenführer«, da vi natten derpå, mellem den 25. og 26. juni, første gang skulle i stilling. Vi var også kun godt og vel ankommet derude og havde fået afløsningen overstået uden mandetab, da tyskerne satte ind med trommeild på de franske stillinger, der dog omgående blev besvaret af franskmændene. Slemme var det, at de franske kanoner beskød vore stillinger, men værre var det dog, at vort eget artilleri gjorde ligeså til trods for, at vi kraftigt reagerede ved at opsende varselsraketter. – Det endte dog med, at vi fik ordre til at rømme afsnittet og flytte over til naboregimentet.

Den 29. juni 19 minutter over fem skulle vi storme de franske stillinger, der lå foran os, og de to første grupper - jeg var i første - fik til opgave at indtage den franske sappe. Frem foran os stormede en afdeling med flammekastere. Det var jo et forfærdeligt syn at se soldater blive brændt levende. - Men underofficeren, ham jeg havde stået vagt ved, blev såret, mens (120) han stormede frem ved min side, og jeg har ikke set ham siden.

Da jeg på turen i fjor var oppe på »Højde 304«, så alt jo nu så fredeligt ud, og der var intet tilbage af det, der kunne minde mig om dengang. Det vil sige, granathuller var der endnu, men de var mesterligt camouflerede med grantilplantninger. Oppe på toppen stod et mindesmærke, som jeg tog et billede af. - Også Fort Douaumont besøgte vi, og der har jeg ligeledes ligget under krigen. Jeg var nemlig ved Vestfronten hele tiden, og de sidste stillinger, jeg havnede i, lå ud for Metz. Her var jeg også, da våbenstilstanden indtrådte, og jeg lå i forreste linje.

De sidste to år af min fronttilværelse var jeg havnet i en schlesisk division, der havde hjemme i Breslau. I al den tid har jeg kun truffet en dansker, og han var fra Frørup ved Flensborg. Hans navn var Christiansen, men han er død nu - han var årgang 1897 - han døde af den spanske syge.

Når jeg i dag tænker på den dag, da våbenstilstanden indtrådte, så mindes jeg, at vi slet ikke kunne fatte det skete, dette, at alt pludselig var blevet så roligt på en gang. Vi kunne dårligt nok tro, at det var sandt, at krigen var forbi. Jeg syntes, at man gik rundt hele dagen og var så urolig, ret anderledes urolig, end da kanonerne tordnede omkring os. Sådan følte jeg I alt fald reaktionen.

Da vi så nåede i kvarter i den nærmeste by, forelå der besked om, at vi skulle vælge et soldaterråd på tre mand. Det undrede mig højlig, at man valgte mig ind i det som den ene, da jeg dog var ret ung. Men det skyldtes vel nærmest, at jeg havde været to og et halvt år ved troppedelen og altså var forholdsvis gammel i tjenesten ved kompagniet.

Her i byen lå vi nu i 3-4 dage og ventede på marchordre. Det var strengt forbudt at spadserere over til franskmændene - man kunne jo risikere at blive fanget og derpå interneret. Det ville da også være skammeligt, nu man var så nær hjemrejsen. - Men endelig kom vi da på marchen; vi gik til fods hele 400 kilometer og kom ind i Ober-Hessen, hvor vi fejrede julen. Ved Mainz gik det over Rhinen og derefter i kreaturvogne med toget til Schlesien, hvor vi fik vort fripas og kunne rejse hjem. Jeg nåede Sejerslev den 13. januar 1919. -

*Peter Petersen,
Sdr. Sejerslev.*

Halvandet år som arbejdssoldat i etapen

(121) Efter at have gjort krigen med fra 1914 og til sidst i Rusland var jeg blevet såret og havde ligget på lazaretter i ialt ti måneder - til sidst i Friedrichsstadt, hvorfra jeg blev hjemsendt den 1. august 1916 som »dauernd kriegsunverwendbar« med 50 procent arbejdsudygtighed og en månedlig rente på 37,50 mark, som jeg umuligt kunne leve for uden at påtage mig et lettere arbejde, hvilket også lykkedes mig, og hvorved jeg opnåede en ekstra indtægt på 150 mark månedlig og kosten,

Men i maj 1917 blev jeg påny inviteret på session og nu skrevet arbejdsduelig hjemme eller i etappen, og 14 dage senere blev jeg indkaldt til Regiment 84 i Slesvig, hvor vi lå på slottet i hestestaldene og i selskab med rotterne, som i stort tal holdt til der både nat og dag, - Jeg blev helt fri for eksercits, da jeg som såret i benet selvfølgelig ikke kunne være med til marchturene og derfor fik lov til at drive rundt på må og få og have det helt godt. Men de gode dage får jo altid ret snart ende, og den 8. august 1917 blev jeg sammen med en del andre for: flyttet til Saargemünd og derfra til samlekompaniet 34 i Frankrig.

Vinteren 1917-18 arbejdede vi i fabrikker, d. v. s. med mægtige hamre slog vi i stykker, og stålet og jernet blev læsset i godsvogne og kørt til Tyskland, for der var stor mangel på disse, så det gjaldt om at skaffe forsyning på sligt. Midt på sommeren fik vi vogne og fire spand heste, og feltvebelen anordnede: »Wer nicht gehen kann, wird gefahren«, og sådan gik det til, at jeg fik et køretøj og ikke bestilte andet end at være deres fragtkusk. Men det kneb svært med foder til dyrene. Vi fik udleveret to pund havre daglig til hver hest. Dog måtte vi selv sørge for fyldfoder, og det gjaldt da om at samle sammen, hvor det kunne lade sig gøre, ja, om det så var gammelt papir, så blev det iblandet. - I de fleste af de byer, hvor jeg nu var, havde jeg været i 1914 og 1915, men hvor var alt forandret. Hvor så de ud nu! Skudt sønder og sammen, og de lå i grus og som ruiner allesammen.

I 1918, da de amerikanske flyvere kom, skal jeg love for, at der var en summen i luften - både dag og nat, og de fløj så (122) lavt over os og kastede bomber, så det gav både sårede og døde. Jeg havde også i den tid held til at komme hjem på orlov i hele 14 dage - det var i september - og jeg tog tre dage ekstra, så da jeg kom tilbage og meldte mig hos feltvebelen, gav han ondt af sig og truede: »Sie werden drei Tage eingesperrt«. - »Ja«, sagde jeg, »det er godt«. Dem har jeg til gode den dag i dag. -

En dag, da det var særlig galt med bombekastning, kom kantineværten til mig og bad mig om at køre for sig, da han ville »tilbage« med sit kram, da »der jo ikke var til at være her mere«. Jeg sagde ja, og så gik det i galop: Ud med kasserne, og hvad der ellers var, og op på min vogn og så af sted. Vi kørte og kørte - mindst et par timer, til vi endelig fandt et forladt og ikke alt for stærkt sønderskudt hus, hvor vi så overnattede og blev, foreløbig da. Andendagen derpå om formiddagen kom vort kompagni marcherende forbi, og vi sluttede os til. Vi hørte såmænd ingen onde ord eller fik ikke den »skideballe«, som vi var belavet på, fordi vi var stukket af på egen hånd. -

Også en anden episode husker jeg godt: En ung løjtnant, vor kompagnifører for resten, og en god kammerat var han, havde været på orlov, men jernkorset af første klasse lå og ventede på ham, da han kom tilbage. Og så var det en aften i vor kantine, da vor feltvebeløjtnant, der var 62 år gammel, havde fået lidt rigeligt at drikke, at han ytrede følgende: »Der kriegt das E. K. I, und ich habe die Sache geschmissen«. Han mente, at løjtnanten havde opholdt sig i en bombesikker understand, mens de blev beskudt af flyverne og havde døde og sårede, og at han, feltvebelløjtnanten, burde have haft korset i stedet for den anden. For om også han havde mange hæderstegn, så var de dog alle kun anden klasse, mens første manglede.

Nå, endelig kom våbenstilstandsdagen, og vi skulle være ude af Frankrig inden 30 dage. Sikken trængsel, der blev på alle veje, og især da vi skulle over Rhinen. Vi kørte fra den ene by til den anden, og alle var de venlige imod os. Vi sov i deres senge, endskønt det vrimlede med lus hos os, uha! - Vi lå også en tid i fyrstedømmet Valdeck i en lille by, og befolkningen der var ligeledes meget venlig, men det kneb jo med kosten til (123) os, for de havde selv så lidt - og øllet, vi kunne købe, var nærmest vand. -

Jeg var eneste dansker iblandt dem i hele denne tid og blev hjemsendt den 29. december. Mit hjem nåede jeg nytårsaften 1918 - fire års tjenestetid var endt, og glad var jeg.

*Christian Christiansen,
Tandsholm, Tandslet,
(død 26. 5. 68).*

På svinehandel

Efter nederlaget ved Marne i september 1914 gik vi tilbage og gennem Reims, men ikke i panik, og franskmændene fulgte nølende bagefter. Vi kørte i stilling i en sukkermark fire kilometer nord for Reims. Efter at have ligget der i ti dage, satte det ind med ustadigt vejr, og da vi var blevet klar over, at det blev til stillingskrig, anbragtes haubitserne i det gamle franske fort i nærheden, mens hestene blev opstaldet i en lille landsby, Etienne. Kanonerne skød kun om natten, når de franske jernbanetog bragte forsyninger frem.

Vi med hestene havde det dejligt i denne by. Men det var småt med »Fettigkeiten«, og en dag kom vor Zahlmeister Hinzpeter til Karsten Lorenzen og mig og forklarede os, at vi nødvendigvis måtte på jagt efter et svin. Karsten havde et dejligt køretøj, som han havde kapret fra en sodavandsmand i Belgien. Mens manden var inde i en kro med sine sodavand, sprang Karsten op på vognen og styrede den ind i kolonnen. Ejeren kom styrtende bagefter, vildt fægtende med arme og ben, da han ville have sit køretøj igen, men det var der ingen, der så.

Rigelig forsynet med penge tog vi så af sted efter det omtalte svin, men i alle byer var der opslået plakater: »Rekvirieren verboten«. Vi kørte ind på en sidevej, da vi kunne se, at der lå en by langt ude; der var måske en chance. I nærheden af byen mødte vi en dreng, men vi vidste jo ikke, hvad »svin« hed på fransk. Så gav vi os til at grynte som en gris, og han var straks med og sagde: A couchon - la, la, og han viste os hen til en bondegård. Ud kom madammen med nogle børn efter sig, og vi spurgte efter couchon, men hun svarede: Na plus, (124) na plus - det er: Vi har ingen. Så siger Karsten: A skidt, så tager vi bare en kalv, thi der var mange kalve i stalden. Men så opdagede vi, at der bag midten var en lem i muren, og da vi lukkede den op, fandt vi det nydeligste svin i sin sti. Men konen blev helt rød i ansigtet, for hun havde jo løjet for os. Vi købte nu grisen for 300 frs. og en lap papir, hvorpå Lorenzen skrev: »Kaiser Wilhelm bezahlt alles«.

Konen var godt tilfreds, og vi fik kaffe, hvorefter vi læssede svinet på vognen og begav os hjemefter. Da vi så var nået hjem og havde fået vores erobring læsset af, kom Hinzpeter og sagde: Det er da et dejligt svin, men nu er det bare med at få det slagtet. – Ved siden af stod en lille sortskægget soldat, han var jøde. Han ville nok påtage sig at slagte fyren, og han bad kun om at få skindet som betaling, og det måtte han da gerne.

Nu flåede han grisen og det således, at alt fedtet blev på skindet, som han tog på nakken og forsvandt med hen til sin afdeling. De fik »Schmalz«, og vi fik skroget. Da Hinzpeter kom dagen efter og ville have fedt, kunne vi kun fortælle ham, at fedtet var jøden løbet med. »Die Juden sind juden«, var Zahlmeister Hinzpeters konstatering.

Frederik Bjørnsen,
Roager.

Ære være deres minde

*Følgende kammerater, tilhørende vor forening,
er afgået ved døden.*

Aabenraa amt

Aabenraa afdeling:

Chr. Christiansen	18. 7. 1968
Carl Petersen	28. 9. 1968
Peter D. H. Quitzau	29. 10. 1968
Jes Nissen	2. 3. 1969

Bjolderup-Hjorkær afdeling:

Iver Chr. Iversen, Hjorkær	17. 4. 1968
Jens Lassen. Bolderslev	9. 7. 1968
Hans Chr. Clausen, Alslev	18. 11. 1968
Fhv. lærer M. Haugaard, Hjorkær	22. 1. 1969
Marius Bramsen, Bolderslev	14. 2. 1969

Bov afdeling:

Peter Nielsen, Smedeby	26. 8. 1968
Hans Skøt Schmidt, Kollund	30. 11. 1968
Christian Petersen, Christiansminde .	10. 12. 1968
Andr. P. Thullesen, Kollund	16. 12. 1968
Jeppe H. Jørgensen, Bov	24. 2. 1969
Anton Jensen, Kollund	18. 3. 1969

Ensted afdeling:

Conrad From	8. 5. 1968
Hans Hansen	11. 9. 1968

Felsted afdeling:

Hans Martinsen	13. 9. 1968
Jens Petersen	3. 11. 1968
Marius Ravn	16. 12. 1968
Hans Jahnsen	13. 2. 1969

Graasten afdeling:

Carl Knudsen, Graasten	10. 8. 1968
Nicolaj Jørgensen, Alnor	15. 2. 1969

Holbøl afdeling:	Jørgen Hansen Schmidt	3. 7. 1968
	Hans Hinrich Dankert	15. 12. 1968
Klipleve afdeling:	Hans P. Johansen, Bjerndrup	15. 4. 1968
	Christian Johansen, Klipleve	21. 5. 1968
	Peter Callesen, Søgaard	15. 3. 1969
Kværs afdeling:	Henrik Hansen	10. 12. 1968
Løjt Kirkeby afdeling:	Martin Paulsen, Stollig	9. 4. 1968
	Hans Knudsen, Løjt Kirkeby	21. 7. 1968
	Marius Callesen, Løjt Kirkeby	17. 2. 1969
Rise afdeling:	Christian Simonsen, Rødekro	2. 7. 1968
	Peter Lorentzen, Nr. Onlev	14. 8. 1968
	Peter Petersen, Rødekro	26. 11. 1968
Varnæs-Bovrup afdeling:	Jørgen Brodersen, Bovrup	11. 9. 1968
Haderslev amt		
Agerskov afdeling:	Thomas Brodersen	dec. 1968
	Asmus Carstensen	dec. 1968
	Niels Dollerup	3. 10. 1968
Bevtoft afdeling:	Niels Petersen	17. 7. 1968
	Hans Engkjær	7. 3. 1969
Fole afdeling:	Niels P. Nielsen	26. 5. 1968
	Emil Abrahamsen	1. 10. 1968
Gram afdeling:	Lorens Friis, Gram	9. 5. 1968
	Sofus Beck, Gram	23. 6. 1968
	Hans Ravn, Gram	8. 7. 1968
	Otto Johnsen, Tiset	17. 7. 1968
	Christian Ravn, Vester Lindet	3. 8. 1968
	Evald Nørsgaard, Tiset	3. 2. 1969
Sdr. Hygum afdeling:	Peter A. Nissen	31. 10. 1968
Lintrup afdeling:	Hans Hansen Lorenzen	2. 4. 1968
Rødding afdeling:	A. Christian Snor	22. 8. 1968
	Jens Chr. Jensen	27. 8. 1968
	Mads Hansen	20. 10. 1968

	Bernhard H. Toft	16. 11. 1968
Toftlund afdeling:		
	Peter Hubschmann	20. 5. 1968
	Hans Friis	13. 11. 1968
	Hans Timmermann	15. 3. 1969
Øster Lindet afdeling:		
	Svend P. Søndergaard	4. 8. 1968
Haderslev afdeling:		
	Oskar Ohlsen	27. 6. 1968
	Kr. Danielsen	1. 12. 1968
	Emanuel Daugberg	6. 12. 1968
	Jørgen Kling	10. 1. 1969
	Jens Chr. Fogtmann	11. 2. 1969
	Andreas Kling	3. 3. 1969
	Chr. Kiil	11. 3. 1969
	Th. Uldal	22. 3. 1969
Halk-Hejsager afdeling:		
	Anton Petersen	28. 12. 1968
Hammelev afdeling:		
	Peter Lauritzen	26. 5. 1968
	Andreas Møller	31. 7. 1968
Hoptrup afdeling:		
	Peter Bonde	14. 6. 1968
	Magnus Lauritsen	8. 10. 1968
Starup afdeling:		
	Jørgen Hansen, Vandling	20. 4. 1968
	Christian Nissen, Lunding	24. 5. 1968
	Frederik Tramm, Brorsbøl	16. 10. 1968
Stepping afdeling:		
	Hans Chr. Kloth, Bastrup	22. 9. 67
	Peter N. Skaurup, Bjerndrup	8. 12. 1968
	Anton Hartman, Stepping	24. 1 1969
Vedsted afdeling:		
	Chresten Bertelsen	27. 6. 1968
	Jørgen Sørensen	3. 12. 1968
Vonsbæk afdeling:		
	Johan J. Johansen, Bæk	7. 3. 1969
Vojens afdeling:		
	Frdr. Holst	12. 6. 1968
	Søren Christensen	6. 12. 1968
Øsby afdeling:		
	Jeppe Sørensen, Øsby	24. 5. 1968
	Arnold Jacobsen, Øsby	31. 3. 1969

Sønderborg amt**Broager afdeling:**

Frederik Weber, Skelde	11. 4. 1968
Jens Andersen, Broager	15. 5. 1968
Christian Jensen, Egersund	9. 7. 1968
Jørgen Christensen, Broager	25. 10. 1968
Herluf Bennetzen, Broager	8. 12. 1968
Peter Møller, Smøl	8. 12. 1968
Carl Rasmussen, Broager	21. 12. 1968
Peter Sibbesen, Broager	24. 3. 1968

Egen afdeling:

Christian Poulsen, Egen	2. 6. 1968
Peter Bragh, Dyndved	1 10. 1968
Christian Nielsen, Egen	18. 2. 1969

Havnbjerg afdeling:

Peter Nissen, Havnbjerg	11. 11. 1968
-------------------------	--------------

Kegnæs afdeling:

Mathias Mathiesen, Østerby	12. 5. 1968
----------------------------	-------------

Ketting-Augustenburg afdeling:

Christian Ernst Christensen	18. 9. 1968
-----------------------------	-------------

Nordborg afdeling:

Hans Mathiesen, Holm	22. 5. 67
Carl Schink, Nordborg	3. 9. 1968
Hans Samuelsen, Nordborg	19. 9. 1968
Chresten Hansen, Pøl	11. 12. 1968
Nis Nissen, Nordborg	15. 3. 1969
Fritz Blankschøn, Pøl	31. 3. 1969

Notmark-Asserballe afdeling:

Chr. M. Christensen	2. 9. 1968
---------------------	------------

Nybøl afdeling:

Jens Peter Nissen	1 4. 1968
-------------------	-----------

Oksbøl afdeling:

Laurits Kolmos	2. 1 1969
----------------	-----------

Sottrup afdeling:

Peter A. Christiansen, Sottrupskov	20. 4. 1968
------------------------------------	-------------

Svenstrup afdeling:

Christian Møller	20. 4. 1968
Jacob Kjær	23. 7. 1968
Hans Skov	27. 1 1969
Andreas Jørgensen	12. 2. 1969

Sønderborg afdeling:

Christian Claus en, Stødager	22. 4. 1968
Frederik Matzen, Sønderborg	7. 5. 1968
Jørgen Thiesen, Sønderborg	10. 5. 1968
Peter Petersen, Sønderborg	3. 6. 1968

	Johan Siesseck, Sønderborg	30. 6. 1968
	Carl Bollerslev, Sønderborg	14. 7. 1968
	Johan Munck, Sønderborg	19. 7. 1968
	Arthur Petersen, Sønderborg	2. 8. 1968
	Anton Hansen, Sønderborg	11. 8. 1968
	Peter Willesen, Høruphav	30. 8. 1968
	Jørgen Jørgensen, Sønderborg	4. 9. 1968
	August Jakobsen, Sønderborg	30. 9. 1968
	Hans Phillips en, Sønderborg	11. 10. 1968
	Jakob Bladt, Sønderborg	3. 11. 1968
	Heinrich Petersen, Sønderborg	19. 3. 1969
	Johannes Jørgensen, Sønderborg	21. 3. 1969
	Peter Godbersen, Sønderborg	23. 3. 1969
Tandslet afdeling:	Christian Christiansen, Tandsholm	26. 5. 1968
	Hans Peter Hymøller, Ertebjerg	3. 9. 1968
	Hans J. Hansen, Ertebjerg	16. 12. 1968
	Jens Thomsen, Tauerholm	24. 1 1969
Ullerup afdeling:	Heinrich Petersen, Avnbøl	4. 5. 1968
	Johan Johahsen, Blans	16. 5. 1968
	Iver Madsen, Avnbøl	11. 8. 1968
	Peter Jørgensen, Avnbøl	28. 10. 1968
	Chr. Grau Christensen, Blans	16. 2. 1969
Tønder amt		
Abild afdeling:	Andreas Jørgensen, Sølsted	30. 11. 1968
	Hans Christian Hansen, Abild	1 5. 1969
Arnum afdeling:	Rasmus Warming	1 3. 1969
	Karl Wind	31. 3. 1969
Arrild afdeling:	Mathias Mathiesen	24. 9. 1968
Ballum afdeling:	Niels Jensen	9. 4. 1968
	Hans N. Hansen	10. 11. 1968
	Kresten Andersen	13. 11. 1968
	Gustav Kirchhecker	29. 1 1969
Bredebro afdeling:	Aksel Hansen Akselsen	19. 4. 1968
	Peter Rossen	26. 4. 1968
	Peter Lassen Roseriberg	22. 8. 1968
	Jens Klindt	13. 11. 1968
Burkai afdeling:	Anton Toft, Lydersholm	2. 5. 1968

	Christian Nissen, Bylderup Bov	21. 7. 1968
	H. C. Kjeldsen, Lydersholm	28. 7. 1968
	Friedrich Langholz, Bylderup Bov	7. 8. 1968
Bylderup afdeling:		
	Mathias Hansen Matthiesen	3. 5. 1968
Emmerlev afdeling:		
	Kristian H. Andresen	25. 4. 1968
Hviding afdeling:		
	Niels Christian Beck	3. 8. 1968
	Anders Jensen	31. 3. 1969
Højer afdeling:		
	Jens Nielsen	1. 1. 1969
	Hans Nissen	3. 1. 1969
	Lauritz Andersen	26. 1. 1969
Løgumkloster afdeling:		
	Chresten Lorenzen Christensen	22. 5. 1968
	Andreas Nielsen Johannsen	21. 10. 1968
	Johan Henrich Fabricius	3. 12. 1968
	Peter Feddersen	5. 2. 1969
Møgeltønder afdeling:		
	Theodor Nissen	1. 7. 1968
	Theodor Stork	21. 9. 1968
	Niels Theodor Herman	26. 10. 1968
	Niels Jørgen Godthardsen	24. 2. 1969
Nørre Løgum afdeling:		
	Andreas Andersen	30. 6. 1968
Ravsted afdeling:		
	Jes Kjær, Fogderup	7. 10. 1968
Rejsbyafdeling:		
	Peter Lorensen, Brøns	21. 5. 1968
	Chresten N. Petersen Kærbølling, Rejsby	21. 6. 1968
Skærbæk afdeling:		
	Sybrandt Marthinsen, Rømø	10. 7. 1968
	Asmus Chr. Hansen	17. 12. 1968
	Jørgen Bøjsen, Ottersbøl	4. 1. 1969
Tinglev afdeling:		
	Jakob Møller	21. 6. 1968
	Jes Jessen	21. 2. 1969
Tønder afdeling:		
	Martin Mathiesen	27. 7. 1968
	Diderich Didrichsen	27. 12. 1968
	Samuel Lund	1. 1. 1969
	Andreas Fabricius	21. 2. 1969
Visby afdeling:		
	Peter Friis, Visby	23. 2. 1969

Vodder afdeling:

Kristian Okholm	10. 6. 1968
Johan Højer	16. 7. 1968

Øster-Højst afdeling:

Niels Bornholdt	10. 8. 1968
Jes Ottsen	9. 11. 1968

Udenfor Sønderjylland

København afdeling:

H. Schack-Nielsen	9. 11. 1968
-------------------	-------------

Flensborg afdeling:

Georg Morbach	17. 3. 1968
Christian Viborg	13. 5. 1968
Matthias Sønnichsen	5. 1968
Peter Lund	8. 1968
Johann Jøhnk	8. 1968
Richard Duggen	12. 1968
Christian Levsen	2. 1969
Nikolaus Hansen	3. 1969

Fredericia afdeling:

J. Schmidt	28. 5. 1968
------------	-------------

Ribe afdeling:

Hans P. Hansen	21. 4. 1968
Hans N . Jensen	21. 5. 1968
Søren Bejer	16. 9. 1968
Appel Stenger	19. 11. 1968

Aarhus afdeling:

Jens Schrøder	28. 12. 1968
---------------	--------------

